ڪربلا

نورالهديٰ شاه

کربلا

ڪربلا

(ڪھاڻيون)

نورالهديٰ شاهه

نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.
1994ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر هڪ سؤ اٺونجاهه

ڇپائيندڙ	نيو فيلڊس پبليڪيشنس، ٽنڊو. ولي محمد، حيدرآباد.
ڇپيندڙ	ذڪي پرنٽنگ پريس ڪراچي.
ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ	لغاري اين لغاري ڪارپوريشن، ڪلهوڙا ڪالوني حيدرآباد، سنڌ.
ٽائيٽل ڪيليگرافي	طارق گل پيو
ٻيون ايڊيشن	سيپٽمبر 1991ع
ٽيون ايڊيشن	اپريل 1994ع

قيمت

/00/-/[redacted] روپيا

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

Karbala (Short Stories). Written by Noor-ul-Huda Shah. Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammed, Hyderabad Sindh. Pakistan. Second Edition September 1991.

Price Per Copy Rs .

هن ڪتاب جو پهريون ايڊيشن، فيبروري 1981ع ۾ منصور پبليڪيشن حيدرآباد ڇپايو هو.

انتساب

خادم حسين شاهہ جي نالي

جنهن منهنجي اندر جي ليکڪا کي زندگيءَ جي هر آزمائش

۾ جيئرو رکيو.

”ڪير وارن ڏندن سان تو جبل ٽوڙڻ چاهيو،
مورک!
سپنا ڏسڻ لاءِ ڇا ڪا رات ئي ڪاني نہ هُئي!“
- آتيلا يوسف
(هنگريءَ جو شاعر)

فهرست

ڪهاڻيون

١- منهنجو من پنيور	13
٢- زم زم	38
٢- گورکن	51
۴- پن ڇڻ جي رُت ۾	59
۵- مُنهنجي زندگيءَ جو جنم قيد	68
٦- مندر، اُداس ڏيئو، اڌ رات، ديوداسي	81
٧- زندگيءَ جو زهر	98
٨- انسان	108
٩- ڪربلا	118
١٠- پيڙا	138
١١- تون ۽ مان ڪڏهن نہ ملنداسون-	146
١٢- پاتال	156

ٻه اکر

ليکڪ تي هڪڙو دور بي حد جذباتي نوع جو ايندو آهي. اوچتو، هن جي احساسن جي وهڪري ۾ عام حالتن کان وڌيڪ تيزي اچي ويندي آهي. جيئن اوچتو دريا چڙهي اچي- اُٿلي پوي ۽ ڪک پن بنا ڪنهن الڳ الڳ سُڃاڻپ جي ٻوڙيندو وڃي.

ان نارمل نوع کان هٽيل وهڪري کي ڇا چئبو آهي!؟

ان شدت جو Re-action ڇا هوندو آهي!؟

انهن سوالن جو جواب آهي بہ ۽ ناهي بہ.

جيتوڻيڪ اهي احساس بنهين ذاتي هوندا آهن.

جيتوڻيڪ ان وهڪري جي تيزيءَ جا ڪارڻ ليکڪ جي بنهين اندر، ٻاهرين حالتن کان ڪٽيل، نفسياتي طرح سانمُنجهيل، نہ ليڪ برابر ليندا آهن.

ڪڏهن ڪڏهن انهيءَ جي ڪٽ گهٽو پوءِ ليکڪ پنهنجي نفسياتي ۽ جذباتي ڇنڊ ڇاڻ ڪانپوءِ لڳائيندو آهي، پر گهٽو اڳتي هلي. گهربل ضرورت مطابق Mature ٿيڻ ڪانپوءِ.

ان حالت ۾ بہ صورتون جنمجي سگهن ٿيون.

يا تہ اُن جذباتي وهڪري ۾ لکيل پنهنجيون سموريون لکڻيون Disown ڪجن يا تہ Mature نقاد جي حيثيت سان بي درديءَ سان اُن تي منڊيئڙا پائي ڪنهن حد تائين قبول ڪرڻ جوڳو بڻائجي.

ٻي صورت کي ئي مون بهتر سمجهيو پر ائين ڪندي بہ پاڻ تي اخلاقي ذميداري محسوس ٿئي ٿي اُن پس منظر کي ڪنهن چور جيان نہ لڪائجي جيڪو اُن دؤر ۾ لکڻ جو ڪارڻ بڻيو.

ڪجھ سال پهرين تائين پنهنجين ڪهاڻين جي پس منظر ۾ پنهنجي Personal involvement جو ذڪر/ اعتراف- گناھ جي اعتراف جيان مُشڪل لڳندو هو. اڄ مون لاءِ اهو ذڪر/ اعتراف ڪنهن نئين ۽ حسين منظر جيان نڪور ۽ حيران ڪندڙ آهي. اڄ جڏهن آئون داخلي احساسن هيٺ پنهنجي اندر جي ڳُڙکي کولي اندر ۾ ليئو پايان ٿي تہ ڪنهن ٻار جيان حيران ٿي سوچيان ٿي. اڃا ايترو ڪجھ آهي مُنهنجي اندر!؟ ساڻ ئي هڪڙو بور ڪندڙ احساس تہ هيل تائين محض ٻاهر جا منظر لکيا ٻي شايد!!-

اجنبيت!!

پنهنجي پاڻ کان اجنبيت!!

مون هن مجموعي ۾ شامل گهڻي ڀاڱي ڪهاڻيون ١٩٨٠ع ۾ لکيون. مسلسل ۽ مسلسل، بنا ڪنهن Gap جي.

Pregnancy جي حالت ۾ (جڏهن ڪرپ ۾ پيل ٻار لاءِ ڊاڪٽرن وٽ زندگيءَ جي ڪائي ضمانت نه هئي).

مون تي طاري ٿيل موت جهڙي بوريئت.

بستريءَ تي پئي پئي اها پوائنٽي سوچ ته مون وٽ ڪنهن به ايندڙ پل لاءِ ڪائي ضمانت ڪانهي.

ڪرپَ ۾ پيل ٻار مون سان ڊائيلاگ نٿي ڪيو.

ڪرپَ ۾ ٿهلجندڙ پولار ۽ اُن ۾ ٻولائيون ڪائيندڙ ٻار.

ٻار، جنهن کي مون هر حالت ۾ جنمڻ ٿي چاهيو.

اِهيا خواهش منهنجي اندر جي سکھ ٻڻجي ويل، بوريئت ويڙهه جي صورت اختيار ڪري ويل ۽ فرار لاءِ داخلي/خارجي سطح تي Romance هڪ نفسياتي ضرورت ٻڻجي ويل. اِهيا ضرورت پنهنجي اندر جي عورت جي Inner Satisfaction لاءِ به ته مان آهيان پنهنجي ڪرپ جي حقيقت سميت. مان آهيان موت سان وڙهڻ لاءِ. مان آهيان زندگيءَ کي پائڻ لاءِ-

۽ مون ڪربلا ۾ شامل ڪهاڻيون لکيون.

هينئر سال ١٩٩١ع ۾ نيو فيلڊس پبليڪيشنس پاران ڪتاب جي نئين ايڊيشن جي ڇپائيءَ جي سلسلي ۾ جڏهن مون ڪهاڻين کي نئين سري کان پڙهيو. اُنهن تي منديئڙا پاتا. اُنهن جي جذباتي شدت کي گهٽائڻ جي شعوري ڪوشش ڪئي. اُن ڪانپوءِ به ڪاڻ/ اڪاڻ پڙهندڙ سان ڊسڪس ڪرڻ لنوائي نه سگهي آهيان. جلاوطن جون ڪهاڻيون لکڻ ڪانپوءِ، داخليئت ڏانهن شعوري/ اڻ شعوري لاڙي کي ڪنهن صحيح دڳ پهچائڻ کان پهرين ان تبديليءَ کي محض تجربي جي حوالي ڪرڻ ڪانسواءِ- گهڻو اڳتي هلي مان "رڻ ۽ رَڃ جو اتهاس" لکي نه سگهان ها- ڪربلا جون ڪهاڻيون منهنجو اُهو تجربو ئي آهن.

نور الهديٰ شاهه

١٩٩١-٩-٤

حيدرآباد

منهنجو من - پنيور

ڏرتيءَ جي ٻرندڙ گولي تي ڪو رهجي ويل سپنو آهيان آئون (يا- صليب جو نشان آهيان). ڏرتيءَ جي پوڙهي ڇاتيءَ تي اُڪاڙن پيرن ڊوڙان ٿي جنم- جنم کان. پير پٿون ۽ اکيون آڳ اُلا. ڪو پريم پل آيو ئي نہ زندگيءَ ۾. دک جي دائري ۾ ڦرندي رهي آهيان. هاڻ تہ ڪارن ڪڪر وارن ۾ چانديءَ جون تارون ٿيون جرڪن، ڇڻ هڪ ڊگهو لينگهو پئجي ويو هجي منهنجي جوانيءَ جي نرڙ تي.

هڪ ڀيرو (۽ سال گذريا اُنهيءَ هڪ ڀيري کي) ريلوي لائن جي ڪناري- ڪناري هلندي ڇيو هئم هن کي (جنهن جو من منهنجي اندر ۽ جنهن جو تن سرحد پار ٿو پڙڪي) تہ آئون تيزيءَ سان ڊوڙندڙ انهيءَ ريل هيٺ اچي آپگهات ڪنديس، جيڪا تنهنجي هر ڪس کي منهنجي هر ڪس تان ڪٽيندي ويندي. منهنجو تن ٽڪر - ٽڪر ٿي ڦهلجي ويندو ڏرتيءَ جي چوُ دشائن ۾ ۽ منهنجو بانورو من رهجي ويندو مڪليءَ جي قبرستان ۾. موٽ ۾ هو مُرڪي پيو هو "الاءِ ڇو سمجهان ٿو تہ تون آپگهات ڪري نہ سگهنديئن سنڌ!" ڇيو هئم "زندگيءَ جا هاڃا هلي مون پويان ناهن آيا- مون ڪيو آهي هر دک جو پيڇو ۽ ڇا آپگهات ڪو بيحد دکي ڪندڙ هاڃو ناهي گوتم!؟"

"سنڌ!" پولارن ۾ يڪ ٽڪ نهاريندي هن ڇيو هو "الاءِ ڇو ائين ٿو محسوس ٿئيم ڇڻ جنهن ڏينهن تون آپگهات ڪنديئن، سو ڏينهن حشر جو ڏينهن هوندو ڪم از ڪم مون لاءِ- ڏس نہ سنڌ! جنهن پل اسان آپگهات ڪرڻ جون ڳالهيون ڪندا آهيون، اُنهيءَ پل اسان جي اندر جي ماڻهوءَ جو آپگهات ٿي ويندو آهي. باقي رهندو آهي تن، جيڪو زندگيءَ جي رسم نڀائڻ لاءِ پيو ٿڪيندو آهي. پوءِ ڇا ضروري آهي تہ

اُنهيءَ کي بہ آٽي ڇڏجي تيزيءَ سان ڊوڙندڙ ڪنهن ريل هيٺيان."
اسان چپ چاپ هلندا رهيا هئاسون ۽ ريل جي پٽن تان. هن پل سوچيان ٿي تہ درد جي دريا منجهان پل- پل لنگهڻ کان پوءِ بہ آئون آپگهات ڪري نہ سگهي آهيان (ڇو!!؟) سلو پوائزن وانگر جيئان ٿي، جڻ هوريان- هوريان مرندي هجان. سپنو ڏسندي آهيان تہ ٻاهر جي سُرخ اُلن ۾ سڙي ٿو منهنجو تن. سسئي وانگر رڻ ۾ ٿي واڪا ڪرڻ چاهيان پر دروازا سيئي بند آهن. جنم قيد جي انهيءَ مسلسل ڪيفيت ۾ آئون جيئان ٿي اڄ تائين. ائين پائيندي آهيان جڻ منهنجي چوڌاري ڪوٽ ڦهليل هجي، اُپن ڪاون سان.
ائين محسوس ٿيندو اٿم جڻ دک جي مٽيءَ منجهان تخليق ٿي هجان آئون. سک جي مٽي منهنجي پٽيءَ جي ٿي نہ هئي. سو بس اُنهيءَ جو سپنو ئي ڏٺو هئم. سک ڌرتيءَ جو اڻپورو سپنو آهي ۽ دک درياه آهي، جيڪو وهندو ٿو وڃي تن جي رڳ- رڳ مان.
هر نئون صبح نئين آس من ۾ پالي ڏٺو هوندم، شايد اهو صبح هجي منهنجي حصي جو!. هر رات جي ڪاري ڏائڻ کي ياڪر پائي ستي آهيان. هر نئون سج اُميد جا هزار ڏيئا ٻاري ڏٺو اٿم. هر سج اُلهي وڃڻ کان پوءِ ٻئي ڏينهن جا سپنا پاليا هوندم من ۾.
ياد اٿم- ڄام شوري جي هيٺن ٽتل پٿرن تي گوتم سامتاڻيءَ سان هلندي سوچيو هئم "جو پل موجود آهي آئون انهيءَ پل جي ڪنوار آهيان. جو پل گذري ويو سو ڪنهن ڏهاڳڻ جيان آهي" سامهون سنڌ يونيورسٽيءَ جون عمارتون بيٺيون هيون. هيٺن پٿرن تي اسان جا پاڇولا هڪ ٻئي سان ٽڪرائجي رهيا هئا.
"ڇا ٿي سوچين!" چوڌاري ڦهليل ٻي انت سانت ۾ هن مون کي پڪاريو هو "سوچيان ٿي گوتم! تون هليو ويندين. تنهنجو ۽ منهنجو ساٿ ويزا جي تاريخ تائين آهي. نجاڻ اُنهيءَ کان پوءِ جيئڻ ڪيڏو اوکو هجي!. تون جنم- جنم جو جلاوطن آهين ۽ مون پنهنجي ذات اندر جلاوطنيءَ جو عذاب سٺو آهي. جڏهن توکي ڀهريون پيرو ڏٺو هئم

تڏهن پهريون ڀيرو ڀانيو هئم تہ منهنجي اندر ۾ بہ وطن آباد آهي. شايد- ڏامر جي ڪاري روڊ جي ٻنهي ڪنارن تي بيٺل وڻن جي ڇانوَمان لنگهي رهياهئا سون. هلندي هلندي هن ڪنهن وڻ جي ٽاريءَ تان ٽي پن پٽيو. منهنجي ڳالهہ جي ورندي ڪيترا پل گذري وڃڻ ڪان پوءِ ڏني هئائين. ٽاريءَ تان ڀيلو پن ٽوڙيندي چيو هئائين "مون توساڻ وصل جي لمحن ۾ بہ وڇوڙي جو عذاب سٺو آهي سنڌ!" هن جي اُداس اِکين ۾ ڀيڙاڻن ٽي لٽيون انهيءَ پل "جلاوطن تہ هاڻي ٿيو آهيان. جڏهن کان توکان ڌار ٿيڻ جو عذاب اڳ ۾ ئي ڀيو سهان آئون. سرحد پار پنهنجيءَ جنم ڀوميءَ ۾ هليو ويندس ۽ منهنجو من، اتي ڪٿي، تنهنجي اندر، موئن جي دڙي جي ڪنڊرن ۾، سنڌوءَ جي ڇولين ۾، مڪليءَ جي قبرستان ۾ رهجي ويندو. ٻڌين ٿي نہ سنڌ!"- اُنهيءَ پل پهريون ڀيرو پاڻ کي اندرئي اندر، سنڌ جي. ٻيراتن ۾ سسئي وانگر واڪا ڪندي ٻڌو هئم گوتم -گو -تم -گ -و -ت -م -گو -و -و -تم - تم - تم- اُهي ڏينهن جيڪي هن ساڻ سنڌ جي ڌرتيءَ تي ڊگها -ڊگها پنڌ ڪري گهاريا هئم اڄ بہ جيئڻ جو ڪارڻ ڀائيندي آهيان. دل جلاوطنيءَ جي ٽياس تي ٽنگجي ويندي آهي. هڪ اُداس نما شام جي ٽڪل ٽڪل لمحن ۾ هن ڪاري مارڪر سان منهنجي هٿ تريءَ تي لکيو هو:

الا- ڏاهي مَ ٿيان- ڏاهيون ڏک ڏسن- ڏاهيون ڏک ڏسن- مون سان مون پريئن پورائيءَ ۾ پال ڪيا- مون سان مون پريئن- ڏاهيون ڏک ڏسن- الا- ڏاهي م ٿيان-

اکين منجهاران ٻہ بوندون هٿ تريءَ تي وڃي ڪريون هئم. گوتم! زندگي اڄ بہ زنده رهڻ جي رسم ٿي نڀائي. پر تو چيو هو نہ تہ ڏس سنڌ! ڪيڏو نہ وڏو هاڃو آهي جو تن تہ هڪڙيءَ ڀونءِ تي جيئي ۽ من ڪنهن ٻي ديس ۾ ڀٽڪندو رهي!. تن، من کان ڌار رهي ڪيئن ٿو جيئي سنڌ! ۽ ڪيئن جيئنداسون پاڻ! پر گوتم! توکان وڇڙڻ کانپوءِ زندگيءَ جون سڀ حقيقيون ڇاتيون اٿم. ماڻهو هر انداز ۾ جيئي ٿو. ڦاسي اچڻ کان هڪ رات اڳي بہ جيئي ٿو

۽ جلاوطن ٿي بہ جيئي ٿو. تن ۽ من جي ونڊ تہ ازل کان ٿيندي آئي آهي.

تن ۽ من جي وچ منجهان جيڪا سرحد لنگهي ٿي ماڻهو اُنهيءَ کي پاڳ جي ازلي ليڪ جيان ڊاهي نٿو سگهي. بس جيئي ٿو انهيءَ لاءِ جو موت جو اوسيئڙو ڪرڻو آهي. ڪڏهن ڪنهن مهاڀاري جنگ ۾ ڪو ايٽم بم- ڪو نيوٽران بم تن ۽ من جو حساب ڪتاب برابر ڪري ڇڏيندو. سو گوتم سامتاڻي! اهو ئي آهي اُهو الميو جيڪو تنهنجا ۽ منهنجا گس ڏار- ڏار ٿو جوڙي. تو ڪڏهن سو چيو گوتم سامتاڻي! صرف هڪ هئي جا چپ چمڻ لاءِ ماڻهوءَ کي تاريخ جي ڪيڏين خوني جنگين مان ٿو لنگهڻو پوي.

سو تون ۽ آئون هڪ هئي جا چپ چمي نہ سگهنداسون. ڪنهن هئي جنم ۾ بہ نہ. سنڌ اچڻ کان اڳ هن لکيو هو.

”سنڌ! جنم- جنم کان جلاوطنيءَ جو عذاب من ۾ پالي جيئان پيو. بمبئي منهنجي جنم ڀومي. پر ائين ٿو ڀانيان ڄڻ ڄمڻ مهل رکو تن هو منهنجو ۽ من، سو نہ ڄاڻ دنيا ۾ ايندي- ايندي ڪٿي ڪوئجي ويو هئم. پتڪڙو هئس اڃا، جڏهن امي اکين ۾ ڍير سارو پاڻي ڪنو ڪري سنڌ جون ڳالهيون ٻڌائيندي هئم ۽ ساڻ ساڻ منهنجو ٻانورو من سنڌ جي ٻيرانن ۾ پيو ڀٽڪندو هو. ڀٽ شاهہ تي- درازا شريف جي ڳلين ۾-موئن جي دڙي جي ڪنڌرن ۾- مڪلي جي قبرستان ۾- مياڻيءَ جي ٻيلي ۾. ڀتاجيءَ کي هارو تڻ کان ڀٽائيءَ جا بيت جهونگاريندي ٻڌو هئم. جڏهن سانجهيءَ جا پاڇولا پرڙا پکيڙيندا هئا، تڏهن هو اگڻ ۾ اچي ويهندو هو ۽ آلين اکين سان پيو جهونگاريندو هو. سچ لهي سانجهي ٿي- پکين ڪوڙيا پک ڪن ميڙيا ماڻڪ موتي- ڪن ميڙيا ڪک- مون کي پرور ڏيج پک- تہ اڏامي اوڏري ٿيان- امي چوندي هئي سائينم- سدائين ڪرين مٿي سنڌ سڪار- دوست تون دلدار عالم سڀ آباد ڪرين- تڏهن سنڌ! منهنجو ٻانورو من سنڌ جي ٻيرانن ۾ پوپٽ جيان پون- پون ڪندو اُڏامندو هو. سرحد جي هن پار ويهي جڏهن دوستن کان

بيک ۾ مليل سنڌ جي رسالن ۾ تنهنجي شاعري پڙهندو آهيان تڏهن سوچيندو آهيان، تنهنجن پيرن هيٺ ڌرتي آهي، انهيءَ ڪري تنهنجو نانءُ بـ سنڌ آهي. منهنجن پيرن هيٺ جلاوطني جو مسلسل عذاب آهي انهيءَ ڪري ائين ٿو ڀانيان ڄڻ ڪوبہ نانءُ نہ هجيم.

آئون ڀارت جو هندو سنڌي ڪهاڻيڪار پر ڇا ڪنهن اهڙي ڌرتيءَ تي اندر جو ذات ڏٺي جيئرو رهي سگهي ٿو، جت هن جو من نہ هجي!. مهيني کن لاءِ اچان پيو. امي ۽ پتاجيءَ جي جوانيءَ جي ديس ۾، بلڪل اوپرو بڻجي. مرڻ کان اڳ امي ۽ پتاجيءَ چيو هو تہ اسانجن چتائن جي رک سنڌوءَ ۾ هارڻ لاءِ ڪڏهن سنڌ ضرور وڃجان. ۽ آئون انهن پاڳل ڪندڙ احساسن جون چتائون کنيو پيو اچان. جت منهنجو من ڪوئجي ويو آهي- گوتم سماتاڻي."

ڪراچي ايئرپورٽ تي بيٺل بي پناه هجوم ۾ هٿ ۾ هڏي ائين بيهي رهيو هو مون اڳيان، ڄڻ ڪنهن عبادتگاه جي چاؤنٽ هجان. آس پاس بيٺل ماڻهن جي اکين جي گهور تکي ٿي وئي هئي. پاڻ اڳيان جوڙيل سندس هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهليندي، انهيءَ هڪڙي پل دل سيني مان نڪري هٿن ۾ ڌڙڪندي پاڻي هئم- عينڪ جي اڇن اجرن شيشن اندر سندس اکين ۾ سنڌو درياهہ پرجي آيو هو ڄڻ.

ماڻهن جي هجوم مان نڪري آيا هئاسون. ٻاهر چوڏاري نهاريندي چيوهئائين "آئون ڇو اوپرو آهيان هن ڌرتيءَ تي -!- آهي نہ تاريخ جو سڀ کان وڏو ٺاهجو!"

ڌرتيءَ مهل حيدرآباد ويندي، بس جي سيٽ تي گوتم سامتاڻي جي ايڏو ويجهو ويٺي پاتيو هئم، ڄڻ ڪجهہ آهي، جيڪو من ۾ چپيندو هجيم.

هو ٻڙڪيءَ کان ٻاهر تڪ ٻڌي ڏسندو رهيو هو، سنڌ جون پٽون ۽ ٻر. نانگ جهڙو ور وڪڙ کائيندو رستو، جيڪو سڌو سنڌ جي ڇاتيءَ ۾ ٿي لٿو.

"ڪٿي رهندين تون؟- منهنجو ٺڪاڻو تہ مارئي هاسٽل آهي" موٽ

۾ هن ڪنڌ ورائي مون ڏانهن نهاريو. ”آئون تہ بلڪل اوپرو آهيان هن ديس ۾- مون وٽ هيرآباد جي انهيءَ گهر جو بہ پتو آهي سنڌ! جيڪو پتاجي نجاڻ ڪيترا سپنا من ۾ سانڍي جوڙايو هو. امي انهيءَ گهر جا ساروڻا ساري سڏڪي پوندي هئي. پر اهو گهر ڪيئن ٿو منهنجو ٿي سگهي. جو ڪڏهن ڪڏهن پنهنجا ئي گهر پنهنجي لاءِ درد جو دريا بڻجي ويندا آهن، جنهن کي ڪڏهن بہ اڪري نہ سگهجي.“ بس تيزيءَ سان روڊ جي ڇاتيءَ تي ڊوڙندي رهي هئي.پر ڪجهہ بہ نہ چئي سگهي هئس. امي سڀ ڳالهيون جيڪي اندر جو عذاب آهن چئي نہ سگهبيون آهن.

”آئون هوٽل ۾ ئي رهندس. اوپرا ماڻهو هوٽلن ۾ رهندا آهن نہ!“ هن کي هوٽل تي ڇڏي جڏهن يونيورسٽيءَ جي بس ۾ ڄام شوري ڏانهن واپس موٽي هئس، تڏهن پانيو هئم تہ پنهنجي صدين جي تاريخ پويان ڇڏي آئي هجان. هوٽل جي بند ڪمري ۾ ڄڻ منهنجي سمورن بيتن جي معنيٰ ڪوئجي وئي هجي. گوتم انهيءَ ڏينهن ڄاتو هئم تہ وطن آباد هوندو آهي ماڻهو جي اندر. بظاهر جيڪو زمين جو ٽڪر آهي سو تہ روپ آهي اندر ۾ آباد وطن جو. زمين جي ٽڪر تي جيڪو هاڃو ٿئي ٿو انهيءَ جو عذاب من اندر آباد وطن ٿو ڀوڳي. اڄ تائين اها ڪٿ نہ لڳائي سگهي آهيان تہ منهنجو اهو پاڳل پڻو تولاءِ آهي يا سنڌ جي ڌرتي لاءِ. نجاڻ تو مون کي ڇاهيو هو يا سنڌ جي اُداس ڌرتي کي. ٻئي ڏينهن جڏهن هوٽل پهتي هئس تہ هو دريءَ ۾ بيٺو هو. دريءَ کان ٻاهر ٽهليل هو حيدرآباد جو شهر.

”رات آئون سمهي نہ سگهيو آهيان سنڌ!- رات اُهي سڀ لڙڪ اکين ۾ ڇپندا پانيا اٿم، جيڪي جنم- جنم کان اميءَ جي اکين ۾ ڪٺا ٿيندا ڏٺا هئم-“ هن جي اکين ۾ رات جو اوجاڳو هو. آئون ٽڪل ٽڪل وکون ڪٽندي دريءَ وٽ هن جي ويجهو اچي بيٺي هئس. هيٺ روڊ تي ڊوڙندڙ تيز رفتار موٽرون- رڪشائون- ٽانگا- جائين جا منگهہ- ورهاڱي کان اڳ جا اداس گهر ۽ پوءِ جون عمارتون- ماڻهو- اجرڪن وارا ۽ ڳاڙهن واتن وارا.

ڏينهن گهاريندا هئاسون. جواڻي آئي تہ برسات وارا ڏينهن ۽ راتيون اُداسيءَ جو ختم نہ ٿيندڙ سلسلو ساڻ کنيو آيون. انهن اُداس راتين ۾- جڏهن ٻاهر تيز برسات ٿي پئي، مون پهريون- پهريون بيت لکيو هو. اُن ڪانٻوڙ راتيون جاڳي بيت لکيا هئم سنڌ جي نانءُ سان. چائي هيس تہ بابا مٿم نانءُ رکيو هو زيب النساء ۽ زيب النساء وري ڪڏهن واٽ ويندي ٻہ نہ ڏٺم.

اُن برسات جي ڪنهن پنل پهر ۾ پنڌ ڪندا سينٽرل جيل اڳيان لنگهيا هئاسون. پيرن ۾ ڄڻ سنگهر پئجي وئي هئم. بيهي رهي هيس سينٽرل جيل جي ڪوٽ اڳيان. بند گيٽ اڳيان بيٺل پوليس واري گهوري ڏٺو هو مون ڪي.

"ڇا ٿيو سنڌ! ڇو بيهي رهي آهين؟" گوتم حيران ٿي پڇيو. منهنجيون اکيون ڪوٽ اُڪرنديون سي ڪلاس جي تاريڪ ڪوٺيءَ منجهہ وڃي اٽڪيون هيون. انهيءَ تاريڪ ڪوٺيءَ ۾ گذريل پنجن سالن کان ادا وڏو بند هو. سندس جوانيءَ جي نرڙ تي لينگها پئجي ويا هئا. هڪ اُداس صبح پاپيءَ ادا وڏي تي ٿيندڙ ڏاڍ خلاف احتجاج ڪندي آپگهات ڪيو هو. پاپيءَ جي سيرانديءَ اگربتيون ٻاريندي چاهيو هئم تہ سسئيءَ وانگر واڪا ڪندي نڪري وڃا سنڌ جي بيرانن ۾. پر ٿيو ائين هو جو آئون چپ چاپ چپ پيڙي اگربتيون ٻاريندي رهي هيس. اُها سڄي رات مون بند ڪمري ۾ ويهي سر ڪيڏارو پڙهيو هو. ٻي ڏينهن صبح جو جڏهن ٽٽندڙ دل جا هزار ٽڪر هٿ ترڻيءَ تي سجائي، جيل جي مضبوط لوهي سيخن جي هن پار بيٺل ادا وڏي کي پاپيءَ جي آپگهات جو هاڃو ٻڌايو هئم تڏهن هو نستو ٿي پٽ تي ويهي رهيو هو. اکيون پوري، گوڏن تي سر ڏري نجاڻ ڪيترا پل روئندو رهيو هو. ملاقات جو وقت ختم ٿيو. وڃڻ لڳيس تہ هو اُٿي بيٺو. اکين منجهہ سنڌو دريا هئس. لوهي سيخن منجهان منهنجا هٿ پڪڙي مُرڪي پيو هو. چوڻ لڳو "سڪان جي قبر تي وڃين تہ چئجانس- اڃا مو ناهيان- اڃا اجهاڻو ناهين-" آئون ترڻيءَ ۾ سڏڪا گهڻي موٽي آئي هيس.

اهو سڀ ڪجھ سينٽرل جيل جي اوچي ڪوٽ اڳيان ويهي گوتم ساماتاڻيءَ کي ٻڌايو هئم. برسات جي ٻوندن ۾ اسان جا چهرا پُسي رهيا هئا. مون جُهڙالي آسمان ڏانهن اکيون کڻي نهاريو ۽ اکيون پوري ڇڏيم.

زندگيءَ ۾ ڪيترين شين سان محبت ڪيم. انهن منجهان حيدرآباد جو سينٽرل جيل به آهي. گوتم ساماتاڻيءَ کي سينٽرل جيل جي اڳيان لنگهندي ٻڌايو هئم ته جڏهن سنڌ يونيورسٽي، لياقت ميڊيڪل ڪاليج جا يا سنڌ جا ٻيا نوجوان پريا ويندا آهن انهيءَ جيل اندر تڏهن آئون ڏرتيءَ مهل جيل جي اڳيان کان لنگهندي ڪن پل لاءِ ويهي رهندي آهيان. لڳندو اٿم ته انهيءَ جيل اندر منهنجو روح ٿو پرڙا هڻي. گوتم هلندي- هلندي ويهي رهيو.

هو پاڳلن وانگر ٽڪ ٻڌي ڏسندو رهيو هو مون کي.

اُنهن ڏينهنئن ڪنهن- ڪنهن پل سچ نڪرندو هو. نه ته آسمان تي تن ڏينهن بادلن جو واسو هوندو هو.

سنڌوءَ ڪناري هلڻ مهل هو ساڻ پنهنجي ماءُ ۽ پيءُ جي چتائن جي رک به کڻي هليو هو. برنين ۾ بند اُها پوتر رک ڏسي سوچيو هئم- بس!- اهائي آهي هيڏي ساري زندگيءَ جي پڄاڻي!. جنهن لاءِ ايڏي ڊوڙ ڊڪ ٿو ڪري ماڻهو- مٽيءَ مٺ ۽ ايڏا جتن جيئڻ لاءِ!. تاريخ جا سيئي پنا ماڻهو چاڪاڻ ٿو رت مان سرخ ڪري ڇڏي- سوچيو هئم جڏهن گوتم جا ماءُ پيءُ به نڪتا هوندا- پنهنجو پريو پُريو گهر ڇڏي- سندريءَ جا ساروڻا ڇڏي، تڏهن ڪيئن- ڪيئن نه رنا هوندا. ديوارن کي ڀاڪر پائي- سرحد پار ڪٽي هونداٿون ائين جيئن دنيا مان ڪنهن زندگيءَ جي سموري حاصلات جنازو ٻڌجي ڪڄندي آهي- هن پل اُنهن جي چتائن جي رک آئون ۽ گوتم ساماتاڻي سنڌوءَ جي پاڻيءَ ۾ ٿا هارڻ وڃون- ماڻهو ڪيئن ڪيئن نه پنهنجي جنم ڀوميءَ سان پيو ناتا جوڙيندو آهي- جيئري نه سهي- مرڻ کان پوءِ سهي. سنڌوءَ ڪناري هلندي هلندي هن منهنجو هٿ پڪڙي ورتو هو "تنهنجو هٿ پڪڙي هلندو آهيان ته اڪيلائپ جو احساس گهٽجي ويندو آهي- سنڌ!" سنڌوءَ

جو پاڻي جهڙالي آسمان هيٺ وهندو ٿي ويو.

"سنڌ!- اها رک تون هارجئين پاڻيءَ ۾" هن جو آواز پرجي آيو هو- چوڻ لڳو"هي جنم ۾ چئي تہ سگهندس تہ سندن چتائن جي رک سنڌ جي هڪ اُداس شاعره سنڌوءَ جي پاڻيءَ ۾ هاري هئي- جنهن جو نانءُ بہ سنڌ هو" هو سنڌوءَ جي ڪناري پٽ تي پاٿولي ماري ويهي رهيو.

دور ٻہ ٻيڙيون تري رهيون هيون. نوجوان آيا هئا پڪنڪ تي. اُنهن جو شور تهائين وڌي ويو هو. هو هڪ ٻي جي پويان سنڌوءَ جي ڪناري ڊوڙي رهيا هئا.

سرد هٿن سان اُهي ٻرنيون کوليون هئم (ائين پانيو هئم ڄڻ اهو ئي پل آهي زندگيءَ جو آخري پل)- هوريان هوريان رک هاريندي رهي هيس، پاڻيءَ ۾. ٻرنيون خالي ٿينديون ٿي ويون. اُنهيءَ پل هو واريءَ تي ليٽيو پيو هو ۽ بند اکين تي منهنجي ساڙهيءَ جو پلاند رکي ڇڏيو هئائين.

گوتم!

سنڌوءَ جو پاڻي هن لمحي بہ وهندو ٿو وڃي سنڌ ڌرتيءَ جو سينو چيريندو.

تنهنجي امي ۽ پتاجيءَ جي رک انهيءَ پاڻيءَ ۾ گڏجي پاڻي بڻجي چڪي. نٿي ڄاڻان تہ اڃا ڪيترين چتائون جلاوطنيءَ جو عذاب ڪٽي سنڌوءَ جي پاڻيءَ ۾ ۽ دنيا ۾ جيترا بہ دريا آهن سمنڊ آهن، انهن ۾ وهنديون. ماڻهو مري ويندو آهي ۽ پويان ڌرتيءَ تي گهڻو ڪجھ رهجي ويندو آهي. ڪينجهر جا ڪنارا- ڄام شوري واري پل- ڪوٽڙيءَ جي پل هيٺان وهندڙ دريا ۽ انهيءَ جي ڪنارن تي آباد سنڌي مهاڻن جا ڳوٺ- سنڌ جون ٻنون ۽ ٻر- مڪليءَ جو قبرستان- شاهه جو رسالو- سچل جون ڪافيون- سنڌ جا لوڪ گيت- مائي ڀاڳي ۽ علڻ فقير جو آواز- گهڻو ڪجھ جيڪو آئون هڪ ڀيرو ٻيهر ئي سڃائي پوءِ مرڻ چاهينديس. مون کان پوءِ انهيءَ ڌرتيءَ تي انيڪ اُداس دل شاعرائون ۽ ڪهاڻيڪارائون اينديون. جن جو آواز منهنجي آواز جو پڙلاءُ هوندو.

سچ جن جي پيشانن تي اُڀرندا. آئون نہ هونديس ۽ منهنجو نالو ۽ منهنجا بيت اُنهن جي هٿ تريءَ تي رهجي ويندا. پر گوتم! حياتيءَ جي انهيءَ فيصلي ۾ وقت جا فيصلا شامل ناهن. مرنديس پر تو هڪڙو پل آئون پنهنجي هٿ تريءَ تي ضرور لکرائينديس، جنهن ۾ تون ۽ آئون هٿ هٿ ۾ ڏئي ڪينجهر ڪناري هلندا رهون. ڪڏهن بہ تنهنجي ويزا جي تاريخ نہ ختم ٿئي.

ڏينهنڙن جيڪي هن ساڻ منسوب ڪيا هئم، سي هوريان هوريان پر ڪري اُڏامندا ٿي ويا. هو روز ٻڌائيندو هئم تہ باقي هيترا ڏينهڙن آهيان، تنهنجي ديس ۾. آئون روز انهيءَ ختم ٿي ويل ڏينهن جو عذاب ڪلهن تي کڻي موٽي ايندي هئس هاسٽل.

اُن ڪانپوءِ موئن جي دڙي جي اجاڙ ڪنڊرن تي هن سان هلندي نچاڻ چو من دکي ٿي پيو هئم. سوچيو هئم ڇا ڪڏهن منهنجو دور بہ موئن جي دڙي جيان ڪنڊر- ڪنڊر ٿجي ويندو. شڪارپور ۾ منهنجو گهر- سندري هائوس- مارئي هاسٽل- سنڌ يونيورسٽي جون عمارتون- تڏهن انهن ڪنڊرن منجهان جيڪر ڪڏهن منهنجي تن جو هڏ لڌو تہ ڪنهن کي ڪيئن ڪَل پوندي تہ هيءَ ماضيءَ جي هڪ اُداس سنڌي شاعره جو رهجي ويل نشان آهي. هزارين سال اڳ جنهن سنڌ جي نالو سان بيت لکيا هئا. تڏهن ڪنهن ميوزم جي شوڪيس ۾ رکيل منهنجو اهو رهجي ويل نشان ڏسي ڪوئي ڪيئن سمجهي سگهندو تہ سنڌ، جنهن جي رڳ رڳ ۾ گوتم سامتاڻيءَ جو واسو هو. ڪنهن کي ڪيئن سُڌ پوندي تہ هي سندري هائوس جا ڪنڊر آهن. جنهن جي بند دروازي تان هزارين سال اڳ گوتم سامتاڻي نڙيءَ ۾ انيڪ سڏڪا گهٽي موٽي ويو هو. ڪير ڪيئن ڄاڻندو تہ هيءَ مارئي هاسٽل آهي. سنڌ جي اداس شهزادين جو مسڪن. ڪير ڪجهہ بہ نہ سمجهي سگهندو. آئون ۽ گوتم گذرون ٿا انهن ڪنڊرن مٿان. ڪهڙي ڄاڻ انهن ڪنڊرن منجهہ ڪنهن ڪنهن جا سپنا- محبتون- ساروڻيون دفن آهن. ڪيترن ڪهاڻيڪارن جون باغي ڪهاڻيون ۽ ڪيترن شاعرن

”چا ٿو ڏسين گوتم!“

هن چرڪي مون ڏانهن نهاريو ”حيدرآباد جي تن ۾ انهيءَ حيدرآباد جو من پيو ڳولهيان، جنهن جون ساروڻيون ساري پتاجي ۽ اميءَ کي هاروتڻ کان سڏڪندي ڏٺو هئم. سنڌ! ڪٿي آهي اُها حيدرآباد؟- منهنجن اکين ۾ تہ رڳو ڳاڙها وات ٽا چپن.“

هوٽل مان نڪري رستن تي هليا آيا هئاسون. هو ميڙي ۾ وچائجي ويل هار وانگر اُداس ۽ گم سُم. روڊ تي اسان جا پاڇولا هڪ ٻئي سان ٽڪرائجي رهيا هئا.

”سنڌ!“

”هل- هلون منهنجي گهر. آئون اُنهيءَ جي هر ديوار کي ڇهڻ چاهيان. پتاجي ۽ اميءَ جا اڌورا سپنا ڏسڻ چاهيان.“ روڊ تي هلندي- هلندي هو بيهي رهيو. هن پتلون جي کيسي مان گهر جو پتو ڪڍي منهنجي هٿ تريءَ تي رکندي چيو هو ”آئين سمجهہ تہ ڪنهن کوئجي ويل هار کي گهر ڏيکارڻ ٿي هلين.“

هيرآباد ۾ جلد ئي هن جو گهر ليي پيو هو. سرخ رنگ جون ديوارون. اڳيان ديوار تي اڇو پٿر لڳل هو ”سندري هائوس“. هو انيڪ پل ٽڪ ٻڌي ڏسندو رهيو هو انهيءَ اڇي پٿر کي. نہ ڄاڻ ڪهڙي طوفان ۾ گهيرجي ويو هن جو من!. آئون چپ چاپ ڳاڙهي پٽ کي ٽيڪ ڏيو هن کي ڏسندي رهيس. هو رنو نہ هو. عينڪ جي فريم اندر هن پنهنجون اکيون پوري ڇڏيون هيون.

اسان ڇڻ ڪنهن مقدس عبادت گاهہ جي چائونٽ تي اچي بيٺا هئاسون.

”سنڌ!“

”هون!“

”سندري منهنجي وڏي ڀيڻ هوندي هئي. اميءَ کان ٻڌو هئم تہ هوءَ ٻنهين سهڻي هئي. ايتري جو جيڪو بہ ڏسندو هئس سو مٿس موهت ٿي پوندو هو. ڏاڍو مٺو هوندو هوس آواز. جڏهن هوءَ اوچن

سُرن ۾ پيٽائيءَ جون وايون ڳائيندي هئي تڏهن جڻ هر شيءِ سانت ۾ اچي ويندي هئي. ڏاڍي سڌ هوندي هئس پيٽائي جو سمورو رسالو ياد ڪرڻ جي. سچ لٽي جي ويلا ۾ هوءَ انهيءَ گهر جي اڳڻ ۾ وهي بيت ياد ڪندي هئي پر پيٽائي جو رسالو ياد ٿيڻ کان اڳ ئي هوءَ جوانيءَ ۾ مري وئي. ڪجهه ئي ڏينهن کان پوءِ ورهاڱو ٿي ويو. سڀ گهر وارا هن گهر ۾ هن جو سارونيون ڇڏي پارت هليا ويا. مون پارت ۾ جنم ورتو. مون ڪڏهن هن جي تصوير بہ نہ ڏٺي پر هن پل ائين ٿو لڳيم جڻ هوءَ سامهون بيٺي هجي، ٻانهون ٽهلايو. جڻ هوءَ چوندي هجي تہ اڙي- گوتم!- چريا! ايڏو وائڙو ڇو بيٺو آهين. اچ- توکي ڀاڪر پايان- تنهنجو مک چمان- ڪيڏو سندر آهين تون. ائين ٿو لڳيم جڻ اهي سرخ ديوارون سندريءَ جون ٻانهون آهن. هي دروازو هن جو سينو آهي، جنهن تي سر ڏري آئون سڀ دک روئڻ ٿو چاهيان. هن گهر اندر سندريءَ جو من ٿو ڌڙڪي ۽ آئون هتي پيو ٻُڌان هن جي ڌڙڪندڙ من جو آواز-" - مون ڪنڌ مٿي ڪٽي انهيءَ اچي پٿر کي ڏٺو، جنهن تي "سندري هائوس" اُڪريل هو. سمجهي نہ سگهي هئس تہ ڪهڙو هاجو آهي اهو. ڪهڙي پلصراط آهي جنهن تي انسانن جو انبوه ٿو ڊوڙي. ائين ڇو ٿيندو آهي تہ سندريءَ جي آتما تہ سنڌ ۾ ٿي ڀٽڪي ۽ گوتم پارت ۾ ٿو جنم وٺي. سوچيو هئم- زمين جي جنهن ٽڪر جي حصول لاءِ ماڻهو تاريخ جون سڀ کان خوني جنگيون ٿو ڪري، زمين جي انهيءَ ٽڪر جيان اهم اهو ماڻهو بہ هو، جيڪو انهيءَ جنگ ۾ مارجي ويو. پر اها ڳالهہ ڪوئي ڪيئن سمجهي سگهندو. اهو ليکو ڪيئن ڪري سگهبو تہ ڪيترا ماڻهو پارت کان هيڏانهن ايندي مارجي ويا ۽ ڪيترا ماڻهو پارت ويندي مارجي ويا. اهي ليکا جيڪر رجسٽرڊ ٿي سگهن ها تہ ڪر ماڻهو ماڻهوءَ جو رت نہ چوسي ها.

سندري هائوس جي ڪال بيل تي آڱر رکندي پانيو هئم تہ هوريان- هوريان ڪو طوفان آهي جو اندر گهڙندو ٿو اچي. هو مون پويان چپ چاپ بيٺو هو. ڪيتري اوسيئڙي کان پوءِ دروازو کليو.

دروازو ڪنهن سندريءَ نہ کوليو هو. اُهو ئي ڳاڙهو وات ۽ ڪنور اکيون.

”ڪس سي ملنا هي آپڪو؟“ گوتم چپ چاپ هن کي ڏسندو رهيو. ڇو نہ ٿي هن کي چئي سگهيو تہ هي گهر منهنجو آهي ڀلا!- منهنجي امي ۽ پتاجيءَ جو اٽپورو سپنو آهي. هت منهنجي پيڻ جي آتما ٿي پٽڪي، ڇا ائين اوچتو ئي اوچتو پنهنجي هر ڪا شيءِ ڌارين ٿي پوندي آهي. سيئي سڳ سياڪا ڇڄي پوندا آهن.

”ڪون هين آپ؟“

گوتم چپ پيڙي چڏيا. ڪنور اکين جي گهور ڪان گهبرائجي هن کي ٻڌايو هئم تہ ”هي گوتم سامتاڻي آهي. پارٽ مان آيو آهي. هي گهر هن جي ماءُ ۽ پيءُ جو اٽپورو سپنو آهي. هي ڏسڻ ٿو چاهي هن گهر کي. چمڻ ٿو چاهي انهيءَ جي هر ديوار کي. هت هن جي پيڻ سندريءَ جا ساروڻا آهن.“

هن ڪنور اکين سان گوتم کي ڏٺو. ڇڻ چوندو هجي پڇي وڃ هتان. هي گهر تنهن جو ڪونهي. هي ديس تنهنجو ڪونهي. اوپرو آهين تون. چيائين ”آپکي پاس ڪوئي ثبوت؟“

گوتم انڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي ڇڏيو. ڀلا پنهنجن سپنن لاءِ بہ ڪي ثبوت هٿ ڪبا آهن. پنهنجي گهر جي ديوارن کي چمڻ لاءِ بہ ڪي ثبوت ساڻ آڻبا آهن.

”آپ کو غلط فهمي هئي هي. يہ گهر آپ کا نهين“ در ٺڪاءُ ڏئي بند ٿي ويو. سرخ ڏاڪڻين تي بيٺل اسان جا وجود ڇڻ پاپ نہ بخشرائي سگهيا هئا. ڇڻ عبادت گاهہ جي چائونٽ تان ڌڪاريو ويو هجي اسان کي. هن اُجهامندڙ اکين سان مون کي ڏٺو. مٿي ڏٺائين. جتي سندري هائوس جو اڇو ڪتبو لڳل هو ۽ موٽڻ لاءِ منهنجوهٿ پڪڙي ورتائين.

اُجهامندڙ نماشام جي ڇچاڙڪن لمحن ۾ جام شوري جي پُل تي بتيون ٻرڻ لڳيون هيون. پاڻيءَ ۾ پوندڙ روشنين جو عڪس. هيٺ

سنڌو تي وهيو. جهڙالو آسمان. هن الائي ڪاٿون پيرو پٿر اُڇلايو هو دريا ۾. انيڪ پل ڪجهہ ٻہ ٽہ ڳالهايو هوسين. ريلنگ ڪناري هلندي هلندي مون هن کي اهي بيت ٻڌايا هئا جيڪي جام شوري جي اُپن ڪاون جهڙن هيٺين پٿرن تي اڪهاڙن پيرن هلندي سوچيا هئم. پريان مهاڻن جون ٻيڙيون تي موٽيون.

اونداهي ۾ اچي ٻيٺا هئاسون. سامهون روشنيون هيون ۽ دور نيٺ نهار ڪان تي شروع ٿيو حيدرآباد جو شهر.

"سنڌ! جڏهن هليو ويندس هتان ۽ منهنجي ويزا جي تاريخ ختم ٿي ويندي، تڏهن تون ڪيئن سارينديئن مون کي — ڪهڙي انداز ۾ — ڪهڙن لحن ۾؟!"

پل هيٺان سنڌو درياهہ وهندو ٿي ويو. ڪنارن تي مهاڻن جون ٻيڙيون ٻيٺيون هيون. ڪنهن مهاڻي جي ريڊيو تي- دور ڪان آواز ٿي آيو. آيل ڪريان ڪيئن منهنجو نينهن پليو نا رهي- الله هو- هو- الا- الا- آيل ڪريان ڪيئن- منهنجو نينهن. ريلنگ تان نمي دريا جي پاڻيءَ ۾ ليٿو پاتو هئم. چيو هئم "گوتم! توکي سارڻ وارن لحن ۾ آئون سنڌوءَ ڪناري اچي ٻيهنديس. دريا جي پاڻيءَ ۾ تنهنجو عڪس ڳولهينديس. جيسين تائين جيئنديس، انهيءَ آس تي تہ شايد ڪنهن نہ ڪنهن جنم ۾ تنهنجو عڪس سنڌوءَ جي پاڻيءَ ۾ ليي پوي. توکي ڪهڙي ڄاڻ تہ هن لحي ۾ ٻہ آئون تنهنجو عڪس ٿي ڳولهيان، سنڌوءَ جي جرڪندڙ پاڻيءَ ۾".

هو ٻہ ريلنگ تان نمي هيٺ پاڻيءَ ۾ ليئاڪا پائڻ لڳو. نٿي ڄاڻان تہ هن جي اکين منجهہ ڇا هوندو انهيءَ پل!- پر منهنجين اکين منجهاران ٻہ ٻوندون هيون، جيڪي دريا جي پاڻيءَ ۾ ڳڏجي وهنديون ويون هونديون عربي سمنڊ تائين. سٽن سمنڊن جي ڇاتيءَ منجهہ.

تن ڏينهن برساتيون پوڻ شروع ٿيون هيون. جهڙالو آسمان ۽ هر شيءِ تي ڦهليل آلاڻ. ڄڻ ڪو هر شيءِ تي سر ڏري رنو هجي. ٻاروتڻ هئم تڏهن، جڏهن شڪارپور ۾ وٽن ۾ چينگهلا ٻڌي ٻرسات وارا

"گوتم"

"اڙي!- ڏس تہ- آئون بہ ڪيڏو پاڳل آهيان- ڪملا جي پٽ کي سڃاڻي ئي نہ سگهيس- تو دل ۾ تہ نہ ڪيو پٽ!"

گوتم ڪٽ تان اُٿي بيهي رهيو. هن کي ٻانهن کان جهلي مٿي ڪٽ تي ويهاريندي چيو هئائين "جنهن کي ڪڏهن ڏٺو ئي نہ هجي- انهيءَ کي سڃاڻڻ ڏاڍو اوکو هوندو آهي."

"هيءَ ڪير آهي؟" ڪاڪي تيرٿ رام مون ڏانهن نهاريندي گوتم کان پڇيو هو. "هيءَ!" هو مون ڏانهن نهاري مرڪي پيو. "هيءَ سنڌ آهي- هتان جي شاعره-". هن جڻ تہ گوتم جي ورندي ٻڌي ئي ڪانہ هئي. سوال ڪري هو ٻيهر گوتم ۾ کوئجي ويو هو. هن جو مک پنهنجن پوڙهن ڏڪندڙ هٿن ۾ جهلي چمندو رهيو هو. روئندو ٿي ويو، ڳالهائيندو ٿي ويو. "اڙي ڇورا!- تون بنهين ڪملا جهڙو آهين- تو کي ڏسي جڻ پاڳل ٿي پيو آهيان-" مون ٻيهر ڪرسيءَ جي ٽيڪ تي سر ڏري اکيون پوري ڇڏيون هيون. بانورو من ڀٽڪندو نجاڻ ڪٿان وڃي نڪتو هو. وڇوڙي جو اهو ڪهڙو طويل سفر آهي- ماڻهو- ماڻهوءَ کان ڌار ڇو ٿو ٿئي!- ٻاهه جي درياهہ ۾ تنها ٿو هلي ماڻهو، وصل جي ڪنهن لمحي جي آس تي. ڇا ٿو ٿئي؟- هڪ ئي گهر جا ڀاتي، ڌار- ڌار ڳسن تي هليا ٿا وڃن. جنهن ڌرتيءَ تي جنم ورتجي اُها تنگ ٿي پوي ماڻهوءَ لاءِ. جڏهن هي گهر آباد ٿيو هوندو. جڏهن تيرٿ رام لائون لڏيون هونديون، تڏهن ڪنهن کي اها ٿورڙي سُڌ هوندي تہ اهو سڀ ڪجهہ اصل ۾ ڪجهہ ناهي. اهو گهر جڻ قبرستان بڻجي ويندو. جنهن عورت سان هن لائون لڏيون آهن سا هڪ ڏينهن سرحد پار ڪري ويندي ۽ هو بي حد سڪون منجهان پريو پڪلو گهر اُجڙڻ جو منظر تہ ڏسي سگهندو پر پنهنجيءَ جنم ڀوميءَ کان وڇڙڻ جو عذاب سهي نہ سگهندو ۽ ڪوڪرا پار تائين وڃي موٽي ايندو. اهي سڀ الميا وقت کان اڳ ڪير سمجهي سگهيو آهي؟.

"ڪملا- ڪيئن آهي؟"

"امي ۽ پتاجي نہ رهيا آهن هاڻي هن جڳ ۾" ڪمري ۾ گوتم جو دکي آواز اُڀريو. مون اکيون پٽي نهاريو. ڪاڪي تيرٿ رام جي اکين ۾ درد جو دريا هو. "۽ تنهنجي مامي ڪيئن آهي ٺيڪ تہ آهي نہ!" هن جي اکين ۾ جواڻيءَ جا سپنا ٿي جرڪيا.

"مامي!" ماميءَ جو الميو ٻڌائڻ کان اڳ ڪن- پل لاءِ گوتم اکيون پوري ڇڏيون هيون.

"ماما!- توهان جڏهن ڪوڪرا پار ڪان موٽي ويا هئا. مامي اُنهيءَ پل پاڳل ٿي پئي هئي. انهيءَ پاڳل پڻي ۾ واڻ تي اشوڪ بہ ڪانئس ڪوئجي ويو. مون ماميءَ کي سدائين روئندي ڏٺو هو. پاڳل پڻي ۾ واڪا ڪندي هئي. اڙي منهنجو سڀ ڪجهہ سنڌ ۾ رهجي ويو آهي. مون کي ڪنهن آندو آهي هتي. مون کي موٽائي وني هلو. چار سال ٿيا جو مامي بہ هلي وئي. مرڻ سمي اهي ئي واڪا ٿي ڪيائين". ڪاڪي تيرٿ رام اکيون پوري ڇڏيون.

"ماما!- اوهين ڇو اڌ تائين وچي موٽي آيا"

ڪمري ۾ ڦهليل موت جهڙي سانت مون سيني ۾ لهندي ٿي محسوس ڪئي. سامهون ديوار تي ڪاڪي تيرٿ رام جي جواڻيءَ جي تصوير ٽنگيل هئي. پر ۾ بيٺل عورت شايد اُهائي هئي، جنهن جي ڀاڳ ۾ ازل کان وڇوڙي جو عذاب پاڳل پڻي جي صورت ۾ لکيل هو. سوچيم، اها تصوير منهنجو ايندڙ جنم آهي شايد!. هو گوتم سامتاڻي آهي. هوءَ آئون آهيان. ڪير ڄاڻي تہ اهو پاڳل پڻو منهنجو نصيب بہ هجي. ڪير ڄاڻي حياتيءَ جي رڻ ۾، ڪڏهن آئون بہ واڪا ڪندي وتان- اڙي! منهنجو من ڪوئجي ويو آهي- ڪوئي مون کي آڻي ڏي منهنجو من. ڪير ڄاڻي اکين اڳيان تاڻيل پڙدي جي هن پار ڇا آهي.

ڪيترا الميا هئا جي گوتم هن کي ٻڌائي رهيو هو. امي ۽ پتاجي مري ويا. مامي پاڳل ٿي پئي تنهنجي وڇوڙي ۾. اشوڪ سرحد اُڪرندي ڪوئجي ويو. ڪيترا اشوڪ ڪوئجي وڃن ٿا رستي ۾. ڪيترا ماڻهو ماڳ تي رسڻ کان اڳ فنا ٿي وڃن ٿا. ڪيترا سپنا واٽ تي ئي ٽٽي پون ٿا.

ڪيترا اليا آهن، جيڪي وقت هٿ ترڻ تي سجائي اسانجي پويان اچي ٿو. پوءِ- حياتيءَ جي رڻ ۾ ايڏي وٽ پڪڙ ڇا جي آهي. ايڏيون سازشون- ايترا فساد ايترو لوڀ ڇا جو آهي. جڏهن تہ ڪنهن بہ شيءِ کي تڪميل ڪانهي. هر شيءِ واڻ تي ساٿ ڇڏيو وڃي. فنا- وڇوڙو- دک- عذاب ڇا بس اهائي آهي زندگي جي حاصلات.

"ماما!- اوهان ڇو موٽي آيا؟"

تيرٿ رام اکيون پٽي نهاريو. هن جي اکين ۾ وقت جي ڏوڙ هئي.

"ڇوڪرا!" تيرٿ رام ديوار تي ٽنگيل تصوير کي گهورڻ لڳو. "ڇو- ڪوڪرا پار تائين وڃي موٽي آيوس- اهو تہ تون سنڌ جي ڌرتيءَ کان پڇ- جنهن ويندي ويندي منهنجا پير پڪڙي ورتا هئا ۽ هنن کي وڃڻ ڏنو هئائين- تون اڃا ننڍو آهين نہ سمجهي سگهندين اهي ڳالهيون تہ ڌرتي ڪيئن ماڻهوءَ جا پير پڪڙي وٺندي آهي ۽ ماڻهو ڇو ڇهني پوندو آهي ڌرتيءَ جي ڇاتيءَ کي!"

تيرٿ رام هٿ جي پٺيءَ سان لڙڪ اگهيا. ٻارن وانگر سڏڪندي چيائين "اشوڪ ڪوئجي ويو پر مون لاءِ تہ سڀ ڪوئجي ويا. ماڻهو ڇو ٿو هڪ ٻي کان ڪوئجي وڃي. تون ٿي ٻڌاءِ ڏيءَ!" هو مون ڏانهن مڙيو، چوڻ لڳو "هن ڇوڪري کا بہ سک جي خبر نہ ڏني آهي مون کي- چوي ٿو ڪوئي مري ويو- ڪوئي پاڳل ٿي ويو ۽ ڪوئي ڪوئجي ويو."

"اوهان شڪنتلا جو نہ پڇيو ماما!؟" گوتم ساڻ شايد سک جي هڪ ئي خبر آندي هئي. سا ياد ڏيارڻ چاهي هئائين. پنهنجي ڌيءَ جو نانءُ ٻڌي روئندي روئندي هيڪر وري اکين ۾ جوت جاڳي پيس "اڙي!- شڪنتلا- منهنجي ڌيءَ ڪيئن آهي؟- ٻڌاءِ- ڪيئن آهي هوءَ؟!؟" اکين ۾ آس جا ڏيئا هڪ- هڪ ڪري ٻرڻ لڳا هئس.

"ماما!- شڪنتلا دهليءَ ۾ آهي- سندس پتي ڊاڪٽر آهي اُتي- هڪ ننڍڙو ۽ خوبصورت گهر اٿن- جنهن جي لان ۾ ڪيترائي گل ٽڙيل آهن- جنهن ۾ روز شام جو هن جا ٻہ ٻار راند رهندا آهن- ڏاڍي سکي آهي هوءَ پنهنجي گهر ۾- سندس ڊرائينگ روم ۾ اوهانجي ۽

ماميءَ جي قدآور تصوير ٽنگيل آهي- هو روز پوڇا ڪان پوءِ اُنهيءَ تصوير تي گل چاڙهيندي آهي ۽ انيڪ پل اُنهيءَ آڏو هٿ جوڙيو بيٺي هوندي آهي- سندس پٽ ته هوبهو اوهان جهڙو آهي- مئٽرڪ ۾ آهي- شڪنتلا چوندي آهيم- ڏس گوتم! هي هوبهو پتاجيءَ جهڙو آهي- مون کي ائين لڳندو آهي ڄڻ هي منهنجو پيءُ آهي ۽ آئون هن جي ڌيءَ."

تيرٿ رام جي اکين ۾ مشعلون ٻرنديون رهيون. هو روئي به رهيو هو ۽ مرڪي به رهيو هو. گوتم کان پڇيائين.

"شڪنتلا کي سُڌ هئي تنهنجي هيڏانهن اچڻ جي؟!"

"نه- ٻڌايومانس ئي نه- چاتم ٿي ته هوءَ سڪ مان گهڻو ڪجهه اُماڻي ها اوهان ڏي- ٻيو نه ته ڪا چٺي اُماڻي ها- سوچيم جيڪر اوهان به نه هوندا ته ڪيئن هن جي ايڏي سڪ موٽائي ڪٽي ويندس."

"ماما!" گوتم پٽڪيو.

"چؤ" روئندي روئندي هن ڪنڌ مٿي ڪنيو.

"ٻيارت هلندا؟- ڪجهه ڏينهن لاءِ ئي سهي"- تيرٿ رام موٽ ۾ ٽڪ ٻڌي گوتم کي ڏسندو رهيو. هو- چوڻ لڳو "پاڳل ٿيو آهين ڇا!!!- جنهن ڌرتيءَ لاءِ ايترو ڪجهه دان ڪيم، پڇاڙيءَ ۾ اُتي مرڻ به نه ڏيندين ڇا؟!"

هو انيڪ ڳالهيون ڪندا رهيا هڪ ٻي سان ۽ مون ائين ڀانيو ڄڻ ڇپ ڪپجي وئي اٿم. ڪنن کان ٻوڙي ٿي پئي هجان ۽ اکيون پٿر هجنم.

اُها رات اسين ڪاڪي تيرٿ رام وٽ رهيا هئاسون. سنسان قبرستان جهڙي اُنهيءَ گهر ۾ ڪاڪو تيرٿ رام ۽ گوتم هڪڙي ڪمري ۾ ۽ آئون ٻئي ڪمري ۾ ستي هئس. ڪمري ۾ جڏهن مون کي ڇڏي تيرٿ رام وڃڻ لڳو هو، تڏهن چيو هئائين "ڌيءَ! هي ڪمرو مون شڪنتلا لاءِ جوڙايو هو. تون به مون لاءِ شڪنتلا آهين!" هو هليو ويو. مون اکيون پوري من ئي من ۾ شڪنتلا کي چيو. شڪنتلا ديوي! اهو به وقت جو الميو آهي. ڪوبه ناتو ناهي تنهنجي ۽ منهنجي وچ ۾. هي

جي اُداس شاعري. ڪو گوتم سامتاڻي- ڪا سنڌ- ڪو سنڌري هائوس- ڪا مارئي هاسٽل. ڪير ڄاڻي، انهيءَ ڪس تان ڪوئي هٿ هٿ ۾ ڏئي لنگهيو هجي. ڪا اداس دل شهزادي ڪو خوبصورت دل وارو شهزادو. اهي قت جا اليا آهن- جن جو ڪو انت ڪونهي.

"سنڌ!" جڳ پراڻي ڍٺل ديوار ڪي گوتم سامتاڻي ٽيڪ ڏيو بيٺو هو. ڄڻ اڄهو هن پل انهيءَ ديوار منجهاران نڪتو هجي.

"سنڌ! دل چوي ٿي انهن کنڊرن منجهه دفن ٿي وڃون. صديون پوءِ جڏهن پنهنجا هڏ لين ته انهن تي هڪ ئي جو نانءُ اُڪريل هجي". موٽ ۾ اکيون پوري ڇڏيون هئم.

هلندي- هلندي هن موئن جي دڙي جي مٽي ٻڪ ۾ ڀري ڪيسي ۾ وجهي ڇڏي هئي ڄڻ ماڻڪ موتي چونڊيندو هجي.

موئن جي دڙي جي کنڊرن جي پاڇولي ۾، هيٺ پٽ تي پيٽ ڪي ٽيڪ ڏئي انهيءَ ڏينهن انيڪ ڳالهيون ڪيون هيوسين. نچاڻ ڪنهن مهل هن جو هٿ پڪڙي ورتو هئم. هو منهنجي ساڙهيءَ جو پلاند اکين تي رکي ڳالهائيندو رهيو. بي معنيٰ ڳالهيون جن جون هزارين معنائون هونديون آهن.

"سنڌ! دل ٿي چوي دنيا تياڳي هتي کنڊرن ۾ اچي ويهي رهان. دائرو ٺاهي ڇڏيان ڇوڏاري ۽ انهيءَ دائري اندر ائين ئي تو ساڻ ويٺو رهان. تنهنجي پوتيءَ جو پلاند اکين تي رکيو تيسين تائين، جيسين تائين جيئان" سندس هٿ ڪٽي پنهنجين اکين تي رکي ڇڏيو هئم. ياد اٿم ته جڏهن اهو هٿ اکين تان هٽايو هئم تڏهن برسات جي پنل رُت وانگر آلو هو اُهو هٿ.

گوتم جي ويزا تي لکيل تاريخ ويجهي ايندي ٿي وئي. چوندو هو "روز ويزا جي تاريخ ٿو ياد ڪريان- روز ٿو مران- روز ٿو جيئان"

ڪيس اهو ٻڌائي نه سگهي هئس ته آئون ته پل-پل ٿي جيئان ۽ پل-پل ٿي مران- پل پل جو اِهو حساب تاريخ جي کهڙي پني تي لکبو نٿي ڄاڻان- لکبو به يا نه!؟-

ڀٽائيءَ جي مقبري تي بيٺل هزارن انسانن جي انبوهه ۾ پاڻ کي تنها ڀانيو هئائين. چؤڏاري بيٺل ڀٽ جا مست الست فقير. اجرڪ اندر لڳ ڪاندارجي ويا هئا. وڇوڙي جو عذاب ۽ پيار ۾ بيٺل گوتم ساماتاٽيءَ جو وجود اڪيلائي ۾ جرڪڻ لڳو هئو. ياد آيو هئس، فقير عبدالغفور يونيورسٽي جي اسٽيج تي بيهي جڏهن واڪا ڪري ڳائيندو هو- جاڳ ڀٽائي گهوٽ- تو ڪي سنڌڙي تي سڏڙا ڪري- او- مرن ٿيون ماريون- قابو آهن ڪوٽ- ۽ جهول جهلي جنهن وقت ڀٽائي- ڪرندا ڪنڌ هزار او يار- سنڌڙيءَ ڪي سر ڪير نہ- سهندو ڪير ميار او يار- ڪاتيءَ هيٺان ڪنڌ- پوءِ بہ نعرا نينهن جا سنڌڙيءَ جو سوڳنڌ- مرنداسين- پر- مرڪندي- اُنهيءَ پل منهنجو ٻانورو من ڪنهن زخمي پاريل جيان ڀٽائيءَ جي مقبري تي اچي نستو ٿي ڪرندو هو. گوتم ساماتاٽيءَ سان گڏ پهريون ڀيرو ڀٽائيءَ وٽ آئي هئس. چاريءَ منجهان ليئو پائي اندر ڏٺو هئم جت ڀٽائي ستل هو- چاهيو هئم واڪا ڪري چوان. جاڳ ڀٽائي گهوٽ- تو ڪي سنڌڙي تي سڏڙا ڪري- پر ٿيو ائين هو جو چاريءَ تي سر ڏري اکيون ڀوريون ڇڏيون هئم. سوچيو هئم تہ ڀٽ تي ويندس تہ هڪڙي ئي دعا گهرندي سانس وصل جي لمحن جي. گوتم جي ويزا جي تاريخ ڪڏهن بہ نہ ختم ٿئي پر اُتي هر پل هڪڙو ئي بيت هانوَ تي هرندو رهيو هئم. ڳولهيان- ڳولهيان مَ لهان- شال مَ مِلان هوتَ- من اندر جا لوچ، ملڻ سان مانَي ٿئي- شاملَ مَ مِلان هوتَ- شالَ مَ مِلانَ هوتَ.

گوتم چاريءَ تي سر ڏري انيڪ پل ويٺو رهيو. ٻاهر مست الست فقير اوچن سُرن ۾ ڳائي رهيا هئا.

ٻاهر نڪتا هئاسون. ڏٺو هئم هن جون اکيون ٻرندڙ انگارن سمان سرخ هيون. ٻاهر اچي هن ٻہ ڳانا ورتا هئا. هڪ پنهنجي ٻچيءَ ۾ ۽ ٻيو منهنجي ٻچيءَ ۾ وڌو هئائين. اهي محبتن جون نشانيون آهن. وڇڙي وڃڻ کان پوءِ جيئڻ جو ڪارڻ ٻڻبيون آهن. بس ۾ هو سڄي واٽ ستو رهيو سڪون جي ڇانوَ هيٺ سندس ڇهري تي. آئون ٻڙڪيءَ

ڪان ٻاهر ڏسندي رهي هيس. حيدرآباد ۾ بس مان لهي پنڌ هوٽل ڏانهن هلي پيا هئاسون.

واٽ تي چيو هئائين "اڄ شانتي ملي وئي آهي من کي. ائين ٿو ڀانيان جڻ درد جو دريا اُڪري آيو آهيان."

هن کي هوٽل جي گيٽ تي چڙهي موٽي آئي هيس هاسٽل. سڀر هاءِ وي جي چاتيءَ تي لهندڙ سج جا پاڇولا تري رهيا هئا. هڪ صبح انڪشاف ڪيو هئائين ته ٽنڊي محمد خان ۾ سندس اميءَ جي پاءُ جو گهر آهي ۽ ونس هن جو پتو به آهي.

پڇيو هومانس "ته هيترا ڏينهن ڇو نه هلين؟"- چيائين "وساري ويٺو هئس سڀ ڪجهه". هڪ گرم ٻه پهريءَ بس ۾ ٽنڊي محمد خان وڃي رهيا هئاسون. واٽ تي چوندو هليو "سوچيان ٿو ڪيئن سڃاڻي سگهندس ماما کي. ۽ الاءِ مون کي پاڻ سڃاڻي به سگهندو يا نه!- الاءِ جيئرو به هوندو-!؟ ڪيئن ملندس هن ساڻ- مامي ۽ سندس ٻار سرحد اُڪري هليا ويا هئا- ماما ڪوڪرا پار تائين اچي موٽي ويو هو ۽ مامي انهيءَ ڏک ۾ پاڳل ٿي پئي هئي جڻ. انهيءَ پاڳل پڻيءَ ۾ واٽ تي پنهنجو پٽ اشوڪ به وڃائي ويٺي. مون سدائين ماميءَ کي انهيءَ پاڳل پڻي ۾ ماما ۽ اشوڪ کي پڪاريندي ڏٺو. امان ماما جي تصوير هٿن ۾ ڪٽي چوندي هئي- 'ماٺهو سڀ نه سهٽا پڪي سڀ نه هنج- ڪنهن-ڪنهن ماٺهوءَ منجهه- اچي بوءِ بهار جي'- بس مان لهي ٽانگو ڪري نڪتا هئاسون تيرٿ رام جو گهر ڳولڻ. جلدئي گهر لڀي پيو هو. هيڊي رنگ جي ورهاڱي کان اڳ جي جوڙيل جاءِ. جيڪو ماٺهو گهر ڏيکارڻ لاءِ ساڻ آيو هو، انهيءَ بند دروازي جي اڳيان بيهي پڪاريو هو "ڪاڪا تيرٿ رام- او- ڪا-ڪا!" انيڪ پل سانت ڪانپوءِ در کليو. دروازي تي ڪاڪو تيرٿ رام بيٺو هو. اڇي گوڏ ۾ ويڙهيل ڏٻرو ڏيل. ڪٽڪائون رنگ ۽ وڪريل وار. اسي ورهين جي ڄمار. هن جي چهري تي ڦهليل گهنجن ۾ وقت جي ڏوڙ ٿي اُڏاٽي- اڇا برف جهڙا وار. نڪ تي رکيل عينڪ جي گول شيشن منجهاران ليئاڪا پائيندڙ ٻه

اجھاٽل بي رنگ اکيون.

"تنھنجا مزمان آيا آهن ڪاڪا!" ساڻ آيل ماڻھو اسان ڏانھن اشارو ڪري هليو ويو. هن عينڪ منجھان اسان ڪي گھور ڪري ڏٺو "ڪير آهيو اوهين؟"

"آئون گوتم آهيان- گوتم سامتاڻي" گوتم وڏي اچي هن جي ويجھو بيٺو. ائين محسوس ٿيو هئم چڻ گوتم روئي پوندو هن پل.

"گوتم!" هن حيران ٿي ڏانهس نهاريو "الاءِ ڪير آهين تون!- نٿو سڃاڻان توکي". گوتم بي حد دکي ٿي مون ڏانھن نهاريو ۽ پوءِ وري هن سان ڳالهائڻ لڳو. چيائين "اندر اچڻ لاءِ بہ نہ چوندين"- ڪن پل لاءِ هن گھبرائجي اسان ڏانھن نهاريو ۽ پوءِ در تان هٽي لنگھڻ جي جاءِ ڪندي چيائين "اچو- اندر اچو- پوڙهو آهيان نہ انهيءَ ڪري نٿو سڃاڻي سگھان هر ڪنهن کي."

اسين اندر هليا آياسين. اُجڙيل- اُجڙيل سنسان قبرستان جھڙو گھر. صفحي ۾ رکيل ٻگل ڪرسيءَ تي ويهندي ٺڪجي اکيون پوري ڇڏيون هئم. گوتم هن ساڻ ڳالهائي رهيو هو. "آئون- ڪرشن جو پٽ آهيان- ماما!"

"ڪرشن!!؟"

"اوهان جي ننڍي ڀيڻ ڪملا جو پٽ آهيان- گوتم. آئون ڀارت ۾ جائو هئس ماما!-"

"تون!- تون ڪملا جو پٽ آهين- اڙي!- ڪملا جو پٽ آهين تون!" مون اکيون پٽي نهاريو. تيرٿ رام جي پوڙهين اُجھامندڙ اکين ۾ انيڪ ڏيئا ٻري پيا هئا. هو ڪرسيءَ تان اُٿي ڪٽ تي ويٺل گوتم جي پيرن ۾، هيٺ پٽ تي ويهي رهيو هو. ڏڪندڙ هٿن ۾ گوتم جا هٿ پڪڙي ورتا هئائين. اکين ۾ هوريان- هوريان لڙڪ پرجي آيس. "تون- تون- ڪميءَ جو پٽ آهين؟!". هو گوتم جي هٿن کي پاڳلن وانگر چمڻ لڳو. "تون- ڪملا جو پٽ آهين!" هٽ تريءَ سان لڙڪ اُگھندي هن هيڪر وري گوتم ڏانھن نهاريو. "ڇا نالو رکيائي پنھنجو!؟"

گهر جو اوهان لاءِ جڙيو. هي ڪمرو تنهنجو آهي. جنهن جي چڪڙ لٿل ديوار تي تنهنجي ٻاروتڻ جي تصوير ٽنگيل آهي. اڄ توکي هن گهر جا ساروٽا ٻه ڪين هوندا ۽ آئون تنهنجي ڪمري ۾ ويٺي آهيان. تو کي پلا کهڙي ڪل ته آئون هن پل تو لاءِ ٿي سوچيان. ڇا اسين هڪ ٻئي جا اُداس پاڇولا آهيون شڪنتلا ديوي!. انهيءَ رات ٻي ڪمري مان رهيو- رهيو ٿي ڪاڪي تيرٿ رام جا ڪهٽيل ڪهٽيل سڏڪا اُڀريا. ڪليل دريءَ منجهان ڏٺو هئم. اڱڻ ۾ سڄي رات گوتم سگريٽ ڦوڪيندو رهيو هو. چانڊوڪي رات جي اُجري روشنيءَ ۾ سامهون ديوار تي هن جو پاڇولو ڊگهو ٿيندو ٿي ويو.

صبح جو جڏهن وڃڻ لڳا هئاسون، تڏهن تيرٿ رام گوتم کي ڀاڪر پائي اوڇنگارون ڏئي رنو هو. ڪيترا ڀيرا گوتم جو مُک چُميو هئائين. اُن ڪان پهرين نيرن تي چانهن ٺاهڻ مهل رڌڻي ۾ هو پنهنجي پوڙهي آواز ۾ ڳائيندو رهيو هو. جيڏيون الو- پنهل سان جنهن جو پيچ پيئڙو- سا سُهي سک ڪيئن ڪري- سا سهي سک ڪيئن ڪري. ڊوڙندڙ ٽانگي مان پريان ڪان ڏٺو هئم هو در جي چائنٽ تي گوڏن ۾ منهن ڏيو ويٺو هو. شايد رنو ٿي. سوچيو هئم، زندگي وڇوڙي جو مسلسل سفر آهي- ڪوئي هن ڪناري بيٺو آهي ۽ ڪوئي هُن ڪناري بيٺو آهي.

ڪاڪو تيرٿ رام پويان رهجي ويو. وقت جي الميي وانگر ٽنڊي محمد خان جي پراڻي پڪل ٽٽل رستي تي ٽانگو بس اسٽينڊ ڏانهن ڊوڙندو رهيو هو. پر ۾ ويٺل گوتم کي ڏٺم، هن جي اکين ۾ واري تي اُڏاڻي، سنڌ جي صحرائن جي.

سڄي سنڌ ۾ گوتم ساڻ هلندي رهي هيس. ٻن ٻن پڪنڊي رهي هيس. هن پر ڪان هُن پر تائين. آباڊين ۾- ٻيرانن ۾- ڪنڊرن ۽ قبرستانن ۾، شاعرن ۽ اوليائن جي مقبرن تي- رني ڪوٽ جي قلعي ۾- سنڌوءَ جي ڪنارن تي- ٻنواس ورتو هئم تن ڏينهن.

هن جي وڃڻ جو ڏينهن ويجهو اچي ويو هو. ٻي ڏينهن هن کي ڪراچي موٽڻو هو. ٻيو ڏينهن زندگيءَ جو سڀ ڪان المناڪ ڏينهن هو.

زندگيءَ جو فلسفو سمجهي نہ سگهي آهيان. بس- وڇوڙي جي انهيءَ سفر جو نالو آهي زندگي. ماڻهو لحن ڪي مُٺ ۾ قيد نٿو ڪري سگهي. ماڻهو ڪجهہ بہ نٿو ڪري سگهي. تڏهن بہ ڪيڏو موه اٿس زندگيءَ سان. ڪيڏي لڳن من ۾ پالي جيئي ٿو. سچي زندگي موت جو سراپ ماريندو رهي پر جڏهن مرڻ وارو پل ايندو آهي تڏهن ڪيڏي آسانيءَ سان، چپ چاپ بنا ڪنهن احتجاج جي ماڻهو مري ويندو آهي. چاتو هئم تہ توڪان وڇڙڻ جو اهو عذاب ڪيڏو بہ ڀاري سهي پر جڏهن اهو پل ايندو تڏهن تون ۽ آئون چپ چاپ پنهنجي پنهنجي دڳ ڏانهن هليا ويندا سين. بنا ڪنهن احتجاج جي. نہ آئون سسئي وانگر بن- بن واڪا ڪنديس نہ تنهنجا ويندڙ قدم رڪجي سگهندا. اهي تہ من اندر جون ورتائون آهن. سسئي وانگر بن-بن واڪا ڪنديس تہ بہ من اندر. جي مري ونديس تہ بہ من اندر. ڌرتيءَ سان لاڳو الميا بہ من ٿو سهي. سرحدن تي پاريل جيان پرڙا هڻي نستو ٿي بہ من ٿو ڪري. تن جو ڇا آهي- ساه جي آخري تند، ڪنهن بہ پل ٽٽي پوي. گوليءَ جو هڪڙو گهاءُ- انهيءَ پل مريو پوي. پر من هڪ ڀيرو ڪڏهن ٿو مري. بار بار ٿو مري. بار- بار ٿو جيئي. مسئلو جيڪر رڳو تن جي جلاوطن ٿيڻ جو هجي ها تہ ڪو بہ الميو نہ هو. اهو تہ ماڻهوءَ جو بانورو من آهي، جيڪو ڪوڪرا پار تي ئي پاڳل ٿيو پوي. يا ڪوڪرا پار ڪان موٽي ٿو اچي. دک اهو آهي تہ انهيءَ بانوري من کي سيني مان ڪوئي بہ ڪڏي اُچلائي نہ سگهيو آهي. وڇڻ مهل هن منهنجون سرد آڱريون پنهنجن هٿ آڱرين ۾ جڪڙيندي ڪبير ڀڳت جو دوهو ٻڌايو هو مون کي.

سپر هاءِ وي جو ڪارو ناڳ جهڙو رستو ڌر تتيءَ مهل ويتر پراسرار ٿي پيو هو. منهنجي پويان مارئي هاسٽل جي اداس عمارت بيٺي هئي. سامهون سنڌ يونيورسٽي ۽ ايل ايم سي جون عمارتون- بنگلا- ڪوارٽر- سوڙها رستا ۽ اُنهن ڪناري بيٺل اُگهاڙا وڻ- ٻپهر شوري جو سنسان ميدان ۽ منهنجي پير ۾ گوتم ساماڻي بيٺو هو. هٿ ۾ بيگ ڪنيو. عينڪ جي اچن اُجرن شيشن منجهان سندس اکيون

اُڇهامنديون پانيون هئم. وڻ تان پيلو پن پٽي ڪوٽ جي کيسي ۾ وجهي ڇڏيو هئائين. چيائين ”هي پيلو پن- تنهنجي ۽ منهنجي وڇڙڻ وارن لمحن جو نشان ڪري رکندس پاڻ وٽ-“. آئون چپ چاپ پير جي آڱوٺي سان پٽ تي پيل پٿر کي ڇهندي رهي هيس. ڪراچي ويندڙ گاڏيون ترنديون ٿي ويون سپر هاءِ وي تان. ڪيتريون ڳالهيون من ۾ هونديون آهن پر وڇڙڻ سمي ڳالهائڻ لاءِ ڪجهه به نه رهندو آهي. لڳندو آهي ازل کان گونگا آهيون. ڪڏهن ڪو لفظ به نه ڳالهايو اٿئون زندگيءَ ۾. انيڪ پل چپ چاپ بيٺا رهيا هئاسون. اهي سڀ ڳالهيون تاريخ ۾ ڪنهن به پني تي نه لکبيون. منهنجو هن سان موه سنڌ جي ڪا لوڪ ڪهاڻي بڻجي نه سگهندو. اندر جون وارتائون لوڪ ڪاڻ نه هونديون آهن. دک جو هر ناٽڪ لوڪ ڪهاڻي بڻجي نه سگهندو آهي.

هن منهنجو هٿ پنهنجي هٿ ۾ وٺي چيو ”توکي ياد اچان ته سنڌوءَ جي ڪناري بيهي رهجان. ڪڏهن نه ڪڏهن توکي ليي پوندو منهنجو عڪس. تن جو سنجوڳ ڪجهه به ناهي. ڳالهه آتما جي آهي سنڌ!“ هن جي هٿ ۾ جڪڙيل منهنجو هٿ پگهر مان شم ٿي ويو هو. پريان کان ڪراچيءَ ڏانهن ويندڙ بس پي آئي. اُمالڪ هن پنهنجو هٿ بلند ڪيو هو بس کي روڪڻ لاءِ. پيرن جي آڱرين منجهان ساهه نڪرندو محسوس ڪيو هئم. بس اسان جي اڳيان اچي بيهي رهي هئي. هن جي گرفت منهنجن آڱرين تي مضبوط پئجي وئي هئي. آڱريون- جن سان اڄ بيت لکندي ائين گمان ٿيندو اٿم ڄڻ ڪائنات سموري انهن آڱرين ۾ سمايل آهي. هن منهنجن اکين ۾ ليئو پاتو. دور ڪٿي اُنهيءَ پل برسات پوندي هوندي. اهڙي ئي ڪا خاموش برسات هن جي اکين ۾ هئي اُنهيءَ پل. جنهن ۾ نه وڄ جا تڪاءُ هجن نه بادلن جي گجگوڙ.

بس جي ڦڙڪيءَ مان هن مڙي مون ڏانهن نهاريو. ڇا هوندو هن جي اکين ۾؟ ڏسي نه سگهيهئس. روح جي آسيب کان گهبرائجي اکيون پوري ڇڏيون هئم. اکيون پٽيون هئم. دور دور تائين (جيسين تائين نيڻ نهار آهي) سپر هاءِ وي جو ڪارو ناڳ جهڙو سنسان رستو هو ۽ آسمان تي ہرندڙ سج اکين ۾ لهي آيو هئم.

●

زم زم

سڄو ڏينهن سڄي رات برسات پوندي رهي هئي. سڀ ڪجھ ڪلهن تائين بيٺل پاڻيءَ ۾ لڙهندو رهيو هو. مٽيءَ جا ڪچا گهر- ڪٺون- ڪپڙا- ٿانوَ ۽ ماڻهو جن جي چهرن تي موت جا پاڇا اڀري ويا ۽ انيڪ لاش قبرن مان نڪري پاڻيءَ ۾ ترندا هجن.

وشنو ڪلاڪن کان پاڻيءَ ۾ هلي رهيو هو. پرسال جيڪو گهر ٺهڻ اُس ۾ بيهي جوڙيو هئائين، سو ته ڪڏهوڪو پاڻيءَ ۾ وهي ويو هو پر وشنوءَ جي من ۾ بي گهر ٿيڻ جو احساس، دک بڻجي واسو ڪري ويو هو. ڪٽس اٺين راتو رات بي گهر ٿيڻ ڏاڍو هاڃيڪار محسوس ٿيو هو. پاڻيءَ ۾ هلندي هلندي هن جو سنڌ سنڌ ساٿو ٿي پيو هو. آسمان تان وسندڙ پاڻي زمين تي بيٺل پاڻيءَ ۾ گڏبو رهيو. وشنوءَ بي حد دک منجهان پاڻيءَ ۾ وهندڙ ڪٺ کي ڏٺو (نه ڄاڻ ڪنهن جي هئي؟) پر اهڙي هڪڙي ڪٺ هن وٽ به هئي- اهڙا ٿانوَ هن وٽ به هئا، جهڙا هينئر پاڻيءَ ۾ ترندا ٿي ويا- اونداهيءَ ۾ ڪنهن کي به سڌ ڪانه هئي ته ڪنهن کي ڪهڙي پاسي وڃڻو آهي. جڏهن هڪڙو لاش نچاڻ ڪٿان کان ترندو اچي وشنوءَ سان ٽڪرايو هو، تڏهن ڇڻ وشنوءَ جي جيئري جسم ۾ موت جو سرد احساس اڀرجي ويو هو. الاءِ ڇو ڪٽس اهو احساس ورائي ويو هو ته ٿوري دير ۾ هو به انهن لاشن جيان زنده ماڻهن جي جسمن سان ٽڪرائيندو، پاڻيءَ ۾ ترندو ويندو ۽ جڏهن صبح جو امدادي پارٽيون پهچنديون تڏهن پاڻيءَ مان پريل هن جو نيرو لاش سڃاڻپ ۾ اچي نه سگهندو ۽ هو ڪنهن گمنام لاش جيان ڪنهن قبر ۾ سدائين لاءِ دفنايو ويندو، بنا انهيءَ انڪشاف جي ته هو وشنو آهي ۽ هن جو لاش دفنائڻ بدران جلائڻ گهرجي.

گهبرائجي هو وري هلڻ لڳو، پاڻ کي اهو احساس ڏيارڻ لاءِ ته اجا هو زنده آهي. هن جي جسم سان ڪنون- ٿانوَ- ڪپڙا- مثل جانور- هن وانگر پٽڪندڙ جيئرا جاڳندا ماڻهو ۽ پاڻيءَ پريل نيرا لاش ٽڪرائيندا رهيا. هن رڙيون ڪري ميڙ ۾ وڃائجي ويل ٻار وانگر روئڻ چاهيو، پر وات ۾ پُرجي آيل پاڻي ٽڪي اڳتي وڌي ويو هو.

۽ جڏهن هو ٻيهر ٽڪجي بيٺو هو تڏهن ڪٽس احساس ٿيو هو پنهنجي جسم کي ڇهندڙ ڪنهن ٻي جسم جو. هن اونداهي ۾ اکيون ڦاڙي ڏٺو- ڪلهن تي کنيل ٻار- ٽڪل ٽٽل ڪنهن عورت جو جسم هو- الاءِ ڇو هنج ۾ ٻار کنيل عورت ڏسي وشنوءَ کي ماءُ ياد ايندي هئي جنهن کي وشنو ڏسي نه سگهيو هو ۽ جيڪا وشنوءَ کي ڄڻڻ واري گهڙيءَ ۾ ئي مري وئي هئي. ۽ وشنوءَ کي سدائين هنج ۾ ٻار کنيل عورت ڏسي پنهنجي اڻ ڏٺل ماءُ ياد ايندي رهي هئي. هن لحي ٻه هو اندر ئي اندر سچو خوشبوءَ مان واسجي ويو هو- هن اونداهي ۾ نظر نه ايندڙ ٻار جو چهرو پنهنجن سرد ۽ پسيل آڱرين سان ڇهي ڏٺو- ڄڻ هن جو پنهنجو چهرو هجي- ها، جيڪو سچي رات پاڻيءَ ۾ پسڻ ڪان پوءِ اڌمو ٿيو پيو هو، تنهن پل لاءِ اکيون پٽي وشنوءَ ڏانهن نهاريو ۽ وري اکيون پوري ڇڏيون هئائين.

"مون کي ڏي- آئون ڪٽانس ٿو" عورت جي ڪجهه چوڻ کان اڳ وشنوءَ پنهنجو نتيڙ پاڪر ۾ پري ورتو. ڪن-پل لاءِ وچ جو جيڪو چمڪاٽ ٿيو هو، انهي ۾ هن عورت جو چهرو ڏٺو هو ۽ ٻي پل ئي جيڪو ڪٽس وسري ويو هو. ايترو ياد هئس ته سندس ٻي حد ويجهو بيٺل عورت جوان هئي، جنهن جو سچو چهرو پاڻيءَ مان پسيل هو. شايد هن جي ماءُ جو چهرو به اهڙو هجي!. شايد هن جو نتيڙ به اهڙو ئي هجي!. ٻار چري ڪٽس جاڳائي وڌو سوچن جي اگهور ننڊ مان.

"اڄ- اڳتي هلون- اڳيان شايد پاڻي گهٽ آهي- اڄ-". هوءَ چپ چاپ هن سان گڏ ائين هلڻ لڳي، ڄڻ جڳن کان، هن سان گڏ هلندي آئي هجي.

ڪجھ دير اڳ وشنوءَ جي من ۾، موت جا جيڪي پاڇا هئا سي اجهامڻ لڳا هئا. ڪجھ دير اڳ ڪٽس نہ ٻي سجهيو تہ هو ايڏي پاڻيءَ ۾ ڇو ڪلاڪن کان پيو هلي. هاڻ سندس پاڇو ٿي ٻيا هئا. هاڻ ڪٽس هن عورت کي پاڻيءَ مان ڪڍيٽو هو، جنهن جو چهرو شايد سندس ماءُ جهڙو هجي- ڪٽس ڪلهي تي ڪنيل انهيءَ ٻار کي بچائيٽو هو، جيڪو ٻاڪرن ۾ ٻري ڪٽس نہ ياد ايندڙ نندپڻ هانوَ تي هري آيو هو.

"تون ٿڪجي تہ نہ پئي آهين؟" هلندي هن عورت کان ائين پڇيو ڄڻ هوءَ سندس پنهنجي عورت هجي. عورت ڪا بہ ورندي ڪانہ ڏني. بس چپ چاپ هلندي رهي. هلندي هلندي عورت وشنوءَ جي مضبوط ٻانهن کي پڪڙي ورتو هو. وشنوءَ جو سرد جسم ائين گرم ٿي ويو هو جيئن ڪنهن مرندڙ جسم کي آڪسيجن ڏئي ڇڏجي. زندگيءَ ۾ ڪنهن بہ عورت هن کي ڇهي نہ ڏنو هو. هن تي پهريون ڀيرو اهو انڪشاف ٿيو هو تہ عورت جو ڇهاءُ ڪيڏو گرم ٿيندو آهي- شايد تڏهن ئي تہ ٻار ماءُ کان ڌار نہ ٿيندا آهن- مڙد انهيءَ ڇُهاءُ لاءِ زندگي سڄي محنت ڪندا آهن. هوءَ وشنوءَ جي مضبوط ٻانهن جهلي هلندي رهي هئي ۽ وشنو موت بدران زندگيءَ جا پاڇَ مَن ۾ سجائي ائين هلندو رهيو ڄڻ آڪسيجن جي نلي هن جي نڪ مان ڪڍي وئي تہ هو مري پوندو ۽ وشنوءَ مرڻ نٿي چاهيو.

پاڻي هاڻ ڪلهن کان لهي چيلھ تائين اچي بيٺو هو پر برسات جو زور ڪونہ گهٽيو هو. ڪاهي پاسي پڪو روڊ هو- پڪا روڊ ڪچين آبادين کان پري هوندا آهن- شايد پڪا روڊ، پڪن گهرن وارن لاءِ هوندا آهن- روڊ جي هن پاسي ڪيترا پڪا گهر نہ رهيا هئا.

"سامهون جيڪي اڌ ٿهيل گهر آهن نہ- اتي برسات کان بچاءُ ٿي سگهندو" هن ٻيهر عورت سان ڳالهايو ۽ موٽ ۾ عورت جو هٿ هن جي ٻانهن ۾ وڌيڪ مضبوط پئجي ويو. وشنوءَ جي دل چيو هو تہ هوءَ ساڻس ڳالهائي انيڪ ڳالهيون ڳالهائڻ لاءِ هونديون آهن- ڳالهائڻ سان اڪيلائپ ۽ دک جا پاڇَ گهٽجي ويندا آهن ۽ زندگيءَ ڏانهن وڌندڙ

وڪون تيز ٿي ويندون آهن پر شايد عورتون گهڻ ڳالهائينديون هجن يا هوءَ ئي گهڻ ڳالهائيندي هجي.

"هي- سڀهي رهيو آهي- شايد" هن ڪلهن تي پيل اڌ مئل ٻار بابت ڳالهائڻ چاهيو. عورت ڪن پل لاءِ ڪنڌ ڪٽيءَ ٻار ڏانهن نهاريو ۽ پوءِ ٻوري هلڻ لڳي، گوڏن تائين بيٺل پاڻيءَ ۾ اڪيون ڪپائي. چڻ- اهو ٻار هن جو نہ هجي.

روڊ تي پاڻي گوڏن تائين هو- زندگيءَ جا آثار پڪين آبادين ۾ پهچي چڻا ٿي وِيندا آهن. هت پاڻيءَ ۾ ترندڙ سامان- جانورن جا لاش- جيئرا ماڻهو ۽ پاڻيءَ مان پريل نيرا پئجي ويل لاش ڪونہ هئا. ڏکهو ۽ سنئون سڌو رستو هو، جيڪو سڌو خوبصورت بنگلن ڏانهن ٿي ويو. جتي پاڻي اڌ انچ بہ نہ بيهي سگهندو آهي. وشنوءَ من ئي من ۾ پڪن گهرن ۾ رهندڙن کي گار ڏني- ۽ بي حد دک منجهان عورت کي هدايو هئائين تہ هن پر سال نئهڻ اُس ۾ بيهي جيڪو گهر اڏيو هو سو ڪلهہ برسات ۾ ڊهي پيو ۽ هو چپ چاپ بي وسيءَ منجهان انهيءَ کي مٽي بڻجي پاڻيءَ ۾ وهندو ڏسندو رهيو.

"تنهنجو گهر بہ- ڊهي پيو ڇا؟" هن عورت کان پڇيو. عورت پاڻيءَ مان پسيل چهرو ڪٽي وشنوءَ ڏانهن نهاريو "منهنجو-! منهنجو ڪو بہ گهر ڪونهي".

"مطلب!" وشنوءَ اچرج منجهان سوچيو- تہ اهڙا بہ ماڻهو دنيا ۾ آهن، جن جو ڪو بہ گهر نہ هجي. عورت، جنهن پهريون پيرو ڳالهايو هو ۽ وشنوءَ چاهيو هو هوءَ ڳالهائيندي رهي.

"پوءِ- تون ڪٿي رهندي آهين؟"

"آئون!- آئون هڪڙي دڪان جي اڳيان لڳل تختي هيٺ رهندي هيس- اهو دڪان بہ ڪلهہ پاڻيءَ ۾ لڙهي ويو- هاڻ- منهنجو ڪو بہ گهر ڪونهي"- هوءَ بہ شايد دڪان جي انهيءَ تختي جي لڙهي وڃڻ تي دکي ٿي پئي هُئي. پناهہ گاهہ ڪهڙي بہ هجي پر جي اُجڙجي وڃي تہ ڪن-پل لاءِ ئي سهي پر زندگي ڪيڏي المناڪ محسوس ٿيندي آهي. ڪم از ڪم

وشنوءَ تہ ائين ئي محسوس ڪيو هو- ازل کان بي گهر هئڻ ايڏو دکي ڪندڙ ناهي جيڏو اوچتو بي گهر ٿي وڃڻ.

عورت جو ڳالهائڻ بند ٿي ويو هو- هوءَ هاڻ وشنوءَ جي سهاري کان سواءِ هلي رهي هئي. ڪجھ دير اڳ سڀ ڪجھ وشنوءَ لاءِ ڪيڏو موهيندڙ هو. عورت مڙد جو سهارو وٺي هلي تہ مڙد پاڻ کي ڪيڏو خوش ٿو محسوس ڪري اهو انڪشاف بہ وشنوءَ تي پهريون ڀيرو ٿيو هو. اڌ ٿهيل گهر برسات جي اونداهي رات ۾ کنڊرن وانگر ٿي نظر آيا- وشنوءَ کي خبر هئي تہ ڇت پڪي هجي تہ ماٿو پاڻ کي هر قيامت کان آجو محسوس ڪندو آهي ۽ انهن گهرن جي مٿان پيل ڇتيون اٽپوريون سهي پر مضبوط تہ هيون.

۽ انهيءَ مضبوط ڇت هيٺ پهچي هو امالڪ نستو ٿي پيو هو. عورت ڀت کي ٽيڪ ڏئي ڪيترا پل سهڪندي رهي.

مضبوط ڀت کي ٽيڪ ڏئي ساھ کڻندي ماٿو ڪيڏو پرسڪون ٿي پوندو آهي. مٽيءَ جي ڪچي ڀت وارا پاوَ تہ نہ هوندا آهن تہ نچاڻ کنهن مهل ڊهي پوي. پاڻي هنن جي جسم مان بوند- بوند ڪري ٽمندو رهيو. هن ٻار کي ڪلهي تان لاهي سڪي پٽ تي ليٽائي ڇڏيو. ٻار جي نڙيءَ مان نڪرندڙ خر- خر جو آواز انهي پڪي ڇت هيٺ ٿهليل اونداهي ۾ وشنو کي بي حد پوائنتو لڳو هو- ڇڻ نڙيءَ ۾ موت اچي اٽڪيو هجي يا ڪو بيمار ڪتو سهڪي رهيو هجي.

”هن کي شايد- ٿڌ لڳي وئي آهي“ وشنوءَ اونداهي ۾ پاڇولي وانگر نظر ايندڙ عورت ڏانهن نهاريو، جيڪا اجا تائين ڀت کي ٽيڪ ڏئي سهڪي رهي هئي. وشنوءَ جي آواز تي هن ڇرڪي وشنوءَ ڏانهن نهاريو ۽ رڙهي اچي ٻار وٽ ويهي رهي- ٻار جي بدن تي ڇهٽل پسيل ڪپڙا لاهي هوءَ نپوڙڻ لڳي.

”ڏي- آئون سڪايان ٿو“ وشنوءَ عورت جي هٿن مان ڪپڙا وٺي لوھ جي شيخ تي ٽنگي ڇڏيا ۽ جڏهن مڙيو تڏهن هوءَ ٻار جو اگهاڙو بدن پاڪر ۾ ڀري گرمائي رهي هئي. وشنوءَ کي ڀيھرءِ پنهنجي

اڻ ڏٺل ماءُ هانوَ تي هري آئي. هن من ئي من ۾ سوچيو، نجاڻ ماءُ جي ياڪرن ۾ ڪيتري گرمي هوندي آهي!. ٻار جي ننڍڙيءَ مان نڪرندڙ خر-خر جي آواز وشنوءَ جي اندر ۾ ٽهلجندڙ زندگيءَ جي لاٽ ٻـه چڻ اجهائي ڇڏي هئي. هن کي ائين لڳو چڻ انهيءَ مضبوط ڇت هيٺ ايڏي گرمي ۽ گهٽ جي هوندي ٻـه پارو پئجي رهيو هجي ۽ هو اندر ئي اندر برف جي سر ٻڻجي رهيو هجي. هو ٻنا ڪجھ ڳالهائڻ جي ٻار کي سيني سان لائي ويٺي هئي چڻ هن جا سيئي ياوَ مري ويا هجن يا مٽيءَ جي ڪچن گهرن سمان پاڻيءَ ۾ لڙهي ويا هجن. هو عورت جي سامهونءَ واري پت کي ٽيڪ ڏئي ويهي رهيو. ٻار جي ننڙيءَ مان نڪرندڙ خر-خر جو آواز ويو ٿي وڌندو.

"هن کي ٻک لڳي هوندي" وشنو ڪجھ نـه ڪجھ ڳالهائڻ واري احساس کي دٻائي نـه سگهيو. وشنوءَ کي پاڻ ٻـه ٻک لڳي هئي- ٻرسات جي انهيءَ قيامت جهڙي رات ۾ ٻک جو صرف احساس ئي ممڪن هو.

ٻک جو احساس هو شايد- يا- الاءِ ماءُ جي جسم جي گرميءَ جو احساس- ٻار گهٽيل گهٽيل آواز ۾ روئڻ لڳو. وشنوءَ دکي ٿي پيو، اهو سوچي تـه هو ٻـه ننڍپڻ ۾ ائين روئندو هوندو ٻک جي احساس کان- اڪيلائپ جي احساس کان. هوءَ کي پل چپ چاپ ٻار کي روئندو ڏسندي رهي. وڄ جي چمڪاٽ ۾ وشنوءَ ڏٺو هوءَ پاڻيءَ مان پسيل چولو مٿي کڻي ٻار کي کير ڏئي رهي هئي. اهو سڀ ڪجھ ڏسڻ جي خواهش جڳن کان وشنوءَ جي من ۾ واسو ڪيو ويٺي هئي. خر- خر جو آواز بند ٿي ويو هو ۽ هاڻ انهيءَ مضبوط ڇت هيٺ چس- چس جو آواز ٽهلجي ويو هو. وشنوءَ کي ائين محسوس ٿيو چڻ هن جي ڇاتين مان نڪرندڙ کير بوند-بوند ڪري هن جي وات ۾ پرجي رهيو هجي. هن جو ننڍپڻ هن جي ننڙيءَ ۾ مڙي آيو هو.

هو اونداهي ۾ رڙهندو اچي هن جي ويجهو ويٺو. اڪيلائپ جي گهيرڻ مان نڪرڻ لاءِ هو بي حد اداسيءَ منجهان عورت جي هنج ۾ پيل

ھار جي نرم نرم ۽ آلن وارن ۾ آڱريون ڦيرائڻ لڳو. جڻ اھي وار بہ سندس ھجن- يا ھو ھار سندس ھار ھجي.

"ھي خُر-خُر ڇو ٿو ڪري؟" ھن پريشان ٿي پڇيو.

"ٿڌ لڳي اٿس" اونداھيءَ ۾ عورت جو جھيٹو آواز اڀريو.

"کير نٿو پيئي ڇا؟" ائين چوندي ھو ائين شرمائجي ويو جڻ ڪا خراب ڳالھ ڪندو ھجي. ڪي ڪن ھوءَ چپ رھي. "کير- ھجي- تہ پيئي" ھن جي لھجي ۾ شڪست ۽ شرمندگيءَ جو احساس ھو. ھو چپ چاپ اونداھي ۾ ھن کي محسوس ڪندو رھيو.

"ھي- ھي منھنجو ھار ڪونھي- پاٹيءَ ۾ ھڏو پي- مون ڪٹي ورتو- ھن جي شڪل بلڪل انھي ھار جھڙي آھي جيڪو مون جائو ھو- پر- پر اُھو مري ويو".

انھيءَ مضبوط ڇت ھيٺ گھٽ ۽ گرمي اڳي کان بہ وڌي وئي ھئي. ٻاھر وچ جا ٹڪاءَ ۽ برسات جو آواز وڌي ويو ھو. اھا عورت جنھن ھار کي ڪجھ دير اڳ چولو متي ڪٹي کير ڏئي رھي ھئي، اھو ھار ھن جو نہ ھو. اھو ھار شايد وشنوءَ وانگر ھو- جنھن جي ڪا بہ ماءُ ڪانہ ھئي- جي ھئي تہ شايد انھي پل کلھن تائين بيٹل پاٹيءَ ۾ پٹڪندي ھوندي يا- لاش بٹجي پاٹيءَ ۾ وھندي ھوندي- وشنو نستو ٿي اتي ئي پٹ تي ليٹي پيو. ھوءَ ھار ھنج ۾ ڪنيو ائين ويٹي ھئي جو وشنوءَ جي من کي ويساھ ئي نہ پي آيو تہ ڪو اھو ھار ھن جو نہ ھو. وشنو من ئي من ۾ چاھيو ھو (بي حد شدت سان) تہ ھو بہ انھيءَ عورت جي ھنج ۾ ھن ھار وانگر ليٹي پئي. بک، زھر بٹجي وشنوءَ جي من ۾ واسو ڪرڻ لڳي.

انھي مضبوط ڇت ھيٺ انھن ٹنھي جو ھڪٻئي سان ڪو بہ سڱ نہ ھو. قيامت جھڙي اُھا رات انھن ٹنھي جي وچ ۾ ھڏل مضبوط تند ھئي- جيڪا رات وشنوءَ لاءِ عذاب بٹجي وئي ھئي، انھي لاءِ ھاٹي وشنوءَ چاھيو ٿي تہ ڪڏھن بہ نہ ڪٹي- ھو آسمان تي چمڪندڙ وچ ۾ اڪيون ڪپائي ڳالھائڻ لڳو.

"جڏهن آئون ڇائو هئس نہ- تڏهن منهنجي ماءُ مون کي ڇڏڻ مهل ئي مري وئي هئي. اونداهي ۾ عورت همدرديءَ مان وشنوءَ ڏانهن نهاريو پر وشنوءَ کي سڌ ئي نہ پئي- بس هو بنا ڪنهن ڪارڻ جي ڳالهائيندو رهيو. "مون کي الاءِ ڇو- هر عورت ڏسي پنهنجي ماءُ ياد ايندي آهي- منهنجي دل ٿي چوي تہ اهو ٻار، جيڪو تنهنجي هنج ۾ آهي آئون هجان ها"- عورت اونداهي ۾ غور سان هن ڏانهن نهاريو- هن کي محسوس ٿيو ڄڻ وشنوءَ جي اکين ۾ پاڻي پرجي آيو هجي- ڪجھ پل هنن ٻنهي ڪجھ بہ نہ ڳالهايو.

الاءِ ڇو ٻي پل عورت کي پنهنجو مري ويل مڙس هانوَ تي هري آيو هو. اهو بہ برسات جي ڪنهن اهڙي رات ۾، نانگ جي ڏنگڻ سان مري ويو هو.

ٻار جي نڙيءَ مان نڪرندڙ آواز هوريان- هوريان گهٽبو ٿي ويو.

"هن جو آواز- گهٽجي ڇو ويو آهي؟" وشنوءَ پريشان ٿي پڇيو.

"-هي -هي- مري ويندو. شايد- منهنجو ٻار بہ ائين ئي مئو هو. هن جي نڙيءَ مان بہ سڄي رات اهڙا آواز ايندا رهيا هئا- ۽- صبح ٿيڻ کان اڳ هو مري ويو-" وشنوءَ کي ائين لڳو ڄڻ هزارين سڏڪا هن عورت پنهنجي نڙيءَ ۾ گهٽي ڇڏيا هجن. وشنو اهو سوچي بي حد دکي ٿي پيو هو تہ صبح ٿيڻ کان اڳ ٻار مري ويندو. هن کي ائين ٿي محسوس ٿيو ڄڻ هو زمانن کان گڏ رهندا آيا هجن ۽ هاڻ ڪنهن هڪ جي مري وڃڻ جو احساس ڪيڏو دکدائڪ هو. هو چپ چاپ اونداهي ۾ ٻاچولي وانگر نظر ايندڙ ٻار جي وجود کي محسوس ڪندو رهيو.

"جي- هي- مري ويو- تہ ڇا ٿيندو!" وشنو بي حد اداس ٿي چيو.

"ڪجھ نہ- ڪجھ بہ تہ نہ- جڏهن منهنجو ٻار مئو هو نہ- تڏهن بہ ڪجھ بہ نہ ٿيو هو- ڪجھ بہ نہ ٿيو هو."

وشنوءَ کي ائين لڳو ڄڻ موت نانگ وانگر سندس جسم تي سري رهيو آهي- برف جهڙو سرد موت.

پوءِ اوچتو ٻار جو آواز بند ٿي ويو ۽ وشنوءَ جو سمورو ساهہ

نڙيءَ ۾ اڄي اٽڪيو هو. عورت هار کي ڇورڻ چاهيو پر هو مري چڪو هو شايد. اونداهي ۾ عورت جو سڏڪندڙ آواز اڀريو.

"مري ويو- شايد!"

"مري ويو!" وشنوءَ جي نڙيءَ مان گهٽيل گهٽيل آواز نڪتو ۽ اُجهامي ويو. عورت هار جي منهن تي مٿو ڏري ائين سڏڪڻ لڳي ڄڻ اهو هار سندس ئي بدن جي تخليق هجي. وشنوءَ هٿ وڌائي عورت جي هنج ۾ پيل مئل هار کي ڇهي ڏٺو- برف وانگر سرد پٿڪڙو جسم وشنوءَ جي اندر- تهائين اندر (پاتال تائين) لهندو ٿي ويو. هو هار جي نرم- نرم وارن ۾ آگريون ڦيرائڻ لڳو. هن هار جون بند اکيون- پتڪڙا چپ- پتڪڙو نڪ ڇهي ڏٺو- وشنوءَ کي محسوس ٿيو ڄڻ گرم گرم پاڻي سندس اکين مان وهندو سندس ڇهري تي ٿهلجي ويو آهي. هو هار جو پتڪڙو ۽ نرم هٿ پنهنجي مضبوط هٿ ۾ جهلي دٻائڻ لڳو.

انهي پل وچ جو چمڪاٽ ٿيو- هنن ٻنهي پل-اپل لاءِ هڪ ٻي جي اکين ۾ پرجي آيل پاڻي ڏسي ورتو هو.

"تون- روئين پئي!"

"تون- تون به ته روئين پيو."

"ها- مون کي پنهنجو ننڍپڻ پيو ياد اچي- جڏهن مون کي پنهنجي ماءُ ۽ پنهنجو ننڍپڻ ياد ايندو آهي- تڏهن آئون روئي ڏيندو آهيان."

"- مون کي برسات جي رات ۾ پنهنجو مڙس ۽ پنهنجو هار ياد ايندو آهي."

"تو کي- پنهنجي هار سان گهڻو پيار هو ڇا؟" وشنوءَ هڪ ڀيرو وري مئل هار کي ڇهي ڏٺو.

"هر ماءُ کي پنهنجو هار وڻندو آهي" هن جو آواز وشنوءَ کي پريان کان ايندو محسوس ٿيو هو.

وشنوءَ جو من دکي ٿي پيو- "جيڪڏهن منهنجي ماءُ جيئري هجي ها- ته شايد- آئون به هن کي- پيارو هجان- ها نه!"

"هون-ن" عورت ڄڻ پاتال مان ڳالهايو.

۽ پوءِ ڪيترا پل هنن ڪجھ بہ نہ ڳالهايو. هوءَ ٽڪجي اتي ئي ليٽي پئي. ڳالهائڻ لاءِ ڄڻ ڪجھ بہ نہ رهيو هجي. وشنو بہ ليٽي پيو. هو ٻئي چپ چاپ انهيءَ مضبوط ڇت کي ڏسندا رهيا، جيڪا هنن جي پناهگاه هئي.

"برسات بند ٿيڻ ڪانپوءِ- تون ڪيڏانهن ويندئين؟"

"الاءِ!" هوءَ بند چپن ۾ پٽڪي. اڻڄاڻائيءَ ۾ هن جو نرم هٿ وشنوءَ جي مضبوط هٿن ۾ اچي ويو هو. وشنوءَ جي نڪ ۾ ڄڻ ٻيهر آڪسيجن جي نلي اچي وئي هئي. هو هن جي هٿ جو ڇهاءُ محسوس ڪندو رهيو- هن عورت جون آڱريون پنهنجين مضبوط آڱرين ۾ جڪڙي ڇڏيون ۽ ٻي پل ئي هو اڪيلائپ جي گهيرڻ مان نڪري آيو هو. وشنو عورت ڏانهن پاسو ورائي اونداهيءَ ۾ هن کي ڏسندو رهيو.

"-تنهنجو نالو ڇا آهي؟" عورت ائين ئي ڳالهائڻ خاطر ڇيو.

"- وشنو"

"هندو آهين ڇا؟" ڪن لاءِ وشنو من ئي من ۾ سراپجي ويو. ٿي سگهي ٿو هو هن جو ڏرم ٻڌي، نفرت مان هن کي پري ڌڪي ڇڏي. وشنوءَ ڪي پل ڪابہ ورندي ڪانہ ڏني. عورت ٻيهر ڪانئس پڇيو "هندو- آهين؟"

"ها" ائين چوندي وشنو ڪنهن اهڙي هار وانگر هيسجي ويو جنهن کان اڻڄاڻائي ۾ ڪو ڏوھ ٿي ويو هجي. ڪي پل سانت ئي رهي. عورت هن جي هٿ مان پنهنجو هٿ ڪونہ ڇڏايو هو ۽ نہ ئي نفرت مان هن کي ڌڪي پري ڪيو هئائين.

"تون-؟" نيٺ وشنو سگھ ساري هئي.

"آئون-! آئون مسلمان آهيان".

وشنوءَ کي ڪل ئي ڪانہ هئي تہ ڪو دين ڏرم ڪان ڪجھ پريرو، ڪجھ ٻيا بہ ناتا ٿيندا آهن، جيڪي قيامت جهڙين راتين ۾ پاڻ ئي پاڻ ڳنڍجي ويندا آهن. هنن ٻنهي مان ڪنهن بہ هڪ ٻي کي ڌڪي پري ڪونہ ڪيو هو. وشنو محسوس ڪيو تہ هوءَ هن جي ويجهو

اچي وئي آهي. برسات جي ڪوڙ ۾ بہ هن عورت جا ساهہ پنهنجي ساهہ کان بہ وڌيڪ چِٽا محسوس ڪيا هئا. وشنوءَ پنهنجن منجهيل ۽ آلن وارن ۾ هن جو آڱريون محسوس ڪيون هيون. هن عورت جو چهرو پنهنجين آڱرين سان ڇهي ڏٺو- چپ- نڪ- اکيون- ڪاڏي- ڳچي هو پڙهڪيو.

شايد منهنجي ماءُ بہ تو جهڙي هوندي!"

"الاءِ" هوءَ بند چپن ۾ پڙهڪي.

"سوير- جڏهن تون هار کي هنج ۾ کنيو ويٺي هئين نہ- تڏهن منهنجي دل چئي هئي تہ آئون بہ هن هار وانگر روئان- منهنجي نڙيءَ مان بہ خر-خر جو آواز ايندو رهي".

"ڇو؟" عورت وشنوءَ جو چهرو پنهنجين آڱرين سان ڇهي ڏٺو. وشنوءَ جي نڪ جي هيٺ مُڇن جا وار ڦهليل هئا. هن جي هانوَ تي سندس مڙس جو چهرو هري آيو، انهيءَ جي نڪ جي هيٺ بہ مُڇن جا وار هوندا هئا. هو جڏهن اونداهي راتين ۾ نمي هن جو چهرو چمندو هو تڏهن مڇين جا اهي وار هن کي پنهنجي چهري تي سرندا محسوس ٿيندا هئا. هن بيحد شدت سان چاهيو هو تہ هينئر- هن لمحي، وشنو نمي هن جو چهرو چمي. هن جون اکيون پورجڻ لڳيون- وشنو پنهنجي چهري تي هن جون آڱريون محسوس ڪندو رهيو.

وشنو بلڪل اهو پتڪڙو ٻار بڻجي ويو هو، جيڪو ڪائنس ڪجھ پريرو مئو پيو هو.

"آئون- سڪل مانين جا ٽڪيا ڪائي وڏو ٿيو آهيان. مون کي ائين ٿو لڳي ڄڻ آئون سالن جو بکيو آهيان. تو- سوير جڏهن هن هار کي کير ڏنو هو نہ- تڏهن مون کي ائين لڳو ڄڻ- جن ٻارن جي ماءُ نہ هوندي آهي، اهي ڄمڻ کان مرڻ تائين بکيائي رهندا آهن".

عورت هن جي بي حد ويجهو اچي وئي هئي- وشنوءَ اونداهيءَ ۾ هن کي پنهنجي مٿان نمندو محسوس ڪيو ۽ ٻي پل وشنوءَ پنهنجو وات کير مان پربو محسوس ڪيو هو. وشنوءَ پاڻ کي بي حد پتڪڙو

محسوس ڪيو هو- جڻ ڪي پل اڳ جنم ورتو هجيس. هن جي اڪيلائپ جا ڳهيرڻ ٽٽي پيا هئا. هن کي ائين لڳو جڻ هي جوان عورت هن جي ماءُ هجي. جڻ هو هوريان هوريان ڪير جي درياءَ ۾ ٻڏي رهيو هجي.

۽ جڏهن هوءَ وشنوءَ ڪان ڏار ٿي هئي تڏهن ٻاهر صبح جو سوجهرو هوريان هوريان ڦهلجي رهيو هو. برسات بند ٿي چڪي هئي پر آسمان تي اڃان اڇن- ڪارن ڪڪرن جو هجوم هو.

هن صبح جي پکڙجندڙ روشنيءَ ۾ ڏٺو- عورت هن کي ڏٺل لڳي هئي. وشنوءَ هن کي شهر جي چؤواٽن تي- گهٽين ۾- بند دروازن جي اڳيان الله جي نانءُ تي بيک گهرندي ڏٺو هو. هن جا ڪپڙا ڪٽان ٽاٽيل ۽ ڪٽان چتيون لڳل هئا. عورت پل اپل لاءِ ڏينهن جي روشنيءَ ۾ هن ڏانهن نهاريو ۽ وري اڪيون پوري ڇڏيون.

پٽ تي پيل ٻار جو لاش نيرو پئجي ويو هو.

وشنو اٿيو ۽ سيخ تي ٽنگيل سڪل ڪپڙا ٻار جي مٿان وجهي ڇڏيا هئائين. هن دل ۾ سوچيو، نجاڻ هن ٻار کي دفن ڪبو يا جلائڻو پوندو- ڌرم جو نشان انسان جي چهري تي ڇو نٿو ليي!.

"برسات بيهي رهي آهي- مون کي وڃڻ گهرجي"

عورت اٿي بيهي رهي. وشنوءَ کي ائين محسوس ٿيو جڻ قيامت جهڙي رات ڪٽڻ سان گڏ سيئي ناتا ٽٽي پيا هجن. هاڻ هو هڪ هندو مڙد آهي ۽ هوءَ هڪ مسلمان عورت ۽ هي مئل ٻار هنن مان ڪنهن جو به ناهي. وشنوءَ چاهيو هو ته هي ڏينهن هن لمحي ئي اُجهامي وڃي ۽ ٻيهر چوڌاري برسات جي پوائٽي رات ڦهلجي وڃي- پر چاهڻ سان ڇا ٿيندو آهي.

وشنوءَ هن عورت کي روڪڻ چاهيو. پر هن وٽ ڪوبه ته ڪارڻ نه هو، هن کي روڪڻ جو. هن چاهيو ته هو، هن عورت کي چئي ته تون وينديئن ته آئون سدائين وانگر اڪيلو رهجي ويندس ۽ مون کي پنهنجي ماءُ اڳي ڪان به وڌيڪ ياد ايندي، پر هو چپ چاپ بيٺو رهيو. زندگيءَ ۾ عورت جو هئڻ ڪيڏو ضروري آهي، اهو انڪشاف

وشنوءَ تي تہ انھيءَ گذري ويل رات ۾ ٿيو ھو پر ھن کي روڪڻ لاءِ وشنوءَ وٽ ڪو بہ ڪارڻ نہ ھو.

"تون- وڃين ٿي؟" ھن بي حد اُداس ٿي پڇيو.

"ھا" عورت وڃڻ لاءِ وک وڌائي ۽ وشنوءَ جا پير ڄڻ پٽ ۾ کپي ويا.

"۽ ھي ھار؟" وشنوءَ پٽ تي پيل نيري لاش ڏانھن نھاريو- عورت کي بہ ڄڻ وسري ويل ڳالھ ياد اچي وئي ھئي. ھوءَ ھار ڏانھن مڙي ۽ ٻي لمحي اھو نيرو پئجي ويل لاش ھن جي پاڪرن جي دائري ۾ ھو.

ٻاھر نڪرڻ کان پوءِ عورت ھڪ ڀيرو مڙي وشنوءَ ڏانھن نھاريو ھو. وشنوءَ جي نڪ ھيٺ ٿھليل مُڇن جا وار ھن جي اکين ۾ ٿوھر جي ڪنڊن سمان چڀڻ لڳا.

ھو ڪيترا پل ھن کي گوڏن تائين بيٺل پاڻيءَ ۾ ويندو ڏسندو رھيو.

●

گورکن

نما شام جا هوريان هوريان ھڏندڙ پاڇولا، ڌرتيءَ تي پکڙجي آيا هئا. هن جي اونداهين ٻاڪ جيان رات جون اونداهيون به پر پکيڙڻ لاءِ جڙ آتيون هيون. قبرستان ۾ هوا جا سڏڪا، وڻن جي جهومندڙ پنن جي سر سر، موت جهڙي سانت ۽ تربتن تي پکڙيل ويرانيون- اهو سڀ ڪجهه جڻ هن تي موت جي پڇاڙڪي پل وانگر اڏول ٿيو بيٺو هو. ۽ هو هيڪلو اِن سموري وايو منڊل ۾ نم جي وڻ هيٺ، ڪنڌ نوايو ائين ويٺو هو جڻ جڳن کان، پنهنجي اونداهين ٻاڪ تي ماتم ڪري رهيو هجي. موت جي ان سنسان وايو منڊل ۾، هن جو پيڪل ٿڪل وجود، ويتر ئي پراسرار ٿي محسوس ٿيو. پر ۾ ڪوڏر رکيل- هن وانگر اُداس ۽ ٿڪل ٽڪل (ڪم از ڪم هن تہ ائين محسوس ڪيو هو.)

ان قبرستان ۾ هو تڏهن کان گورڪن هو، جڏهن هن جي چهري تي ڏاڙهيءَ جي ساوڪ مس ٿي هئي ۽ اڄ هن جي مٿي ۽ ڏاڙهيءَ جا وار اڌو اڌ اڇا هئا. ڌرتيءَ جي ڇاتيءَ ۾، زندگيءَ کان ڇڄي ويل انسانن کي دفنائي، پيٽ پوڄا ڪرڻ هن جو اباڻو ڪم هو. هن جو پيءُ هن جو ڏاڏو ۽ شايد پڙڏاڏو بہ اهو ئي ڪم ڪندا هئا. موت، زندگي، تربتون ويرانيون، دنيا کان ڇڄي ويل هيڪلا انسان، اهو سڀ ڪجهه زندگي جو اڌ محسوس ٿيندو هئس.

۽ هينئر هي ٻہ ڏينهن اهڙا گذريا هئا جو هن جي گهر جي چلھ نہ دکي هئي. ٻک موت وانگر پر پکيڙيو بيٺي هئي. انهن ٻن ڏينهن کان هو ڪنهن هارايل جواري جيان گهر موٽندو رهيو هو. انهن ٻن ڏينهن کان هن جي ڪوڏر بہ اداس هئي. هن جي ٻارن جي اکين ۾ ٻک جو

واسو هو. جوڻس جي چهري تي پيڙائن جو هجوم هو، انهن ٻن ڏينهن کان.

انهن ٻن ڏينهن کان موت نہ جاڳيو هو. ان شهر ۾ ڪنهن جي بہ زندگي جي تند نہ ٽٽي هئي. هو لاڳيتو سوچي رهيو هو تہ جت روز انيڪ انسانن جا سمورا لاڳاپا دنيا کان ڌار ٿي ويندا آهن اتي ٻن ڏينهن کان سيئي جيئرا آهن. ان شهر ۾ ڪو ٻيو قبرستان بہ تہ ڪونهي. ٻن ڏينهن کان جڏهن هو خالي هٿين گهر موٽندو هو تہ هن جي ٻارن جا چهرا، هن کي ڏسي، تيل کان محروم ڏيئي وانگر اجهامي ويندا هئا. رات تہ هن جو ننڊو پٽ بک وگهي، آڌيءَ تائين روئندو رهيو ۽ هن کي ماٺ ڪرائيندي ڪرائيندي جوڻس بہ سڏڪي پئي هئي.

انهن سمورين سوچن کيس ساڻو ڪري ڇڏيو هو. هن هڪ ڀيرو پوسرندڙ اکين سان، سموري قبرستان تي نهار ڪئي ۽ ڪنڌ نوائي اُٿي بيهي رهيو. ڪوڏر ڪلهي تي رکي- هو ٿاٻڙجندڙ وکون کڻندو قبرستان مان ٻاهر نڪري آيو. ٻاهر اچي هن هڪ ڀيرو، ڪنڌ ورائي، پويان دور دور تائين پکڙيل قبرستان ڏانهن نهاريو هن کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ انيڪ مردا، تربتن مان نڪري اچي ڪفن ۾، موت جو رقص ڪري رهيا هجن. ٽهڪ ڏئي رهيا هجن. گهٻرائجي هو تکيون وکون کڻندو، قبرستان کان دور نڪري آيو.

هو جڏهن گهر آڏو پهتو تہ پل اپل لاءِ خيال آيس ٻاهران ئي موٽي وڃڻ جو. سوچيائين، ٻيهر قبرستان موٽي وڃان. ڪهڙي خبر تہ اڄ رات ڪنهن جي زندگيءَ جي لاٽ اجهامي وڃي. پوءِ خيال آيس تہ جيڪڏهن ائين ٿيو تہ سدائين جيان ماڻهو کيس سڏي وٺندا. تڏهن هٻڪندو، در تي لٽڪندڙ ڳوڻ جو ٿانل پڙدو مٿي ڪٽي هو گهر جي اڱڻ ۾ هليو آيو. لالٽين جي ميرانجهڙي روشنيءَ ۾، جوڻس ڪنڌ نوايو چپ ويٺي هئي. سندس آڏو سندس ننڊو پٽ ستل هو. هن جي ڳلن تي پکڙيل لڙڪن جا نشان هن ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ بہ چٽا ڏسي ورتا هئا ۽ اندر ئي اندر ڪجهہ پرندو پانيو هٽائين. پٽ تي هن جا ٻئي وڏا پٽ بلور راند رهي رهيا هئا يا الائي پنهنجو پاڻ وندرائي رهيا هئا.

هن کي ڏسي هو سيئي ائين ڇرڪي پيا ڄڻ هو ڄڳن کان هن جي اوسيئڙي ۾ ويٺا هجن. پر- پر- هن جي چهري تي پکڙيل پيڙا جا پاڇولا ڏسي، هنن جي چهرن تي به مايوسيون پکڙجي ويون. هو ڪنڌ نوائي چنل ڪٽ تي ويهي رهيو. جوٽس شوڪارو ڀري چوڻ لڳي "ننڍڙو، مانيءَ لاءِ روئي روئي هاڻ ستو آهي".

هن ڪا به وراڻي ڪانه ڏني.

"بابا مون کي به ڏاڍي بک لڳي آهي" سندس وچٿ پٽ جو آواز ائين چوندي ڀرجي آيو هو "بابا! اڄ به ڪو ڪونه مؤ؟" پر هن ڪا وراڻي ڪانه ڏني- هن جا چپ ڄڻ ڪنهن سبي ڇڏيا هئا.

"بابا! جڏهن ڪو مرندو تڏهن ماني پچندي؟" پٽس ٻيهر پڇيو.

"ها" جواب ڏيندي هن کي پنهنجو آواز پاتال مان ايندو محسوس ٿيو هو. تڏهن پٽس ٻئي هٿ مٿي ڪٽي، آڪاس ڏانهن اکيون کڻندي چيو "الله سائين هاڻ تون ڪنهن کي ماري ڇڏ ته اسان جي گهر ماني پچي او الله سائين!" تڏهن هن جي من اندر، دور ڪٿي "آمين" جي صدا اُڀري. هو پاڻ به ٻن ڏينهن کان دعا گهري رهيو ته ڪاش، اڄ ڪو اوچتو مري پوي- ڪاش.

هن جا ٻئي وڏا ٻار، انهيءَ آس تي شايد سياڻي ڪو مري پوي، اکيون پوري ليٽي پيا. جيتوڻيڪ بک جي ڪري ڪين ننڊ ڪانه هئي. هو ۽ جوٽس، ڪنڌ نوايو ويٺا رهيا. جوٽس جو آواز، ٻي انت سانت کان پوءِ اوچتو اڀريو، "تون ڪو ٻيو ڪم ڇو نٿو ڪرين." "کهڙو ڪم ڪريان، کهڙو ڪم مون لاءِ رهيو آهي. آئون ته ڪو ٻيو ڪم ڄاڻان به نٿو". هن جي آواز ۾ مايوسيون هيون. "تون ڪيستائين اهو ڪم پيو ڪندين. اڄ ڪو مرندو سڀاڻي ڪونه به مرندو. هاڻ ته ان ۽ اٽي جيئان موت به مهانگو ٿي ويو آهي. مٺا ڊاڪٽر پيدا ٿي پيا آهن، ڪنهن کي مرڻ ئي ڪڏهن ٿا ڏين".

"بختاور! انسان جي نصيب ۾ جڏهن موت ايندو آهي تڏهن ئي هو مرندو آهي. جڏهن به ڪو مرندو، پنهنجي وقت تي مرندو ـ تڏهن تنهنجي

گهر ۾ بہ ماني پچندي". هو جوٽس کي سمجهائڻ لڳو، جيتوڻيڪ سندس اندر واريءَ جي گهرن جيان پرندو ٿي ويو.

"مون تہ بادشاهہ پير جي منائي مڃي آهي تہ جڏهن کو مرندو تڏهن ورهائيندس. هن ڏينهن کان منهنجا هار بڪيا آهن. آخر ڪيسين تائين بڪون پيا مرندا" اهو چوندي هن جون اکيون پرجي آيون. هو پنهنجي ڦاٽل پوتيءَ جي پلاند سان اکيون اُگهڻ لڳي. جوٽس کي روئندو ڏسي هن لالٽين اجهائي ڇڏي تہ جيئن جوٽس سندس لڙڪ ڏسي نہ وٺي جيڪي سندس ڏاڙهيءَ کي پسائي رهيا هئا. هن نٿي چاهيو تہ جوٽس هن کي روئندو ڏسي. لالٽين وسائي هو آڌيءَ تائين روئندو رهيو. ان خيال کان تہ هن ڏينهن کان هن جا هار بڪيا آهن. هن جون ڪليل اکيون در تي ڪنهن سڏ جو اوسيئڙو ڪنديون رهيون پر سڄي رات هن کي کو بہ سڏ ڪونہ ٿيو. رڳو ٻاهر گهٽي ۾ ڪتا ڀونڪندا رهيا. هن کي خبر هئي تہ جوٽس بہ سڄي رات روئندي رهي آهي. جوٽس کي بہ ڪل هئي تہ هو ساري رات لڙڪ هاريندو رهيو آهي. سڄي رات ۾ ڪيترا ڀيرا جوٽس جي لڙڪن سندس ٻانهن پسائي ۽ سندس لڙڪن جوٽس جو چهرو پسايو پر هو هڪ ٻئي کان لڪائيندا رهيا.

ٻي ڏينهن، ٻاک ڦٽڻ کان اڳ ۾ ئي هو ڪوڏر ڪلهي تي رکي قبرستان هليو ويو. سڄي واٽ هن جي ڪنن کي روئڻ جا آواز ٻڌڻ جو اوسيئڙو رهيو پر ڇوڏاري زندگي پنهنجا خوبصورت پر پڪيڙيو ٻيٺي هئي. هن من ئي من ۾ سوچيو تہ جيڪر اڄ بہ کو جنازو ڪونہ آيو تہ هو چوري ڪندو، ڌاڙو هڻندو پر خالي هٿن نہ موٽندو. قبرستان ۾ بہ سڄو ڏينهن سندس اکيون جنازن جو اوسيئڙو ڪنديون رهيون. ماڻهو ايندا رهيا. تربتن تي ڦُل پڙهي هليا ٿي ويا. ڪي گل رکيو ٿي هليا ويا. ڪي آيا تربتن تي مٿو رکي، سڏڪي سڏڪي هليا ويا. هو روز اهو سڀ ڪجهہ ڏسندو هو. ان ۾ هن لاءِ ڪا بہ نواڻ ڪانہ هئي ۽ نہ ئي هن لاءِ ۽ هن جي ٻارن لاءِ زندگيءَ جو کو نور هو.

ڏينهن گذرندو رهيو ۽ پوءِ گذريل ڏينهن وانگر اڄوکو سڄ بہ

چپ چاپ ہڏي ويو (خبر ناهي سپاٽي اپرندو بہ يا نہ، هن سوچيو). هڪڙي وسريل ساروٽي هانو تي تري آيس تہ هڪ وار هڪ نوجوان، هتي، ڪنهن تربت آڏو بيهي چيو هو "اي موت! ڪاش تو کي موت اچي". تڏهن موت لاءِ اها پٽ ہڏي هن جا لڱ ڪانڊارجي ويا هئا. ۽ اڄ هر هر سندس ڪنن ۾ اهي لفظ پڙاڏو بڻجي ٿي گونجيا. هاڻ ائين ٿي محسوس ٿيس ڄڻ سچ پچ موت کي ڪو موت اچي ويو آهي. رات جي پکڙجندڙ اونداهيءَ ۾ هو پنهنجن ئي سوچن کان گهبرائجي ويو. هن جي ٻارن جي بک کي اڄ ٽيون ڏينهن هو. ان خيال سان ئي کيس پنهنجو من وسامندو محسوس ٿيو. هو ڪيئن هنن جي سامهون ويندو. ڪيئن هنن جون اُداس اکيون ڏسي سگهندو. ڪيئن هنن جي سوالن جا جواب ڏيندو. ڪيئن جوٽس جي چهري تي پکڙيل پيڙا ڏسندو. هن جا لڱ ئي ڪانڊارجي ويا. هو اندر ئي اندر پرندو رهيو، وسامندو رهيو. رات جا ٻارهن اچي ٿيا هئا. هو قبرستان ۾ ئي ويٺو رهيو پر ڪو بہ نہ آيو. هڪ ڀيرو وري هو، ٿڙندو ٿاٻڙجندو ڪوڏر ڪلهن تي رکي، سندس گهر ڏانهن ويندڙ رستي تي هلڻ لڳو. واٽ تي هو من ئي من ۾ سوچيندو رهيو تہ سپاٽي هو ٻيو ڪو ڪم هٿ ڪندو. سپاٽي کان هو مزور نہ سهي چور بڻجي ويندو. ٻي ڏينهن جي لاءِ هو انيڪ رٿائون رٿيندو رهيو- ٽوڙيندو رهيو- اندر ئي اندر اجڙندو ۽ جڙندو رهيو. زندگي هن لاءِ ڪائنات جو سڀ کان وڏو هاڃو بنجي وئي هئي. هو من ئي من ۾ ان هاڃي تي ماتم ڪندو پئي ويو. گهٽين ۾ رات جي گهور اونداهي پکڙيل هئي. هن جي اندر ٻاهر اونداهيون هيون. نور جو ڪو هڪڙو ترورو- ڪا هڪڙي چٽنگ- دور، هن کان گهڻو دور، هڪڙو ٻاچولو وجي رهيو هو. بجليءَ جي شاڪ وانگر هڪڙو خيال هن جي ذهن جي سنسان ايوانن ۾ واسو ڪري ويو. جيڪر هو ڪوڏر جي هڪڙي ئي ڌڪ سان هن ٻاچولي کي ختم ڪري ڇڏي- ان کان پوءِ جي سوچ ڪيڏي خوبصورت هئي. هن پنهنجن خيالن ۾ جوٽس کي چلهه تي ماني پچائيندي ڏٺو ۽ هوءَ مرڪي بہ رهي هئي.

هن جا ٽئي پٽ ماءُ جي پير ۾ ماني کائي رهيا هئا. ۽ هڪبئي سان شرارتون بہ ڪري رهيا هئا. هو مرڪي پيو- پر هن پاڇولي کي ختم ڪرڻ جو تصور ڪيڏو نہ ڀوائتو هو. هن تہ ڪڏهن چوري بہ ڪانہ ڪئي هئي، خون ڪيئن ٿي ڪري سگهيو. ٻي لمحي هن جي ڪنن ۾ سندس ٻارن جون صدائون پڙلاءُ بڻجي گونجڻ لڳون. هن جون وکون تکيون ٿي ويون، گهٽيءَ ۾ گهور اونداهي هئي. ان اونداهيءَ ۾ هو تکيون وکون کڻي پاڇولي جي پويان هلڻ لڳو. هن جو ساهہ پرجي آيو ۽ هن جو من طوفان ۾ ڦاٿل ڪک سمان ڏڪي رهيو هو. هن جا هٿ ڪوڏر جي ڳن ۾ ائين ڪپي ويا، ڄڻ ڪڏهن بہ ڌار نہ ٿي سگهندا.

۽ پوءِ هو پاڇولي جي ويجهو اچي پهتو. هن اکيون پوري ڇڏيون ۽ ڪوڏر کڻي هٿي ڪديائين. هڪڙي دانهن چوڌاري پڙلاءُ بڻجي گونجي ۽ ٻڏي وئي (ڄڻ ڪجهہ بہ نہ ٿيو) اها دانهن شايد ڪنهن ٻار جي هئي پر هن ۾ سگهہ ئي ڪانہ هئي ننهي ڏسڻ جي. بس پل اپل لاءِ هن جي اکين آڏو پنهنجن ٻارن جا چهرا ڦري ويا. سڄو بت پگهر ۾ شمہ ٿي ويو هئس. هو ابتن پيرن قبرستان ڏانهن ڊوڙڻ لڳو. هن جون ٽنگون ڏکي رهيون هيون، ائين ٿي ڀانيائين ڄڻ هي پل هن جي زندگيءَ جو آخري پل هجي. ڀهريون پيرو هن کي موت کان ڊپ ٿيڻ لڳو. موت جيڪو ڪنهن بدروح سمان پنهنجا ڪارا وار پکيڙي پنهنجا ميرا ڏند ڪڍي ٽهڪ ڏيندو هن جي پويان پويان ڊوڙي رهيو هو. هن جي رڳن ۾ ڊوڙندڙ رت ڄڻ برف وانگر ڄمندو ٿي ويو. ساهہ جي تند- اجها ڪي اجها ٽٽي- هو قبرستان جي گيٽ وٽ پهتو. تڏهن هن ڪنڌ ورائي پويان نهاريو، پويان ڪجهہ بہ نہ هو. سنسان گهٽيون، ستل انسان، رات جي گهور اونداهي ۽ هو هيڪلو. هن قبرستان جي نل تي رت هاڻي ڪوڏر کي ڌوئي صاف ڪيو ۽ نم جي وڻ هيٺ اکيون پوري ويهي رهيو. هن جي اندر ۾ طوفان متل هو پر هو سوچي رهيو هو بند اکين جي اندر تہ صبح جو ماڻهو هن ٻار جو جنازو کڻي ايندا. هن کي قبر کوٽڻ جا ٽيهہ رپيا ملندا ۽ سمورو هفتو ڪيڏو ٺائيڪو لنگهي ويندو.

هن جا ٻار ڪيڏا نہ خوش ٿيندا ۽ هو بہ ڪيڏي مانَ سان اوچو ڳاٽ ڪري اندر گهڙندو. هن جي زال بہ بادشاهہ پير جي منٿائي ورهائيندي. هو پنهنجو ڏوهہ ڪنهن کي بہ ڪونہ ٻڌائيندو. پنهنجي زال کي بہ نہ، جنهن کان هو ڪابہ ڳالهہ نہ لڪائيندو هو. ڪنهن کي بہ خبر ڪانہ پوندي.

پر انهن سمورين سوچن تي پوَ جون پاوناڻون ڳريون هيون، جي هو پڪڙجي پيو تہ هن کي جنم ٽيپ تہ ضرور ايندي پوءِ هن جا ٻار ۽ زال بکون مرندا، هو هنن لاءِ جيل ۾ روئندو رهندو.

رات لنگهي وئي باک ڦٽي- نئون سج هن لاءِ اميدن جو نور پکيڙي اڀريو. هن جون اکيون گيٽ جي هن پار نظر ايندڙ روڊ تي اٽڪيل هيون، جتان اهو جنازو اچڻو هو. ٻن پهرن ڌاري ماڻهو ڪلهن تي جنازو کڻي گيٽ اندر گهڙيا. سچ پچ ڪنهن ٻار جو ئي جنازو هو پر ڪنهن جي اکين ۾ لڙڪ نہ هو. ڪنهن جي بہ چهري تي پيڙائن جو هجوم نہ هو. ڏک، جيڪو ڪنهن پياري جي وڇوڙي تي چهري تي واسو ڪري وڃي، اهو ڏک ڪنهن بہ چهري تي نہ هو. هو سڀ ائين آيا هئا ڄڻ ڪو اهڙو فرض پورو ڪرڻ آيا هجن، جنهن ۾ هنن کي ڪابہ دلچسپي نہ هجي. هن بہ ڪوڏر کنئي ۽ قبر کوٽڻ لڳو. سندس هٿ ڏڪي رهيا هئا. من ۾ واسو ڪيل پڙ جا پاوَ تہ ڪو سجاڻي نہ وئي. متان ٻار جو جنازو اٿي ويهي رهي ۽ چئي ڏي تہ اجهو- هي آهي منهنجو خوني. پر ائين نہ ٿيو. هو قبر کوٽيندو رهيو تيستائين هنن سيني جنازي نماز پڙهي ۽ قبر جو انتظار ڪرڻ لڳا. هن محسوس ڪيو تہ هو ڪجهہ پاڻ ۾ ڳالهائي رهيا هئا. هن ڪن ڏنا پر آواز ڄڻ پريان ڪان اچي رهيا هئا. هو شايد چئي رهيا هئا تہ "نجاڻ ڪهڙي اڀاڳڻ مائٽن جو ٻار آهي- ڪنهن جي هن ٻارڙي سان دشمني ٿي سگهي ٿي- ڪير ظالم هو جنهن کي ڪن پل لاءِ بہ مٽس ڪهل نہ آئي. مائٽ ويچاري ڪي ڳوليندا هوندا- الائي ڪير آهي ڪٿان جو آهي. هيڏي پچا ڪان پوءِ بہ ويچاري جا مائٽ نہ لڌا." پر هو انهن سيني ڳالهين کان اڻڄاڻ قبر- کوٽيندو رهيو. قبر کوٽجي تيار ٿي تہ ماڻهن ٻانهن تي، اڇي ڪفن ۾ ويڙهيل جنازو کنيو. هن تڏهن ڏٺو تہ ڪفن تي رت جا داغ هئا. الاءِ

ڇو هن جون اکيون آليون ٿي ويون. جڏهن هو ٻار کي قبر ۾ رکڻ لڳا تڏهن دل چيس ٻار جو مک ڏسڻ لاءِ. ماڻهن جي ڪلهن تان نمي هيٺ ڏسڻ لڳو- ۽- پوءِ هو جڻ اونداهين ۾ ٻڏندو ويو. هن جي رت جي هر بوند ۾ اونداهيون ئي اونداهيون سمائجي ويون. موت جو زهر جهڙو ڪَڙو ڪسارو ذائقو هن جي نڙيءَ ۾ چڀڻ لڳو.

گهر ويندي، واٽ تي هو ڪيترا ڀيرا ٽريفڪ هيٺ ايندي بچيو. مٺ ۾ هئس ڏهن جا ٽي نوان نڪور ساوا نوٽ. پر ٻيو هٿ اڄ ڪوڏر کان خالي هئس. پر پوءِ بہ هو پنهنجو وجود بي حد ڀاري محسوس ڪري رهيو هو. جڏهن هو پنهنجي گهر واري گهٽيءَ ۾ گهڙيو تہ جوٽس کي در جي چائونٺ تي پنهنجي اوسيئڙي ۾ ويٺل ڏٺائين. هن جي اکين ۾ لڙڪ جهلمل ڪري رهيا هئا. هن کي ايندو ڏسي هو اٿي بيهي رهي پر هو ائين ئي ٿڙندو ٿاٻڙندو گهر اندر هليو آيو. هوءَ سندس پويان ڊري گهٽ ڊوڙندي آئي ۽ هن جي اڳيان اچي سڏڪي پئي. "منو رات کان تنهنجي پويان نڪتل آهي، مون تہ گهڻو جهليومانس پر هن مڃيوئي نہ چوڻ لڳو ڏسان تہ بابا کي پئسا مليا آهن يا نہ- تو وٽ پهتو ڪي نہ؟"

هو چپ موت وانگر.

"تون- تون- ڳالهائين ڇو نٿو- ڳالهائين ڇو نٿو؟"

"——"

"-تون روئين ڇو پيو- ڇو پيو روئين؟"

"تون ٻڌائين ڇو نٿو؟" جوٽس پاڳلن وانگر رڙيون ڪرڻ لڳي. ٻئي ٻار اچرج وچان ماءُ پيءُ کي ڏسي رهيا هئا ۽ هو- اهڙي ڏوهاري وانگر ڪنڌ نوايو بيٺو هو جنهن ۾ ڏوهہ مڃڻ جي سگهہ نہ هجي.

"منهنجو منو ڪٿي آهي؟" جوٽس دانهن ڪئي.

ڪو بہ جواب ڏيڻ بدران هن پنهنجي مٺ مان ٽيهہ روپيا ڪڍي جوٽس جي ڦڪڙيل هٿ تي رکي ڇڏيا ۽ پنهنجي ننڍي پٽ کي ڇاتيءَ سان لڳائي ٻارن وانگر سڏڪي پيو.

●

پن ڇڻ جي رُت ۾

سانجهيءَ ٿاٽي اولهه ۾ ٻڏندڙ سج- ٿبي هٽڻ کان اڳ ڇيو- ڪو آهي!!- جو منهنجي جڳهه والاري-!! هڪڙي ننڍڙي ڏيئي ڪنڌ مٿي ڪٽي ڇيو- آئون ڪوشش ڪندس. (ٽيگور)

۽ گهور اونداهين ۾ (جڏهن اولهه جي پلاند ۾ سج ٻڏي چڪو هوندو آهي ۽ اُونداهي وار ڪولي پرٿويءَ جي سيني تي رقص ڪندي آهي) اچانڪ منهنجو من پڪاريندو آهي- آئون ئي آهيان اُهو ڏيئو- سج- آئون ڪوشش ڪندس سج جي جڳهه والارڻ لاءِ- ۽- سج اُلهي ويندو آهي- پوءِ جي ڏکڻ- اڪٿ ڪنارن جي هُن پر.

پر- ائين پائيندو آهيان، ڇڻ ڪٿي بہ روشني ڪانهي- روشنيون سيئي پاٽيءَ جي ڪا تکي لهر اُجهائي وئي آهي.

اهڙي ڪا تکي لهر اسانجي مٿان ڪان بہ لنگهي آهي شايد- جو اسين سڀ اُجهاڻا پيا آهيون من ئي من ۾.

جيل جي اوچين ديوارن ۾ قيد زندگيءَ جا پل- جيل کان ٻاهر ڇا آزاد هوندا آهن!!؟- سينٽرل جيل جي ديوارن ۾ پٽڪندي منهنجو من زندگيءَ جو سمورو فلسفو سوچيندو آهي. هڪ لڳان تو ڇيو هو- ”تو کي پلا ڪهڙي سُڌ تہ ماڻهو تہ جيل کان ٻاهر بہ پير ڪڙيون پائي هلندا آهن يا هلايا ويندا آهن. ڇڻ- ڇڻ جو ڇٽڪو آهي، جنهن جو پڙلاءُ تو ڪنن ۾ ٻُري. آزادي تہ آتما جي ٿيندي آهي پر حسين!- منهنجي آتما تہ توساڻ سينٽرل جيل جي سي ڪلاس جي تاريڪ ڪوليءَ ۾ ٿي قيد بامشقت پوڳي.

پل- لنگهي ويندا آهن- پوءِ ڇا آهي جو پاٽيءَ جي بوند جيان

پنبڻن ۾ اٽڪيو پيو هوندو آهي- (لڙڪ!!!؟).

هر ساروڻي پنهنجي اندر بي انت سمنڊ آهي- ۽ ڪنهن بہ ساروڻيءَ جو ڪوبہ سرو ڪونهي ڪو.

گناهگارن جي قطار آهي صليبن جي سامهون

تون ۽ آئون.

پنهنجي واري جي اوسيئڙي ۾ جڳن ڪنان بيٺا آهيون.

سياري جا بي حد سرد ڏينهن هئا اُهي. سگري ۾ ٻرندڙ اڱارن تي هٿ سيڪيندي تو ڪي چيو هئم، بي حد اُداس من سان- سونا!- هي موجود پريم پل ڇا ڪنهن دکدائڪ وڇوڙي جي ابتدا آهي- ڪير ڄاڻي تہ ڪيترين وڪون اسين هلي سگهنداسون، ساڻ-ساڻ-!!؟؟.

موٽ ۾ تو دريءَ کان ٻاهر جهومندڙ اوچن وڻن ۾ اکيون کپائي ڇڏيون هيون. چيو هيئي، وڇوڙي جي دکدائڪ سفر ۾ (تون نہ هوندين جيڪڏهن مون ساڻ) تہ آئون تنهنجن پيرن جا نشان ڪٺي هلندس. حسين!- ماڻهو تہ بس ساروڻن جي آسانگي تي جيئندو آهي نہ تہ من ۾ ساندي رکڻ لاءِ هن پريءَ پونءِ تي ٻيو آهي ئي ڇا.

۽ - هاڻ بي انت تنهائين ۾ گهيرجي سوچيندو آهيان- تو سچ چيو هو سونا- زندگي جو فلسفو تہ بس پويان رهجي ويل پيرن جي نشانن ۾ ئي آهي.

پيرن جا اهي نشان (اکيون پوريان تہ) دل ڌرتيءَ جي چؤدشائن ۾ ڦهليل نظر ايندا اٿم.

سوچيندو آهيان- آئون جو سالن کان سي ڪلاس جي تاريڪ ڪوٺيءَ ۾ قيد بامشقت ڀوڳيان ٿو (ڄڻ- قبر ۾ مئو پيو آهيان ۽ منهنجو ماس پگهرجي چڪو ۽ منهنجا هڏ ڌرتيءَ جا ڪيڙا هوريان- هوريان ٽڪي رهيا آهن)- ڇا آئون زنده آهيان- جيل جي اوچين ديوارن کان ٻاهر ڦهليل چؤدشائن ۾ زندگيءَ جا هنگاما- ڇا ڪوبہ حق ناهي منهنجو انهن تي-!!

ڏکيا- سنسان رستا، نيڻ نهار تائين ڦهليل ۽ ڪنارن تي بيٺل اگهاڙا

وڻ- ۽ روڊ جي ويڪري چاتيءَ تي رهجي ويل اسانجن پيرن جا نشان ۽ وڻن جي ٿڙن تي رهجي ويل اسانجين گرم آڱرين جو نرمل- ڪومل ڇهاءُ- ائين ئي روڊ جي ڪنارن تي اسان هلندا رهيا هئاسون- پيرن هيٺ پيلا پن چيڀاٽجندا رهيا هئا.

هڪ اُونداهين رات آئون وڃندڙ سيٽين پويان ڊوڙندڙ پوليس جي ڀاري بوٽن جي شور ۾ پڇي نڪتو هئس جيل مان. جيل جي گيٽ تي زندگي مون لاءِ ٻانهون ڦهلايو بيٺي هئي. اُونداهي ۾ ٻڏل پوڻ جي ڪنارن تان روشنيءَ جي اڻ ڇٽي ليڪ اُڀري آئي هئي.

آئون شهر جي ڳلين ۾، رستن تي، ديوارن جي پاڇولن ۾ ڪيئي ڪلاڪ لڪندو رهيو هئس. باک ڦٽيءَ جي پهرئين پل- ڪنهن گهر جي سرخ ديوار جي پاڇولي ۾ بيهي مون سوچيو هو- سونا!!- مون چيو هو نہ تہ مون ۾ بي پناه شڪتي آهي تو تائين رسڻ جي- آئون پير ڪڙين سوڏو صدين تائين زمين ۽ آسمان جي وچ ۾ ڊوڙي سگهان ٿو.

سي ڪلاس جي تاريڪ ڪوليءَ ۾ آئون زنده رهان ها سونا، جيڪر ٻاهر جي دنيا ناس ٿي وڃي ها. ٻاهر جي دنيا جا سيئي رنگ منهنجي ڪوليءَ جي ڳڙڪيءَ مان ليئو پائي سرگوشين ۾ چوندا هئا- اچ- هڪ ٻي جي مضبوط ٻانهن ۾ رقص ڪريون- ۽- آئون زندگيءَ جي ٻانهن ۾ رقص ڪرڻ لاءِ جيل جي بند لوهي دروازن مان پير ڪڙيون ڇني پڇي نڪتو آهيان.

نماشام جي اُجهامندڙ لحن ۾.

پنهنجي گهر جو بند دروازو ڪڙڪايو هئم. زندگيءَ ۾ ڪو پل اهڙو بہ ايندو آهي- جڏهن اسين پنهنجي ئي گهر جي بند دروازي جي چائونٺ تي ڪنهن اوپري ماڻهوءَ جيان بيٺا هوندا آهيون. بند دروازي جي چائونٺ تي وچڙيل دليون ڌڙڪنديون آهن ۽- منهنجو من ڌڙڪندو رهيو هو- بند دروازي جي چائونٺ تي.

ڪائنات جو سڀ ڪان دکدائڪ الميو آهي اهو. آئون ڌڙڪندڙ من سان بند دروازي تان موٽي آيو هئس. آئون چپ چاپ ڪنهن هارايل

جواريءَ سمان وڻن هيٺان هلندو رهيو هئس ۽ ڇٽيل پيلا پن منهنجن پيرن هيٺ ايندا رهيا هئا.

مون سوچيو هو- آئون زندگيءَ جي سيني تي بيهي آزاديءَ جا چپ چمندس پر- زندگيءَ جا چپ ڪومائجي ويا آهن.

ڏامر جي ڊگهي ڪاري روڊ جي ڪناري تي- ڪٿي تنهنجو گهر به آهي- انهيءَ شهر جي هڪ گليءَ ۾ منهنجو گهر به آهي.

هر گهر جو دروازو بند آهي.

۽ آئون- ڄڻ- مسلسل ڀٽڪان پيو انهن بند دروازن اڳيان.

امان چوندي هئم- ڳهلا!- تو ڪي کهڙي سُڌ ته ماءُ ڪيترا خواب ڏسندي آهي پٽ لاءِ. تون ته جيڪر ڪنهن هڪ خواب جو به حساب نه چڪائي سگهين. سوچيندو آهيان- ماڻهو پنهنجا خواب من ۾ ته سانڍي رکي سگهي ٿو پر جي خوابن جو ليکو ويهي ڪري- ته ڇا ماڻهوءَ جو اندر ناس نه ٿي ويندو!!!. پر- امي اها ڳالهه ڪڏهن سمجهي ئي نه سگهي. امي چوندي هئي ته بس اهو- لوڪ سڄي جا پٽ ته ڏس- ڪيڏا وڏا آفيسر بڻجي ويا آهن- بس هڪڙو تون ئي آهين، جنهن ڪان ڪجهه به نٿو ٿئي- چو ٿو حڪومت جي دشمني ڪٽين- ڇو ٿو جلسا جلوس ڪڍين جو پوليس پل لاءِ به نٿي جيئڻ ڏي تو کي ۽ اسان کي- ڇو نٿو حڪومت ڪان معافي وٺين- ڪيسين تائين اسين بک مرنداسون ۽ ڀيڻ تنهنجي ڪنواري ويٺي هوندي.

آئون چپ چاپ کٽ تي اکيون پوريون پيو هوندو هئس. سوچيندو هئس- ۽- منهنجن خوابن جي کٽ ڪير لڳائيندو-!! اهو سچ جيڪو آئون ڌرتيءَ جي ڪنارن تان اُپرندو ٿو ڏسان- ڇا اُنهيءَ کي پاڪر پائڻ لاءِ آئون ٻانهون به نه پکيڙيان!!- امان- نجاڻ ڇا سوچي منهنجو نانءُ حسين رکيو هو. پر- منهنجي اندر ۾ هر پل ڪا جوالا ٿي دکي اڄ به. منهنجو من سنڌ جي ٻيراڻن ڪان- ڪربلا جي بند دروازن تائين پيو ڀٽڪندو آهي اڄ به. ڇا اها سچ جي پلصراط آهي. امان روئي پوندي هئي- ۽- آئون ٻڌائي جو هڪ بيت هو جو سندس

هر لڙڪ ۽ هر سڏڪي جي موٽ ۾ ڪيس ٻڌائيندو هئس. هوءَ ڪن لاءِ اکيون پوري ڇڏيندي هئي. (سورهه مرين سوپ ڪي- تہ دل جا وهم وسار- هڻ ڀالا وڙهه ڀاڪرين- آڏي ڍال مَ ڍار- مٿان تيغ ترار- مار تہ متارو ٿين-).

امان ڪي تہ سمجهائي بہ نہ سگهيو هئس- تہ وقت ڪنهن ڀيانڪ ديوَ جيان اسان جي مٿان اڏول ٿيو بيٺو آهي ۽ ڏرتي ڪنهن وچڙيل محبوبا جيان اسانجن پيرن ڪي چهٽي پئي آهي ۽ خواب اسانجي اندر جو سفر آهن- ۽ منهنجو من انهيءَ وچڙيل محبوبا جي سيني ۾ ڌڙڪي ٿو- ۽- مون ڪي سڀ کان پهرين انهيءَ موتيءَ جهڙي من جو ڀرم رکڻو آهي.

جنهن رات ڪنهن جلسي يا جلوس مان موٽندو هئس- امان مون سان نہ ڳالهائيندي هئي. ڀيڻ جي اکين ۾ جڳن جا رُساما ڀرجي ايندا هئا ۽ آئون سڄي رات جاڳي گذاريندو هئس. صبح جو پوليس در کڙڪائيندي هئي.

آئون چپ چاپ هليو ويندو هئس.

ڀلا- آخر انهيءَ سوري ويڙهہ جو سلو ڇا آهي!!!- بظاهر زندگيءَ جا هنگاما جاري رهندا آهن. لوڪ ڪي سُڌ ئي نہ پوندي آهي تہ ڀونءِ جي انهيءَ ساڳي ڄاتيءَ تي سچ جي ڄتي ويڙهہ ڇڙيل آهي ۽ انهيءَ ويڙهہ ۾ چپ چاپ، بنا ڪنهن هٿيار ۽ فوج جي وڙهڻ وارا، مارجي ويندا آهن، ڪنهن مختصر پل ۾. ڪو سونو ٻلو نہ ملندو آهي اُنهن جي پوين کي ۽ ڪٽي اچڻ وارن ڪي ڪو گلن جا هار پارائڻ وارو نہ هوندو آهي.

انهيءَ ڄتيءَ ويڙهہ ۾- آئون زمانن کان وڙهان پيو- پر ڇا منهنجي هر پل جو عذاب- منهنجن پوين لاءِ سونو ٻلو نہ هوندو!!؟

ٻن ڏينهن جي زندگي.

ٻن ڏينهن جو ميڙو آهي- ۽- مون ڪي انهيءَ مٽل ميڙي مان اُٿاري تاريڪ کوليءَ ۾ پوريو ويو آهي. شايد تاريخ ۾ نہ لکجي پر اهو ڪائنات جو سڀ کان وڏو الميو آهي.

منهنجي ڪوٺيءَ جي آس پاس انيڪ ڪوٺيون آهن. زندگيءَ کان ڪٽيل جيئرن- جاڳندن انسانن جو انبوه آهي. سالن جو قيد- جنم قيد ۽ ڦاسيءَ جو پيانڪ اوسيئڙو آهي- پر واري ڪوٺيءَ ۾ نجاڻ ڪهڙو ڏوهي آهي جو ڦاسيءَ جو ايذائيندڙ اوسيئڙو ٿو ڪري. اُونداهيون ڦهلبيون آهن تہ سيئي قيدي هانهن ۾ مُک لڪائي سمهڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندا آهن (-جيتوڻيڪ اندر ۾ اوجاڳا هوندا آهن)- تڏهن اُهو ڦاسيءَ جو قيدي اوچن سُرن ۾ ڳائيندو آهي- دک جا گيت- پيڙا جو پڙلاءِ هوندو آهي جو تاريڪ ڪوٺين ۾ رقص ڪندو آهي. هن جو جسم ڦاسيءَ جي تختي تي ختم ٿي ويندو. هن جو آواز سندس خالي ڪوٺيءَ ۾ رهجي ويندو. ڳائيندي ڳائيندي هن جو آواز سڏڪن ۽ اوڇنگارن ۾ لڙهي ويندو آهي. سڏ ڪري پڇندا آهيونس- ڪيئن آهين پائوا؟ ڪن لاءِ چپ ٿي ويندو آهي. ڪن ڪان پوءِ بيت ڏيندو آهي انيڪ سڏڪن جي وچ ۾- لڳي لڳي واءُ- ويا انگڙا لڱجي- پيئي ڪٽي پساهہ- پسڻ ڪارڻ پريئڻ جي- ۽ پوءِ سندس آواز بيهر سڏڪن ۾ گهٽجي ويندو آهي- ۽ آئون بي حد اُداس من سان- اکيون پوري، من ئي من ۾ پيو پٽڪندو آهيان، پيئي ڪٽي پساهہ- پسڻ ڪارڻ پريئڻ جي- پئي- ڪٽي- پساهہ- پسڻ ڪارڻ پريئڻ جي- پئي- ڪٽي- پساهہ- پسڻ- ڪارڻ- پريئڻ جي.

تنهن پل تون مون کي شدت سان ياد ايندي آهين سونا- تو کي پسڻ لاءِ- وچڙيل محبوبا جهڙي ڌرتيءَ جي پيشانيءَ تي اُپرندڙ نئون صبح پسڻ لاءِ- سپنن جي ساپيان پسڻ لاءِ- آئون بہ هوريان- هوريان پساهہ ڪٽان ٿو.

دردَ جي انهن ئي دکي ڪندڙ احساسن کان گهبرائجي آئون رات جي گهور اُونداهين ۾ جيل مان پڳو هئس.

منهنجي گهر جي دروازي تي قلف چڙهيل هو. آئون بند دروازي تان موٽي آيو هئس.

اُنهيءَ شام ٻاهر برسات ٿي پئي- مون فون تي تو کي چيو هو-

آئون جيل مان ڀڄي آيو آهيان سونا- زندگيءَ جا، ڏرتيءَ جا ۽ تنهنجا چپ چمڻ لاءِ- برسات جي ڀنل رت ۾ هوٽل جي اُونداهين ڪنڊ ۾- ڪن لاءِ تو مون ڪي سڃاتو ئي نہ هو.

ڪيڏو بدلجي ويو آهين-!!

مغرور قيدي آهيان- پوليس منهنجي پويان آهي. ڌرتي ڪنهن وڇڙيل محبوبا جيان منهنجن پيرن ڪي ڇهڻي پئي آهي- ۽- صرف هڪ ڀيرو- تنهنجا چپ ٿو چمڻ چاهيان سونا!؟.

- تنهنجن اکين ۾ جيڪي بہ طوفان هئا انهي پل- منهنجو من اڄ بہ اُنهيءَ ۾ ٻڏي ٿو. چيم- آئون زندگيءَ جي بند دروازي تي بيٺو آهيان- هڪ ڳالهہ ٻڌاءِ سونا- ڪيترين صدين منهنجو اوسيئڙو ڪنديئن؟؟- چئو سونا. تنهنجا هٿ پڪڙي ورتا هئم- تنهنجا هٿ برف جيان سرد هئا- تنهنجي ڪرائيءَ ۾ پيل سونيون چوڙيون جرڪنديون رهيون.

ڪيئي پل ڪجھ بہ نہ ڳالهايو هوسين. آئون ڳڙڪيءَ ڪان ٻاهر ڏسندو رهيس. روڊ برسات جي پاڻيءَ هيٺ ٻڏي چڪو هو. وڻن جا پيلا پن پاڻيءَ ۾ تري رهيا هئا. هوٽل کان ٻاهر پوليس جي پيريل ٽرڪ بيٺي هئي.

سونا!!

چئو-

۽ آخري ڀيرو (۽ پهريون ڀيرو) تنهنجا چپ ٿو چمڻ چاهيان.

ٻاهر پوليس بيٺي آهي- اوسيئڙي جي ٻي انت سلسلي ۾ مون ڪي نہ وسارجان- آئون جيل جي ڪوٺيءَ ۾ تنهنجا سپنا ڏسندس- پر جي سونا- تون منهنجو اوسيئڙو ڪرڻ جو سوڳند ڏئين- آئون هن پل بہ پوليس جي اکين ڪان گم ٿي سگهان ٿو.

تو- دريءَ ڪان ٻاهر بيٺل پوليس جي ٽرڪ ڏونهاٽيل اکين سان ڏٺي.

منهنجي آتما تنهنجو اوسيئڙو ڪندي حسين! منهنجو تن ڪنهن

ٻئي جو ٽي چڪو آهي. پرجي آيل اکيون تو پوري ڇڏيون هيون- آئون چپ چاپ اُٿي آيو هئس.

سوچيو هئم.

سونا-!!- لمحن جي انهيءَ سفر ۾ اسان جا وجود پاڇولا آهن جڻ- اونداهين مان لنگهندا آهيون تہ گم ٿي ويندا آهيون جڻ- پر- ڇا اندر جي روشنيءَ کي بہ اُجهائي ڇڏجي- اسين تہ هلندا آهيون اندر جي ميرانجهڙي روشنيءَ جي آسانگي تي- رت ۽ ست ڏيئي ٻاريو آهي اندر جي روشنيءَ جو اهو پتڪڙو ڏيئو.

سونا- زندگي اسان کي جنم ڏئي وساري چڪي آهي. اُنهيءَ کي هاڻ کهڙي سڌ تہ اسين اُنهيءَ جي ڇاتيءَ تي اُگهاڙن پيرن پنڪون پيا. آئون اُنهيءَ بي وفا زندگيءَ جي پيرن ۾ زنجير ٿو وجهڻ چاهيان. سونا- آئون جيل جي اوچن ڪوٽن ۾ فنا ٿي ويندس- يا- ڦاسيءَ جي تختي تي منهنجو لاش لٽڪندو رهندو- پر هڪ پل جي آس تي آئون هن دکدائڪ لمحي ۾ بہ جيئان ٿو- ڪو اهڙو پل ايندو جڏهن زندگي منهنجا اُگهاڙا پير اچي چمندي.

روڊ تي برسات جو پاڻي بيٺو هو. وٽن تان ڇٽيل پيلا پن بيٺل پاڻيءَ ۾ تري رهيا هئا. برسات جون هلڪيون بوندون هوٽل جي شيشن تان ترڪنديون ٿي ويون. ٻاهر ماڻهو پتلونن جا پانچا مٿي کنيو بيٺل پاڻيءَ مان لنگهي رهيا هئا. هوٽل جي دروازي تي پوليس جي پريل ٽرڪ بيٺي هئي. بندوقن جا رخ هوٽل جي دروازي ڏانهن هئا ۽ وڻن جا عڪس پاڻيءَ ۾ ويا ٿي تهائين ڊگها ٿيندا.

مون هيڪر وري، ڪنڌ ورائي ڏٺو هو تو ڏانهن. تون چپ چاپ ڪڙڪيءَ کان ٻاهر دونهاٽيل اکين سان ڏسندي رهين هئين. تنهنجيءَ ڪرائيءَ ۾ انيڪ سونيون چوڙيون، نئين نڪور سج جيان جرڪنديون رهيون هيون.

آئون بي حد اُداس من سان ٻاهر نڪري آيو هئس. منهنجو چهرو برسات جي بوندن ۾ پچڻ لڳو هو ۽ بندوقن جو رخ مون ڏانهن ٿي

ويو هو.

- ٽرڪ پاڻيءَ مان پريل رستن تي ڊوڙندي رهي هئي.

- هوءَ چپ چاپ اُٿي آئي هئي ڪرسيءَ تان.

لان ۾ بينل وڻن تان پن ڇڻي رهيا هئا. گيٽ کان وراندي جي ڏاڪڻ تائين رکيل ڳاڙهين سرن تان هلندي ائين پانيو هئائين ڄڻ سندس پيرن جي آڱرين مان ساهه نڪرندو ٿو وڃي. بدن تي ويڙهيل آلي ساڙهيءَ ۾ سندس لڳ هوريان هوريان ڏڪندا رهيا. ٿڪل ذهن ۽ وجود سان هوءَ وراندي ۾ پيل ڪرسيءَ تي ويهي رهي. ناري مان اجا تائين پاڻي وهي رهيو هو. اندر فون جي رنگ مسلسل وڄندي رهي. اونداهي هوريان- هوريان پکڙجندي رهي. گيٽ وٽ وينل ٻليءَ حيرانيءَ منجهان اکيون مچڪائي هن کي ڏٺو- ۽- برسات جو بينل پاڻي پيڻ لڳي.

هڪ پيرو- هن حسين کان پڇيو هو- اسان نه هونداسين حسين!- تڏهن ڇا هوندو!!- ڇا سڀ ڪجهه ائين ئي هوندو، جيئن هاڻ آهي!!!- ماڻهوءَ جي وڃڻ سان هن ڪائنات ۾ ڪا تبديلي ڇو نه ايندي آهي حسين!!.

هن لمحي هوءَ دل دريا جي ڪناري تنها- ويٺي هئي. اجا جُڳ نه لنگهيا هئا جُڳ نه لنگهيا هئا اجا.

اُونداهي ٿهلبي رهي- هيڪر وري برسات پوڻ لڳي هئي- گيٽ تي وينل ٻلي ڏاڪڻ تي اچي ويٺي هئي- اکين ۾ آيل لڙڪن تي هن ساڙهيءَ جو پلاند رکي ڇڏيو هو ۽ ٻلي حيرانيءَ منجهان اکيون مچڪائي ڏسندي رهي هن کي- ٻاهر دنيا پنهنجن هنگامن سميت سجاڳ هئي.

●

منهنجي زندگيءَ جو جنم قيد

گذريل انيڪ راتين کان مان ستي ئي ڪين آهيان ۽ گذريل انهن انيڪ راتين ۾ بس هڪ ئي سپنو ڏٺو اٿم. ماڻهو ماڻهوءَ کي کهي رهيو آهي ۽ دنيا ۾ جيترا بہ ماڻهو آهن (مون کان سواءِ) انهن جي ڪلهن تي ڪنڌ ناهن ۽ سيني ۾ من نٿو ڌڙڪي. پٿرن جا ٽڪر سينن منجھ دفن آهن جي ڌڙڪن ئي ڪين ٿا. هر ماڻهو جي من ۾ هڪڙي قبر آهي، جنهن منجھ هر پل ماڻهو پنهنجي اندر جا احساس- ساروڻيون- دک ۽ سک دفنائيندو رهي ٿو ۽ تڏهن بہ قبر جو پيٽ ڀرجي ئي نٿو-

۽- هي جا حياتي جي پلصراط آهي.
سا- ڪير اُڪري پار پوندو!.
هر ماڻهو جا پير وڍيا پيا آهن.
۽- هر اک ۾ واري ٿي اُڏامي.
اي درد جي شهر جا واسيو!

اکيون کوليو ۽ صبح ٿيڻ وارو آهي- اُٿو- اُ- ٿ- و- هڪ ٻي جا چپ چمو. سچ ٿو اُڀري اوهان جي من اڱڻ تي. ڇو نٿا ڪنن منجهان آگريون ڪڍو- ۽ ڪپيل چپ ڇو نٿا ترريءَ تي سجائي رکو- اکيون کوليو-

هائي-
ڪيڏي آهي
اونداهي —

جانان- جا- نا- ن- ج- ا- ن- ا- ن- چانان-

بـرهه جا ڪيس بـدنام الا- الا-نينهنءَ رکايم نالا نرالا- برهه ڪيس بدنام الا- الا
(سعيد ٽڪڙائي)

من اندر ۾ رهجي ويل ڪيتريون ڳالهيون آهن، جن کي ڪو به پڙلاءُ ڪونهي- چپن تي لڳل لپ اسٽڪ ۾ دفن- جُڳن ڪنان.
۽ ڊائرين جا سيئي پنا- خالي- خالي
لحا لنگهي ويندا، هوريان- هوريان
هر لحي کي پنهنجو عذاب آهي.
گذريل انيڪ سالن کان مون ڊائري ڪانهي لکي. لکڻ لاءِ آهي ئي ڇا!!- ڪو راز ئي نه رهيو- مون تي ڪنيل آگرين جي جلوس منجهان، اُگهاڙن پيرن لنگهي اچڻ کان پوءِ- مون ته پاڻ کي ڪنهن هڪڙي لڙڪ جو به اڌيڪار ناهي ڏنو.
سنگسار جا سيئي پٿر
ميڙي سيڙي
سيرانديءَ رکيا اٿم
۽
هر پٿر رات جو سمهڻ سمي اچي من ۾ ڏڙڪندو اٿم- انيڪ ڳالهيون.
پٿر چوندا اٿم.
او- تون چو ئي سڙين- ڪامين- لوڪ ته اندو آهي (جو اسان کي توتي ئو اُڇلي) ۽ انهن کي ڪانهي سُڌ ته تون انهن جي بند اکين ٻاهران چپ چپات بيٺل صبح آهين- او.

لوڪ کي معاف ڪرڻ وارن جو نانءُ عيسيٰ هوندو آهي- مريم هوندو آهي.

تون مريم آهين نه! (۽- منهنجو عيسيٰ جُڳ اڳ صليب چڙهي چڪو)
(مس مريم حسين- (جلاوطن))
منهنجي اندر جي اُداس عورت جو نانءُ آهي- م- ر- ي- م.

منهنجي ڊائرين جي خالي پنن ۾ رڪيل پوپٽن جا پر ۽ تارين تان چٽيل- پيلا سُڪل پن هاٿي ته پُرندا ٿا وڃن. اڄ ته سپنا ورهائي ڪٽون. هر اُهو سپنو، ڏک جنهن جي پڄاڻي-آهي اهو آهي ئي مون ڪاڻ ۽ هر اهو سپنو، جنهن جي پڄاڻي سک آهي، سو تو ڪاڻ ٿي سانڍي رکان. ۽ تون هانهن ورائي ٻاڪر پائين ٿي ڪين نه. آئون جڳن کنان جاڳندي ٿي اچان ۽ رات آهي جا کٽي ئي ڪين ٿي. ڪيترا جيئرا لاش ڦان ٿيا پيا آهن، ڪنهن صبح جي آس من ۾ پالي ۽ صبح جي اُداس من ۾ جڳن جا رساما آهن. گهڙڪيءَ مان ليئو پائي صبح چوندو آهي- او- لوڪ ته انڌو آهي- آئون ايندو به آهيان ته اکيون ناهي پٽيندو- لوڪ جي اکين ۾ ته واري ٿي اُڏامي ۽ آئون بند اکين جي ٻاهران لنگهي ويندو آهيان، چپ چپات- ۽- او- جانان!- اڄ هڪ ٻئي جا چپ چمون (ڪائنات ننا آهي) ان کان اڳ جو قيامت اچي وڃي- هڪ ٻئي جي اکين ۾ ليئو پائي ڏسندا ئي رهون (اکيون آهن يا درد جو صحرا).

هڪ ئي بستري تي ڦان ٿيا پيل تون ۽ آئون لاش آهيرن جڻ. ڪيترا ڏک تنهنجي اندر ٿا ڪامن ۽ ڪيترا اليا منهنجي اندر لوڪ دفنائي ويو آهي. تون ۽ آئون به الڳ الڳ قبرستان آهيون جڻ. (منهنجي اندر جي قبرستان جي ڪنهن به قبر تي سڃاڻپ جو ڪوئي نشان ڪونهي ۽

ٿر ٻيءِ نانءُ تربت اندر آئون دفن آهيان). اندر ئي اندر مرندي ٿي وڃان. جيئڻ ٿي چاهيان پر ڪهڙو ڪارڻ آهي مون وٽ/ لوڪ وٽ جيئڻ جو؟ منهنجي تن تي ڦهلجندڙ تنهنجين آڱرين جو ڇهاءُ ۽ منهنجو اهو ئي آهي نئون جنم. ڪير ڄاڻي انهيءَ کان پوءِ موت جا ڪيترا سلسلا- ڦهليا پيا آهن!؟

جانان!-جا-

درد جي انهي اڪٽ سسلي ۾، هڪڙو سپنو- منهنجي ٻالڪپڻي جو. جنم- جنم کان سيني ۾ ڏڙڪندو- هڪڙو ننڍڙو گهروندو- (گهرن ۾ رهندي به ڪيترا ماڻهو بي گهر هوندا آهن- هن شهر جي ڪنهن به ګليءَ ۾، منهنجو گهر ڪونهي ۽ هن شهر جي هر ګليءَ ۾ پنڪي ٿو منهنجو من)- ماڻهو ته فوٽ پاٿ تي به پيا هوندا آهن ۽ ماڻهو ته جيل جي ڪولين ۾ به پيا پراڻي ڪپڙي جيان سڙندا آهن. اصل ۾ ڪنهن جو به گهر ڪونهي- ڪٿي به پناهگاه ڪانهي.

او- خدا

ڪٿي آهي

منهنجي پناهه گاهه.

۽ لوڪ پٿر ڪنيو ٿو منهنجي پويان اچي.

لوڪو!-

لو-

ماڻهو، ماڻهوءَ ڪي کهي ٿو ۽ گهرن جا دروازا بند ڪري ڇڏيو.

الا ڏاهي مَ ٿيان، ڏاهيون ڏک ڏسن،
مون سان مون پريئن پورائيءَ ۾ پال ڪيا.

۽- اڄوڪو سچ به اُهي چڪو آهي- تون ۽ آئون هڪ ٻي جا

چپ نہ چمي سگهيا آهيون او- سپنا!

تون منهنجن نيڻن جي ڪنارن تي بيٺو آهين- آدجڳاد کان.

۽ مون پنهنجن نيڻن ۾ واري پيري چڏي آهي- او- سپنا!- ٻاهر بادل پرجي آيا آهن- ۽ جڳ لنگهيا جو منهنجن سڪل نوٽ نيڻن منجھ برسات پئي ٿي ڪانهي. روئڻ جو جڏهن بہ ڪو پل آيو ۽ آئون پنڊ پهڻ بڻجي ويس. لوڪ سمجهيو تہ ڪو اليو ٿيوئي ڪونهي ۽ ائين ڪيترا اليا آيا- چپ چاپ لنگهي ويا- ڪنهن کي ڪَل ئي ڪانہ پئي.

جانان!

۽- اسان جون سوچون صليب چڙهي چڪيون

زندگي هئي جا شهر بدر ٿي چڪي.

ديس جا سيئي خوبصورت دلين وارا شهزادا ۽ اداس شهزاديون پير ڪڙيون پارائي- چؤڪنيا ٻڌا ويا آهن.

۽ هاڻ ڪير رهيو آهي باقي- جو تولاءِ جيئندو.

شهر جي ڳلين ۾ رقص ڪندو ۽ تنهنجا چپ چمندو.

۽- لوڪ تہ سارو مئو پيو آهي.

ڳهڻا سال اڳ.

ٿارين تان چِٽيل پيلا پن برسات جي بيٺل پاڻيءَ ۾ ترندا ٿي ويا. آڪاس تي ڦهليل بادلن جي هجوم هيٺ بيهي گيلري ۾ مون ڪمل جو آخري خط پڙهيو هو.

ڪمل لکيو هو- ۽ هديٰ! هي منهنجو آخري خط آهي تو ڏانهن (زندگيءَ جي نانءُ) جياپي جي سگهہ پاڻ ۾ ڪٺي ڪندي، اوچتو انڪشاف ٿيندو آهي تہ موت اسان جو پيڇو ٿو ڪري. اِهو ڪهڙو اليو آهي جو وصل جي لحن ۾ بہ انسان وڇوڙي جو عذاب سهندو آهي. جيئندا آهيون پر اندر ئي اندر پيا مرندا آهيون. ماٺهو ايڏي قرب مان جيئي ٿو. ايڏي سچائيءَ سان موت جو اوسيئڙو ڪري

ٿو. هديٰ!- وقت منهنجن اڳن وارن منجهان هوريان- هوريان بي آواز لنگهي ويندو. تڏهن به لڳندو اٿم ته وقت کي پنهنجو آواز آهي. جڻ هوريان هوريان ڪنن ۾ سرهاڻ ڪندو هجي. ڪمل- آئون وڃان پيو- وڃان پيو آئون تنهنجن اڳن وارن منجهان لنگهندو ۽ آئون مئيون پيڙي جهلڻ چاهيندي آهيانس. هوريان هوريان، ڪيئي پل لنگهڻ ڪان پوءِ مئيون کوليندي آهيان ته خالي هونديون آهن. تو ڪڏهن سوچيو هديٰ! ڪهڙا ڪهڙا لمحا لنگهي ويا آهن، اسانجين بند مٺين منجهان. جن جون ريڪائون ڪڏهن به مٽجي نه سگهيون آهن هٿ تريءَ تان. لوڪ پاڳ جا ليڪا چوندو آهي انهن کي. ائين هجي ها جيڪر ته اسان بليڊ سان هٿ تريءَ جون ريڪائون پنهنجي سپنن جي حساب سان ڏاهي نه ٻيهر نائي سگهون ها. دک جون ريڪائون ڏاهي ڇڏيون ها ۽ سک جون ريڪائون رهڻ ڏيون ها- اليو اهو آهي ته زندگيءَ اسان جي آهي پر اسان کي ان تي ڪو به اختيار ڪونهي ڪو. بس دک جي انهيءَ موڙ تي اچي ماڻهو نه چاهيندي به آپگهات ڪندو آهي ۽ منهنجيءَ ٽيبل تي هن پل ننڊ جون گوريون رکيون آهن. ڪم از ڪم آپگهات ڪرڻ جو اڌيڪار ته اسان کي هئڻ گهرجي نه- هديٰ!- ٻاهر رات پر ڦهلايو بيٺي آهي. دريءَ تي رکيل مني پلانٽ جي ول- شيلف ۾ رکيل ڪتاب- ڀت تي ٽنگيل ڪتريءَ جو چتر- ۽ ٽيبل تي رکيل منهنجي تصوير- سڀ ڪجهه ائين ئي رکيو رهندو- ٽريجڊي اها آهي ته ماڻهو مري ويندو آهي- پر هن جي استعمال جون بي جان شيون رهجي وينديون آهن جڳن تائين لاءِ- تنهنجي ڪمل- (٧٧-٦-٢)

ڪمل!-

هر ماڻهوءَ جي من ۾ هڪڙو ڪعبو هوندو آهي. ڪنهن جي ڪعبي تي طواف ڪرڻ وارن جي رش لڳندي آهي ۽ ڪنهن جو ڪعبو اٿهئي سنسان رهندو آهي. ۽- مون کي ته بس اوسيئڙو ئي رهيو، ڪنهن عبادت گذار جو، جيڪو منهنجي ڪعبي کي جيسين تائين جيئي- طواف ڪندو رهي، مَن جي سمورين سچاين سان- ۽ هي آخري زمانو آهي

ڪمل!- ماڻهن جي دلين مان عبادتن جي سچي لڳن ختم ٿيندي ٿي وڃي ۽ هاڻ من اندر جا ڪعبا اٿهئي سنسان رهندا.
۽- درد آهي سو وڃي ٿو وڌندو.

برسات جي پيئل رُت.
روڊ تي هلندڙ ٻہ پاڇولا. د- و- ر- سانجهي ٻانگ جو پڙلاءُ. ٻنهي جا من اُداس آهن ۽ ٻنهي جي اکين ۾ واري تي اُڏامي. وڇوڙو آهي جو سندن پيڇو ٿو ڪري. عورت جي من منجھ جڳن جو عذاب آهي.
ڇا ٿي سوچين!؟.
سوچيان ٿي- ڇا وڇوڙي جي انهيءَ پل کي پوکڻ لاءِ ڪئي هئي سين صدين جي پريت!!؟ پر- تون ڳالهائين ڇو ڪين ٿو پيلا- هان- ايڏو ماٺ ڇو آهين!!!
س- ا- ن- ت- تهائين وڃي ٿي وڌندي.
او-!!
هان-!!
هٿ آڱريون هڪ ٻي منجھ جڪڙيل ۽ چپ ڏندن هيٺ آيل آهن ٻنهي جا. مڙد جي اندر ۾ جوالا ٿي دکي ۽ وٺن جي پنن تان برسات جون بوندون ٽيون ٽمن.
او-!!- تون منهنجي جيون ڪٿا جي سڀ کان سندر ساروڻي آهين. ٻڌين ٿي نہ!!- ڪرڻ لاءِ ڪيئي ڳالهيون هونديون آهن پر ڇا نيڻن جي نهار مان نڻيون اهي ڳالهين سمجهي سگهجن.
روڊ تي پيل برسات جي پاڻيءَ ۾ ترندي ٿي وڃي ڪاغذ جي ٻيڙي. هن ڪناري ويٺل ٻالڪ اُداسيءَ منجهان ڏسندو ٿو رهي ٻيڙيءَ کي.
مڙد نمي ٻيڙي ٿو ڪٽي. ٻار کي ٿو ڏي. هوءَ پانچا مٿي ڪنيو هلندي ٿي رهي. عورت جي اندر ۾ مچ پيا ٻرن ۽ مڙد جبلن کان ٻہ

اٽل آهي.

جنم پل کان جيون ساگر جي لهرن تي اسان پنهنجن پنهنجن سپنن جون ٻيڙيون ٻڌي ڏيندا آهيون. ڪاغذ جي ٻيڙين جهڙيون هونديون آهن اسانجن سپنن جون ٻيڙيون. اونڌيون سڌيون ترنديون رهنديون آهن پر ڪنهن ڪناري سان نہ لڳي سگهنديون آهن. نہ هن پار- نہ هُن پار ۽ اسان هن ٻالڪ جيان گوڏن تي مک رکيو اُداس من سان ويٺا رهندا آهيون.

وڇوڙو تہ آهي ئي هن پونءِ تي. ائين ئي تہ ماڻهوءَ جو ماڻهوءَ سان پريم وڌندو آهي. وڇوڙي جي ڀوَ کان اسان هڪ ٻئي کي ڀاڪرن ۾ پري هلندا آهيون. وصل جي لحن مان لنگهندا آهيون پر پيرن هيٺ وڇوڙو هوندو اٿئون.

تون تہ پاڳل آهين- ڇا لاءِ ڪئي هيئي مون سان پريت!؟ ڇو- ڇا ان لاءِ!!؟- عورت جو اندر ٿو ڪامي. ٻريس تي رڳ رڳ دک جي مچ ۾. ۽ - جي آئون تو بن مري پوان؟

مڙد جي اندر منجھ وڄ ٿي ڪري ڇڻ. آئون توتي تاج محل نہ جوڙائي سگهندس- آئون تہ پنهنجي جواڻ پاءُ جي قبر تي بہ ڪا پڪي سر نہ رکي سگهيو آهيان. بس آئون پاڻ تاج محل بنجي تنهنجي قبر جي سيرانديءَ ويهي رهندس- لوڪ کي چوندس- هن قبر منجھ منهنجو من ٿو ڌڙڪي- اعتبار نہ اچيوَ- تہ پلا ڪن رکي ڏسو.

۽ جي لوڪ منهنجي قبر تي ڪن رکي ڏسي- هان!- تڏهن ڇا ڪندين!؟- پلا قبرن منجھ بہ ڪو من ڌڙڪندو آهي!؟

نہ- ائين تہ نہ چئو- وڇوڙي جي سلسلن منجھ جي آئون زنده رهجي ويس تہ تنهنجي قبر منجھ منهنجو من ڌڙڪندو هوندو- ويساھ ڪر- ڪيئن قبرن منجھ وڇوڙي جي سلسلن ۾ زنده رهجي ويل ماڻهن جو من ڌڙڪندو آهي- جن کي انهيءَ ۾ ويساھ ڪونهي سي ئي قبرون پڪيون ڪرائيندا آهن- پر قبرن ۾ من ڌڙڪندو ضرور آهي- پر لوڪ ڪڏهن ڪن رکيو ئي ڪينهي قبرن تي- بس مٿان مٿان ٻُڪ ڪٽي

موٽي ايندو آهي لوڪ.
پاڳل آهين تون-!!
پاڳل آهيان آئون- تڏهن تہ پاڻ بہ جيئان ٿو ۽ ٻين کي بہ جيئڻ ڏيان ٿو.
ٻڌ!!- (ڪن ۾ ٿو سرگوشي ڪريس) حواسن ۾ هجان ها نہ پنهنجي- تہ- ڪڏهونڪو ڪائنات کي تَهس نهس ڪري چڪو هجان ها- پاڳل آهيان- (آواز اوچو ٿيندو ٿو وڃيس) تڏهن تہ بنا توکي ڇهڻ جي پيار ڪيو اٿم تو کي- حواسن ۾ هجان ها نہ- تہ تو کي جنسي محبت تي آماده ڪري- ريپ ڪري توکي- پڇي وڃان ها آئون.
هيڏان- هوڏانهن- ٿهلجندڙ اُونداهي جو واسو. رات ماٺهوءَ جي من ۾ دک ۽ ساروٽيون ڪٽي ايندي آهي. دک ۽ ساروٽيون بستري تي ماٺهوءَ جو اوسيئڙو ڪندا آهن. ليٽندي ئي- پاڪرن ۾ پري- چپ چپن تي رکي ڇڏيندا آهن، باک ڦٽيءَ جي پهرئين پل تائين. رات ماٺهوءَ جي اندر جو اوجاڳو آهي. بظاهر بند اکين اندر صدين جا اوجاڳا هوندا آهن. توکي کهڙي سڌ- رات پاڻ سان ڪيڏو ڪرب ڪٽي ايندي آهي- ۽- ڏينهن ڪيئن ماٺهوءَ جي چهري تي ماسڪ چاڙهي ڇڏيندو آهي.
اُونداهي ۾ هنن جا پاڇولا هلندا رهن ٿا. هٿ هٿن ۾ جڪڙيل چپ ڏندن هيٺ آيل آهن ٻنهي جا. موڙ مڙندي مڙد سدائين لاءِ موڪلائي ٿو عورت کان. تنهنجا ساروٽا منهنجي هر پل جي سندرتا هوندا. ڇڳو-هو هن جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ آخري پيرو دبائي ٿو- تون منهنجي راتين جو اوجاڳو آهين.
عورت ٿڪ ٻڌي ڏسندي ئي ٿي رهي. ڇا- ان لاءِ پريت ڪئي هئي سون، صدين جي! وڇوڙي جي انهيءَ هڪڙي پل کي ڀوڳڻ لاءِ!!- هان-!!
او-!! عورت ڀٽڪي ٿي.
ڇٺو!!.
اڄ آخري پيرو- ڀوءِ ڪڏهن بہ نہ- تون ڇو نٿو منهنجا چپ

چمين!!- آئون پاڳل ناهيان- پنهنجن حواسن ۾ آهيان- منهنجي نڙيءَ ۾ ڪنڊا ٿا چڀن ۽ تون منهنجا چپ چمين ٿي ڪين ٿو.

عورت ڪي پاڪرن ۾ پيري سرخ لپ اسٽڪ جي رنگ ڏانهن مرد پنهنجا چپ وڌائي ٿو پر چپ چمي ٿي نٿو. اندر جا اٿپورا پياوَ مَن ۾ ڪٽي موڙ مڙي وجي ٿو.

روڊ تي بيٺل عورت جو پاڇولو- تنها- تنها.

ا- و- و- و- ا-و- ا- و- و.

۽ جنهن به رستي تي ميل جو پٿر نه هجي- انهيءَ جي ڪا به پڇاڻي ڪانهي- جانان! رستي منجهان سوَ رستا نڪرندا آهن ۽ ڪير آهي اُهو ڪنور من وارو، جيڪو ايڏي اُداس من واري ماٺهو ڪي رستن جي ورن وڪڙن ۾ ڦاسائي ويو آهي. ماڳ ڪٿي به ناهي (ماڳ- جنم- جنم جو فريب آهي) ۽ اسين وڍيل پيرن وارا ماٺهو ائين پيا ڊوڙندا آهيون. جڻ- هر وک جيڪا کڄي ٿي، انهيءَ کان پوءِ آهي ماڳ جو پهريون نشان.

جانان!- ۽ منهنجن سپنن لاءِ هي حياتي ڪاڻي نه هئي. منهنجا سپنا حياتيءَ جي هن رڻ پٽ کان به ڏاڍا ڊگها هئا. ڏک جي ڳالهه اها آهي ته ڪنهن به جُڳ ۾، جڏهن ڪو اُداس من وارو ماٺهو هيءَ ڪهاڻي پڙهندو هوندو- تڏهن ٻيا منهنجي تربت جي سيرانديءَ لڳل ڪتبي تي منهنجن سپنن جي فهرست مَڃي ته نه چڪي هوندي!!.

ماٺهوءَ جي شڪستن جي فهرست ڏاڍي ڊگهي آهي، ڪاميابي جي فهرست کان. تڏهن به هر نئون ڏينهن جُئا جي نئين بازي آهي. ۽ هارايل جئارين جو هجوم آهي- پل پل جي جُئا آهي- وک وک جا جُئا خانا آهن- زندگي آهي- موت آهي- سپنا آهن ۽- سنسان رستا آهن- هر ماٺهوءَ جو پاڇولو آهي ۽ وجود ڪوئجي چڪو آهي- جنهن ٽرين جا اسين هم سفر آهيون- نجاڻ اُها ڪنهن پل پٽڙين تان لهي پوي ۽ اسٽيشن تي لڳل بورڊن تي لکيل شهرن ۽ ڳوٺن جا نالا مَڃي چڪا

آهن (۽- ماڻ، جنم جنم جو فريب آهي).

-آخري ڪهاڻي:

ماڻهوءَ جي آخري ڪهاڻيءَ جو سرو نہ هوندو آهي- اندر ۾ ڪيترئون آخري ڪهاڻيون- آخري سپنا- آخري خواهشون آهن- منهنجي ڪمري کان ٻاهر اُوندهہ اندوڪار آهي. ڪڏهن ڪڏهن ٻاهر جي اُوندهہ اندوڪار ماڻهوءَ جي اندر ۾ اوتجي ايندي آهي. دريءَ ۾ رکيل مني پلانٽ جي ول سڪندي ٿي وڃي. منهنجي جيون ناٽڪ ۾ تاريخن جو ڪو بہ دخل ڪونهي. صبح جاڳندي آهيان تہ ائين محسوس ٿيندو اٿم ڄڻ اڄ نئون جنم ورتو آهي مون. رات ٿيندي آهي تہ ٻاهر جي اُونداهہ اندر ۾ اوتجي ايندي اٿم. دک منجهان سوچيندي آهيان، ڇا هيءَ منهنجي آخري رات آهي!. اڪَن سلسلو آهي، جنهن جا ٻئي سرا مون کان ڪوئجي ويا آهن. زندگيءَ جا ڪيترا ناگوار لمحا مون ڦاڙي اُڇلي ڇڏيا آهن. پر اهي ناگوار لمحا ڪاغذ جي انيڪ ڦاٽل ٽڪرن جيان پيا مون پويان اُڏامندا آهن. هوا تيز هوندي آهي تہ پيا منهنجي وجود سان ٽڪرائبا آهن. آئون- انهيءَ وئشيا جو بدن آهيان، جنهن جي بدن تي هن جا گراهڪ انيڪ ڦٽ ڇڏي ويا آهن. بدن جا ڦٽ آتما تائين لهي اچن تہ احساسن جو ناسور جنم وٺندو آهي. وئشيا، جيڪا روز سج لٿي جي ويلا ۾ هار سينگار ڪري، روڊ جي ڪناري بيهي رهندي آهي، ڪنهن گراهڪ جي آس ۾ ۽ ڪپڙن تي هاريل سستي خوشبوءِ واڻ ويندن ڪي ڪن پل لاءِ روڪي ڇڏيندي آهي- نجاڻ انهن ۾ ڪير آهي هن جي بدن جو ساٿي، اڄوڪي رات- بلڪل ائين مون ڪيو آهي اوسيئڙو هڪ نئين صبح جو، منهنجي آتما تي هاريل لفظن جي خوشبوءِ سان. اسين اندر جي وُسعتن ۾ اُڏامندا آهيون ۽ اندر جي پاتال ۾ وڃي ڪرندا آهيون. سمورو سفر اندر جو آهي- دک سمورا اندر ئي اندر پيا ٿهلبا آهن- اندران وڃڻ کان پوءِ بہ اسان ڪيڏا ثابت سلامت هوندا آهيون-

هزار پيرا ٽڪرائجون ديوارن سان- پٿرن سان- تڏهن به نه ٽٽون.

اڄ- روڊ ڪراس ڪندي- سالن پڄاڻان هو گڏجي ويو هئم. بلڪل اهڙو- جهڙو سال اڳ ڏٺو هئم. اڪيون اُجهاڻل- نشي ۾ الوٽ- وار پيوت. ڪيترا پل گذري ويڻ ڪان پوءِ سڃاتو هئائين مون کي.

هلو- هلو!!- ڪيئن آهين؟- موٽ ۾ چڻ پٽڪيو هو- زنده آهيان ڏسين ڪانه ٿي- بلڪل نارمل ماڻهوءَ جيان.

هن جي هن آگرين جي وچ ۾ اٽڪيل پن جي بيڙي- سڪل ٺوٺ چپ.

گهڻا سال اڳ هن مون کي چيو هو- مري ويندو سانءِ ۽ منهنجو رت هن پونءِ تي انيڪ ماڻهن جي نشانين تي داغ بڻجي رهجي ويندو- هو اڃا به جيئرو هو اهڙوئي- جهڙو انيڪ سال اڳ.

ڇا ٿو ڪرين اڄڪلهه-!؟- هن موٽ ۾ هٿي هٿ منهنجي اڳيان ٿهلائي ڇڏيا هئا- چوڻ لڳو- ائين ٿو لڳي چڻ هٿ ڪجهي ويا اٿم. ڪپيل هٿن سان جيئان ٿو انهيءَ آس تي ته ڪو ڏينهن اهڙو اچي وڃي شايد، جڏهن منهنجي هٿ ترىءَ مان نيون آڱريون ڦٽي نڪرينديون. آڪاس سان ڳالهيون ڪندڙ بلڊنگن هيٺان لنگهندي پنهنجي جيتامڙي وجود کي من ئي من ۾ پيو محسوس ڪندو آهيان. ڪيڏو نه پتڪڙو آهيان آئون ۽ ڪيڏي وِشال آهي هيءَ ڪائنات!. تو چيو هو ته آئون دنيا جو مهان چترڪار بڻجندس ۽ حقيقت اها آهي ته آئون هن ڏينهن ڪان بکيو آهيان ۽ سمورين آرٽ گيلرين جا دروازا مون تي بند آهن. اڄ مون پنهنجا- سڀئي چتر جلائي ڇڏيا آهن. اسين آڪاس سان ڳالهيون ڪندڙ بلڊنگن هيٺان لنگهي رهيا هئاسون.

چيم- تو کي ڪانهي سُڌ- ڪيترا ماڻهو مهان آهن پر اُنهن جي چوڌاري هجوم نه هوندو آهي آٽوگرافس وٺڻ وارن جو. ڪير ڪيئن جاڻي سگهي ٿو ته تون سچ پچ مهان چترڪار آهين. وقت ايندو جڏهن

تنهنجا چتر اهو ئي لوڪ پنهنجين سيراندين سجائيندو. پر تو تہ جلائي ڇڏيا پنهنجا سپيئي چتر.

هو چپ چاپ هلندو رهيو- روڊ جو ڪنارو ڏئي. هلندي هلندي ڪنگهہ ۾ وڪوڙجي ويو ۽ رت جو ڍير ٿڪي ڇڏيو هٿائين فوٽ پاٿ تي. وچ وراڪا ڏئي وئي هئي سنهنجي اندر ۾.

انيڪ ڏينهن ڪان پوءِ (جاڻان ٿي) تہ اخبار جي ڪنهن ڪنڊ ۾ سندس نانءُ جي خبر پڙهندس- هو- سنڌ جو چترڪار- چپ چاپ مري ويو- اوچها- سيني ٿوريہ ۾-

موڙ مڙندي مون هن ڪي آخري پيرو ڏنو- فوٽ پاٿ تي پيل هن جي اندر جو رت ۽ انهيءَ مٿان لنگهندڙ بوٽ ۽ سينڊل- مون سچ ۾ اکيون ڪپائي ڇڏيون.

هائي-

ڪيڏي آهي.

اُونداهي-

جا- نا- ن- ج- ا- ن- ا- ن- جانان!!!

منڊر، اُداس ڏينهن، اڌ رات، ديوداسي

تال سوک کر پٽر پيو، هنس کهين نه جاءِ
پڇلي پريت کي ڪارني، ڪنکر چُن چُن کاءِ
(ڪبير ڀڳت)

وڇوڙي ڪانپوءِ

وڻن تان سڪل پيلا پن هڪ هڪ ڪري ڇڻندا رهيا هئا، من جي متان ۽ آس پاس. پر مان نندڙو پٽر ڪٽي اڪيلو هئائين بينل پاڻيءَ ۾ ۽ دائرا دور دور تائين پکڙيا ٿي ويا. اڄ ڪلهه هوءَ جيئندي به جڻ جيئي ڪانه ٿي. حياتيءَ جا پکراج جهڙا پل ۽ سچ جهڙا سپنا اچانڪ هن جي بانوري من منجهاران اُڏامي هئا ڪنهن هيءَ پر. هوءَ هئي جا جنم- جنم کان ائين ئي هيڪلي ۽ نراس پيلن پنن وارن وڻن هيٺ وينل هئي، پڪشوئڻ بڻي. ڌرتيءَ جو هي گول دائرو تيابڪي، دائري کان ٻاهر.

"مهراڻ!!"

(هڪ لڳان ڪراچيءَ ۾ نيري سمنڊ ڪناري هوءَ ۽ مهراڻ واريءَ تي پنهنجن پيرن جا نشان ڇڏيندا ٿي ساڻ- ساڻ هليا. هن جي چيلهه مهراڻ جي ٻانهن جي گهيري ۾ هئي ۽ سڄ سمنڊ جي ڇولين ۾ پاڻ ڊاري ڇڏيو هوا-

مهر- ا- ڻ!!

ماڻهو جڳن ڪنان بهشت جو بند دروازو ٺو ڪٽڪائي.

هٿ ٽڪجي ساٿا ٿي پيا آهن.
ڪرائيءَ ڪنان وڍجي ڇٽي پيا آهن هٿ-
رت جو دريا آهي جو هٿن- آڱرين- ڪرائين مان وهندو ٿو اچي.
چيلهه تائين ٻڏو پيو آهي هر ڪنهن جو تن.
ڪوئي انت ڪونهي- ۽ مهراڻ!! دوزخ جي آڳ ٿي ٻري ماڻهوءَ جي رڳ- رڳ ۾.
۽-
ان آڳ جا اُلا ٿهائين اوچا ٿي ويا آهن.
پيلن پنن جي ڇانوَ ۾ ويٺي ويٺي هن هڪ ٻيو پٿر اُڇليو هو بيٺل پاڻيءَ ۾ ۽ دائرا دور تائين پکڙجي ٿي ويا. ڪيڏي پيڙا ٿي پلجي هن وشال ڌرتيءَ تي-!!- انسانن جي سمنڊ مان لنگهندي هن هڪ وار سوچيو هو. وڪ-وڪ تي ڦهليل هي ماڻهو آهن يا زندگيءَ جي ڇاتيءَ تي ڪوڙيل دک جو ٽياس آهن!!- گهڻا گهڻا سال اڳ روماني ڪهاڻيون پڙهندي، آرٽ اسڪول ۾ چترڪاريءَ جي سکيا وٺندي نجاڻ ڪهڙا سچ جهڙا پاوَ هن کي سرخ ٻيڙن جي هجوم ۾ وٺي آيا هئا. انسانن جي وهندڙ سمنڊ ۾ سپ ڪان پويان هلندي هن سوچيو هو، '-او خدا!!- ڪيڏي ٽڪي اُس آهي اسان جي سر مٿان- انگ انگ ٿو سڙي ان ۾- پر ڇا انهيءَ ڌر تتي ڌرتيءَ جي ٻـ ڪائي پڇاڻي آهي!!؟- او خدا- هي ماڻهو آهن يا زندگيءَ جي ڪلهن تي ٽنگيل دک جو ٽياس-!.'
"هر ظلم جي پڇاڻي ٻـ تڏهن ٿيندي آهي نہ مهراڻ!! جڏهن ماڻهوءَ ۾ سنگهر ٽوڙڻ جو ساهس جنم وٺندو آهي پر اسانجا هٿ تہ ڪرائيءَ ڪنا ڪپيا پيا آهن ۽ آڱريون سيئي ڇٽي چڪيون آهن." هن پنهنجا ڪمزور پيلا هٿ مهراڻ جي اُداس اکين اڳيان ڦهلائي ڇڏيا هئا ۽ مهراڻ کي هن جا پيلا هٿ ڏسي سرنهن جا پيلا گل هانوَ تي هري آيا هئا.

سالن ڪان پوءِ هڪ ملاقات

"۽- هاڻ تہ ڏاڍي ٿڪجي پئي آهيان. ڏاڍي دير ٿي وئي آهي. ڪير ڄاڻي اندر جي سگهہ ڪڏهن پُنرجنم وٺي!!- اڄا وار اچي ويا اٿم

ڪارن وارن ۾. تنهن جون گوريون ٿڪي سمهنديون آهيان. رات جو سچ بہ اپري ايندو آهي ديوارن تي پر منهنجي اک ناهي لڳندي ۽- مهراڻ- ۽" هن جون اکيون جهلمل ڪرڻ لڳيون. ڪرسي تان اٿي اچي هوءَ ڪليل دريءَ وٽ بيٺي. اڱڻ ۾ پوکيل گلاب ڪومائجي ويا هئا. سڪل پيلي چهر تي دور دور تائين پيلا پَن پکڙيا پيا هئا. هوءَ هڪ ٽڪ پولارن ۾ گهوريندي رهي.

"زندگيءَ جو ڪوئي انت ناهي مهراڻ!!- انت آهي تہ بس ماڻهوءَ جو. جڏهن ساهہ جي ڪچي ڏور ٽي ٿي.اعتبار ناهي پوءِ ايڏا ڏکها- ڏکها پنڌ اسين ڪنهن لاءِ ٿا ڪيون!!؟- سوچيندي آهيان تہ ڪنهن رات گورين لپ ٿڪي سمهي پوندس سدائين لاءِ- پر پل پل جي موت جو حساب ڪنهن هڪ پل ۾ چو نٿا چڪائي سگهون اسين!!؟".

"پر- جو ڪجهہ آهي سو بهتر تہ ناهي نہ!- اهو سڀ ڪجهہ بدلائڻو پوندو اسان کي. ٽياس تي ٽنگيل پنهنجي هر ياوَ جو ملهہ وٺڻو پوندو. اندر جي سگهہ تڏهن پنر جنم وٺندي آهي، جڏهن اسان سنگهر ٽوڙڻ چاهيندا آهيون. مريم!- جڏهن بند ڪمري جا در دريون کولبا آهن، تڏهن تہ سچ جي روشني اندر ايندي آهي نہ!!".

ديوارن تان سانوري سنجها جا ڪرڻا گم ٿيندا ٿي ويا. ڪمري ۾ اُونداهي ڦهلجڻ لڳي هئي. دور ريل ڪوڪ ڪئي هئي ۽ پکيئڙا آکيرن ڏي اُڏاڻا هئا. اوچتو هوءَ مڙي هئي. (ڪمري ۾ هوريان- هوريان ڦهلجندڙ هلڪي اونداهي ۾، هن جون آڪميل اکيون ڪن لاءِ ڏيئا ٻٽجي جرڪيون ۽ اُجهامي ويون) ميز تي رکيل شمعدان ٻاريندي هوءَ هوريان- هوريان نارمل ٿي وئي هئي. ڪلي چوڻ لڳي "هن ڳوٺ ۾ اڃا بجليءَ جا آثار ڪين آهن- ان ڪري بس انهن ميرانجهڻين روشنين تي ئي گذارو آهي."

هڪ ساروڻي هئي جا ماچيس جي تيليءَ جيان مهراڻ جي اکين ۾ ٻري پئي هئي. "اونداهين ۽ اڪيلائين ۾ ساهہ گهٽبو آهي منهنجو- بس ڪنهن اهڙي لمحي ۾ مان مري پوندي سانءِ-"

پر هوءَ اڃ بہ جيئري هئي- اونداهين ۽ اڪيلائين جي غفائن ۾. شمعدان جي هيٺڍي روشنيءَ ۾ هن جو مک تهائين هيڊو ۽ بيمار ٿي لڳو. هو چپ چاپ ڪرسيءَ تي ٽيڪ ڏيو سگار پيئندو رهيو. ٽڪ ٽڪ هڏي هن کي ڏسندو رهيو. ٽڪ هڏي ائين هو اڳ بہ هن کي ڏسندو هو (جڏهن هنن پاڻ لاءِ هڪ ئي پيچرو جوڙيو هو) تڏهن هوءَ مرڪي پوندي هئي. چوندي هئي. "ائين نہ ڏسندو ڪر مون کي- پاڳل ٿي پوندس مان" (پر هوءَ پاڳل نہ ٿي هئي- عام ماڻهوءَ کان بہ وڌيڪ نارمل هئي) ۽ هن پل هوءَ چپ چاپ پنهنجن هٿن جون ريکائون ڏسي رهي هئي. چوڻ لڳي- "ڇا ٿو ڏسين؟"

"هان-!!!" هو سوچن جي دائري ۾ ڦرندي ڦرندي ڇرڪي پيو. سگار جو دونهون هن جي اکين ۾ پرجي آيو هو.

"ڇا ٿو ڏسين- ائين مون ۾؟" انيڪ پل هو چپ رهيو.

"ڏسان ٿو- ڪيڏي اوپري اوپري ٿي لڳين تون!!"

هوءَ مرڪي پئي- (يا- روئي پئي هئي!! لڙڪ ۽ مرڪ جي وچ ۾ ڏاڍي ٿورڙي وڇوٽي هوندي آهي).

هن سوچيو. ڇا سپنن جي ڪائي سايبان آهي!!- ڇا ائين جيون رڻ ۾ ٽڙيي ٽڙيي، ڀٽڪي ڀٽڪي هر ڪوئي مري پوندو. ڇا بس سيئي پيچرا هڪ ئي هٿ سان ڏاهي سگهجن ٿا. جن جي هٿ ۾ حياتيءَ جي ڏکي ريکا هوندي آهي، سي من ئي من ۾ جڳ اڳ مري چڪا هوندا آهن (۽ مريم جي هٿ جي جيون ريکا بہ ڏکي هئي هٿ ڪرائيءَ تائين پهتل) اڄ هو هن کي چئي رهيو هو تہ ڪيڏي اوپري اوپري ٿي لڳين!!.

"منهنجي اندر ۾ اڄ بہ تنهنجي نانءُ جهڙو دريا ٿو وهي- اڇو اجرو جڳن کنان وهندڙ مهراڻ- پر زندگيءَ جا ڏکيا ڍڳها پنڌ آهن جن منهنجين اکين کي کنڊر ڪري ڇڏيو آهي. کنڊر پنهنجا هوندي بہ اوپرا لڳندا آهن-"

دريءَ کان ٻاهر اونداهين آڪاس تي چنڊ اُڀري آيو هو. اونداهي ۾ جهومندڙ وڻ تهائين پوائنٽا تي ويا هئا. پرين کان ڪٽان مال موٽيو ٿي

وٿاڻن ڏي. ڳچين ۾ ھڏل چنگ چڙن جو مڏر مڏر پڙلاءُ ھو. ڏراڙن جي ھڪل جو آواز. ھو سگار پيئندي چپ چاپ اھو سڀ محسوس ڪندو رھيو. جڏھن ھو ھيڏانھن آيو ھي، تڏھن نيشنل شاھي وي تي جيپ ھلائيندي ھن انيڪ ڳالھيون سوچيون ھيون. سوچيو ھئائين تہ واپسيءَ تي ھو مريم کي ساڻ وٺيو ايندو (پر ھاڻ اھو سڀ چوڻ جو منجھس ساھس ئي ڪين ھو)- سول لائن ۾ ھن جو بي حد خوبصورت بنگلو — وقت جي حڪومت ۾ اعليٰ عھدو ملڻ ڪاڻ سوسائٽي ۾ ھن جو اوچو مقام- سندس بنگلي جي گيٽ تي بيٺل، ڪلھن تي بندوق ڪنيل سپاھي- پٽس جي ايڏي پيسي واري مھاجر دوست جي ماڊرن ڌيءَ سان سندس وھانءُ ۽ اھو سڀ (جيڪو ڪڏھن ممڪن ئي نہ ھيو) سندس ڪنھن بہ سپني جي ساڀيان نہ ھو. اھو سڀ پنھنجن سپنن- اوچن آدرشن کان ڪٽجڻ ڪاڻ ڪيس مليو ھو. پر من ھو جو ڪڏھن ڪڏھن ڌڙڪندي بيھي رھندو ھو- م- ر- ي- م- م- ر- ي- م- ر- ي- م.

ھن سگار ڪيس مان ھيو سگار ڪڍي دکايو. وقت آھي جو بند مٺ مان بہ چپ چاپ نڪري ويندو آھي ۽ اسان خالي مٺ ڪنيو زندگيءَ جي دائرن ۾ ڊوڙندا رھندا آھيون. سپنا گھٽو پويان رھجي ويندا آھن. ايترو پويان جو وسري ويندا آھن اسان کي. پر ھوءَ سندس اھڙو سپنو ھئي جو سندس من جي ڪنھن ڪنڊ ۾ مسلسل ڌڙڪندو رھيو ھو. سوچيو ھئائين، جڏھن ھو مريم آڏو ايندو تڏھن اندر جا سارا دک مريم جي ھٿ تريءَ تي ڪٽي رکندو. پر ھو دک سگار جي دونھين ۾ ڳڏي اندر ۾ (پاتال تائين) اوتيندو رھيو.

تن ڏينھن انسانن جي انبوھ ۾ سڀ کان اڳيان سرخ بينر ڪٽي ھلندو ھو. ھو ڌرتيءَ جا سپنا ڏسندو ھو ۽ لوڪ ھن سنگ وک وڌائيندو ھو. موچڙا- جيل- قيد- جلسا- جلوس- سچ جھڙا سپنا- نئين صبح جا آدرش- پيڙا جو ھڪ رقص ھو جنھن جي ڪائي پڄاڻي ڪانہ ھئي.

۱۹٦۷، ملڪ ۾ ون يونٽ جي خلاف تحريڪ هليل هئي.
ڪوئي جهڙالو صبح هو، جڏهن هو پهريون ڀيرو مريم سان مليو هو. اورينٽ هوٽل جي ڊائننگ هال ۾ گرم ڪاني جا ننڍا ڍڪ ڀريندي هو مريم جي اکين ۾ ٽڪ ٻڌي ڏسندو رهيو هو.
۲۹-فيبروري ۱۹٦۷ع جي ان جهڙالي صبح هن مريم جي ڊائري تي آٽو گراف لکيو هو. ”جيڪي قومون سجاڳ هونديون آهن، صبح انهن جي هٿ تريءَ مان اڀرندا آهن- اتهاس جي گهور اونداهي ۾ بس انهن جون هٿ تريون جرڪنديون آهن- مهراڻ“
هن لمحي جڏهن هو مريم جي سامهون سگار ٻن آڱرين ۾ اٽڪايو، مريم ڏانهن ٽڪ ٻڌي ڏسندو رهيو هو. هوءَ انيڪ پلن کان هٿ تريءَ ۾ اکيون کپايو ويٺي هئي. هڪ ٻي کي ڪٽيندڙ، مبهم- موئن جي دڙي جي اجاڙ کنڊرن جهڙيون ريکائون هيون هن جي هٿ تريءَ تي. هڪ جيون ريکا هئي جا سڀ کان چٽي ۽ ڊگهي- ڪرائيءَ تائين پهتل هئي.
”چا ٿي ڏسين هٿ ۾؟“ هو ائين ئي پڇڪيو، بي انت سانت کان گهبرائجي، ڪجهه نہ ڪجهه ڳالهائڻ خاطر.
”صبح!!!“- هن جڻ پاتال مان ورندي ڏني.
چن- چن ڪري ڪجهه پڇي پورا تي پيو هو. ساڳي پل ٻنهي جي من ۾.
هنن ٻنهي ساڳيا سپنا ڏٺا هئا (پر هو اهي سپنا اڌ ۾ ڇڏي هليو ويو هو) سچ جي ساڳي اڙانگي پيچري تي هلندي، جڏهن سک جو صبح اڀرندو، تڏهن هو گڏجي هڪ ننڍڙو گهر آباد ڪندا. ٻئي نوڪري ڪندا. پنهنجن ٻارن جا سنڌي نانوَ رکندا. انقلابي ڪتابن تي ڊگها ڊگها بحث ڪندا. مهراڻ شاهہ جي رسالي جو انگريزي ترجمو لکندو. هوءَ پنهنجي ننڍڙي اسٽوڊيو ۾ ويهي چترڪاريءَ واري اڻپوري سپني جي تڪميل ڪندي. جڏهن چنڊ وچ آڪاس تي چڙهي ايندو ۽ سنڌو درياهہ کان ايندڙ هير گهليندي، تڏهن هو اڱڻ ۾ ويهي، رات جي راڻيءَ جي

سڳند ۾، گرم چانهن جا ڍڪ پريندا ۽ استاد منظور علي خان جا ڳايل راڳ ٻڌندا. انهن سپنن ۾ ڪٿي ڪو عاليشان بنگلو نـہ هو- ڪا چمڪندڙ ڪار نہ هئي- يورپ جا چڪر نہ هئا. بس هڪ لڳان اولڊ ڪيمپس جي گيٽ وٽ بيٺي نجاڻ ڪهڙي پور ۾ اچي مريم چيو هو "مهراڻ! جيڪڏهن زندگيءَ ۽ حالتن مهلت ڏني تہ ڪڏهن تون ۽ مان گڏجي سنڌ گهمنداسين."

هو ٺهڪ ڏئي کلي پيو هو "بس!!"

"ها بس- ان کان اڳتي ڪجھ بہ نہ- ڪجھ بہ نہ" مهراڻ هن جو هٿ پڪڙي ورتو هو.

"تون ايڏا خوبصورت خواب ڪيئن ٿي ڏسين مريم!!"

"تون نہ ڏسندو آهين ڇا!؟"

"ڏسندو آهيان- پر مون پنهنجن خوابن لاءِ سونهن- تنهنجن خوابن مان چورائي آهي".

ٻئي مرڪي پيا هئا.

(ٻنهي جي اها مرڪ اولڊڪيمپس جي گيٽ وٽ، پيرن هيٺ لنگهندڙن جي لتڙجي- ڳم ٿي وئي هئي دز ۾-)

اها مرڪ هنن ٻنهي زندگيءَ جي انيڪ لمحن ۾، پنهنجين پنهنجين اڪيلائين ۾ مرڪڻ چاهي هئي پر وقت ڏاڍو ڪٺور من وارو ٿيندو آهي. ماڻهوءَ جي ڇپن تان مرڪ کسي اکين ۾ لڙڪ ڀري ويندو آهي.

سروم دکم دکم.

سڀ ڪجھ دک آهي.

هن جي من ۾ وينل مهاتما ٻڌ ٽهڪيو- سڀ ڪجھ دک آهي.

"مريم!" شمعدان جي ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ پٽ تي ٿهليل مريم جي پاڇولي ڏانهن نهاريندي هو ٽهڪيو.

"هون-" نجاڻ ڪٿان دائرن منجھ ڦرندي ڦرندي ڄڻ موٽي آئي.

هر ماڻهو جنم جنم کان لمحن جي دائرن جي چوڌاري طواف پيو ڪندو آهي. پر دک اهو آهي تہ ٻر ڪنهن جي عبادت ناهي قبول ٿيندي.

ماٺهو اندر جي قيد خاني ۾ جنم ٽيپ ٿو پوڳي. آزادي محض هڪڙو سپنو آهي.

آزاد ڪير بہ ناهي. ڪنهن جو تن قيد آهي. ڪنهن جي آتما ٽي سوريءَ تي لٽڪي. پر حقيقت اها آهي تہ جيئندو هر ڪو آهي آزاديءَ جي ڪنهن هڪ لمحي جي آس تي.

ءَ

ان پل هو اندر جي انهيءَ قيدخاني ۾- آزاديءَ جي اوسيئڙي ۾ ويٺو هو. سندس تن ڪنهن بي جان شيءِ جيان ڪمري جي اونداهين ڪنڊ ۾ پيل ڪرسيءَ تي پيو هو ۽ سندس آتما گذري ويل وقت جي سوريءَ تي لٽڪي رهي هئي. چنڊ جي روشنيءَ ۾ ٻاهر بيٺل وڻ هوريان- هوريان جهومندا رهيا.

”تو ڏانهن اڄ سمي سوچيو هئم مريم!- تہ تو کي پاڻ سان وٺيو ايندس پر هاڻ اٿين ٿو پاڻيان ڇڻ وقت اتي ئي اڄهامي ويندو. هن بند ڪوٺيءَ ۾. تو تہ دنيا تياڳي ڇڏي آهي ڇڻ- پر مان ڀڪشو يا گوتم ناهيان. تڏهن بہ لوڪ ساڻ جيئندي ڇڻ بن- بن پٽڪان ٿو. پر بس دک آهي تہ اهو سڀ انهن سپنن جي ساڀيان ناهي-“ هن جو ساهہ ٽڙيءَ ۾ گهٽجڻ لڳو. اوچتو هن جو من ڇڻ ڌڙڪندي ڌڙڪندي بيهي رهيو هو. هوءَ اتي بيٺي. شمعدان جي روشنيءَ جيان ان جو ڏڪندڙ آواز اڀريو هو (ڇڻ تہ سياري ۾ ڪوئي بند دروازي اڳيان پڪاريندو هجي).

”مان تولاءِ چانهن ٺي ڪنيو اچان-“ ۽ ڪليل دروازي منجهان نڪري نيٺن ڪان الوپ ٿي ويو هو هن جو وجود. ڪيترا پل هو ڪليل دريءَ جي اڳيان بيٺو سگار پيئندو رهيو. سڀ ڪجهہ اٿين ٺي هو- سپنن ۾ بہ- پر ڇا هن کي اهو حق هو تہ هو ايڏو چاهيندي بہ پنهنجين آڱرين سان هن جو مک ڇهي سگهي!!- هو ڪمري ڪان نڪري، هن کي ڳوليندو رڌڻي ڏانهن نڪري آيو.

”چانهن ايڏي ضروري ناهي مريم! مان تہ بس تو ڪاڻ آيو آهيان.“

هو در جي فريم ڪي ٽيڪ ڏيو بيٺو هو. هوءَ سگريءَ ۾ اگر دکائي رهي هئي. ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ اگرن منجهان ڪاراٽيل هن جا هٿ ڏسي نجاڻ ڇو هو دکي ٿي پيو هو. هن غور سان ڏٺو- جواڻيءَ تي شام جا پاڇولا گهرا پئجي ويا ها. هن بي حد دکي ٿي سوچيو. جيڪي ماڻهو سچ جي ڇتيءَ ويڙهه ۾ ڏوکي ڪاهي پوندا آهن. ڇا انهن جي سپنن جي پڄاڻي ائين ئي ٿيندي آهي!! موت جهڙي زندگي- سوريءَ تي ٽنگيل آتما. ڇا ماڻهوءَ جو سمورو سفر بي معنيٰ آهي. اگرن جو دونهون هن جي اکين ۾ گهڙندو ٿي آيو.

هو چپ چاپ در جي فريم ڪي ٽيڪ ڏيو هن جا ڪارا ٿيل هٿ ڏسندو رهيو.

هي پنهنجي وقت جي انقلابي عورت جا هٿ آهن. انهن هٿن ۾ هن سرخ بينر ۽ جهنڊا کنيا آهن. انهن هٿن ڪي لهرائي هن نعره هنيا آهن. انهن هٿن سان هن سنڌ جو اتهاس ڪينواس تي رنگن سان چٽيو آهي ۽ ڪيئي سال اڳ وقت جون انقلابي ڪهاڻيون ۽ ڪوتائون لکيون آهن. (هن هڪ نئون سگار دکايو- ڪهڙو ڪهڙو اڳ جڏهن هو ان عورت سان گڏ جيئندو ۽ مرندو هو. تڏهن بس عام برانڊ جي سگريٽ افورڊ ڪري سگهندو هو. اڄ جو هو اسٽيبلش ٿي ويو هو. ولايت منجهان سمگل ٿيل سگريٽ پيئندو هو ۽ دک پوکيندو هو پنهنجي اندر جا) سنڌي عورتن جي هٿن جي پڄاڻي ايڏي دکدائڪ ڇو ٿيندي آهي!!

"م- ر- ي-!!"

"هون؟!" هن · دونهاٽيل اکين سان ڏانهس نهاريو-

"پينٽنگ ڪندي آهين اڃا؟"

"نه" هن جو آواز ڄڻ پاتال مان ٿي آيو.

"ڪهاڻيون ۽ ڪوتائون؟"

"نه" اهو ئي پاتال مان ايندڙ آواز.

"ڇو؟"

هوءَ چپ رهي. سگريءَ تي رکيل ديڳڙيءَ ۾ ڪير ٽهڪندو رهيو.

ڏکي سانت کان پوءِ دونهاٽيل اکين سان مهراڻ ڏانهن نهاريندي هوءَ چڻ سڏڪي هڻي چيو هئائين:

"ڪي ماڻهو گذرندڙ وقت سان گڏ هوريان هوريان جيئندا رهندا آهن. ڪي ماڻهو- آلي ڪاٺيءَ جيان پيا ٻرندا آهن ۽ هوريان هوريان مرندا رهندا آهن. توکي ڪانهي سُڌ تہ زندگيءَ مون کي آلي ڪاٺيءَ جو روپ ڏنو آهي. مان نہ جيئان ٿي نہ مران ٿي". صديون- مهراڻ جي مٿان کان لنگهي ويون. هن انهيءَ عورت سان ڪلاڪن جا ڪلاڪ بحث ڪيا ها. هوءَ چوندي هئي- زندگيءَ ۾ بهرحال ايڏي مايوسي بہ ناهي مهراڻ- صبح ضرور ايرندو. ان ۾ منهنجو ويساهہ آهي. مايوسي اهو اونداهون کوهہ آهي جنهن ۾ هڪ ڀيرو ڪرڻ کان پوءِ ٻيهر ناهي اڀري سگهبو ۽ مان انهيءَ کوهہ ۾ نٿي ڪرڻ چاهيان. هڪ اڻلَ آس واري نوع مان هو چوندي هئي. فرسٽريشن ماڻهوءَ جو هٽ گهڙيو احساس آهي. ڪجهہ بہ نہ ڪرڻ جو بهانو آهي.

مهراڻ گرم چاءِ جا ڍڪ ڀريندي هن کي غور سان ڏٺو، هوءَ ڪنڌ نوايو ڪوپ ۾ چمچو گهمائي رهي هئي. نجاڻ ڪهڙين سوچن ۾ گم. هڪ نئين صبح جي آس هن جي اکين منجهان اجهامي وئي هئي. فرسٽريشن جي انهيءَ گهيرڻ ۾ گهيرجي ويو هو هن جو من، جنهن کي هن سدائين ڌڪاريو هو: هن جي ان مسلسل ويڙهہ جي پڇاڙي ڪيڏي ڀيانڪ شڪست هئي.

هوءَ دريءَ کان ٻاهر اُونداهيءَ ۾ يڪ ٽڪ نهاريندي رهي. چوڻ لڳي.

"زندگيءَ جي پيچرن تي هلندي گهڻو ڪجهہ ڀوڳڻ کان پوءِ اهوئي ڄاتو اٿم مهراڻ! تہ اهو نڪور صبح ڪڏهن بہ نہ اڀرندو. بس انهن اونداهين ۾ ئي ماڻهوءَ کي جيئڻو ۽ مرڻو آهي. ان صبح جو اوسيئڙو بي ڪار آهي. پيڙا جو هڪ مسلسل سفر آهي جنهن ۾ ڪجهہ بہ ناهي پلئہ پوندو." ٽيبل تي رکيل هن جي چانهن ٿڌي ٿيندي رهي.

گهڻا سال اڳ (۽- جڳ لنگهي چڪا آهن انهن سالن جي سيني

تان)- ڪنهن انٽرويو ۾ هن چيو هو. ’مان منصور حلاج جي محبوبا آهيان ۽ پٽڙ منهنجو نصيب آهن‘. ڇا هن سچ چيو هو! بس پٽڙ ئي هن جو نصيب هئا!- پيو ڪجھ به نه!!؟؟

انيڪ سال اڳ، جڏهن هو سي.ايس.ايس جي امتحان ۾ ٽاپ ڪرڻ کان پوءِ ٽريننگ تي وڃڻ لڳو هو، تڏهن چائنيز جي اونداهين ڪنڊ ۾ هن مريم جا سرد هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهلي چيو هو. ”مان پنهنجو شاندار مستقبل ڪيئن تو ڏڪاري سگهان. تو بن جيئڻ ڏاڍو اؤکو آهي مريم. پر مان پنهنجي املھ حياتيءَ جا سمورا سال جيلن ۾ گهارڻ نٿو چاهيان. ڏرتي ۽ قوم ڪنهن کي به ڪجھ نه ڏيندا آهن. جيت انهيءَ جي ٿيندي آهي، جيڪو پاڻ لاءِ جيئندو آهي.“- اهو سڀ چوندي هن کي گذريل سمورين سارونٽيون جڻ وسري ويون هيون. هوءَ چپ چاپ پنهنجن هٿن جون هڪ ٻي کي ڪٽيندڙ ريکائون ڏسندي رهي. مريم کي اهو سڀ ياد هو- پر هن اهو سڀ مهراڻ کي نٿي ياد ڏيارڻ چاهيو، جو سپنا وڪٽي چڪو هو. سڀ ڪجھ بڪواس هولاڪاس ان پل. چائنيز مان نڪري هن گهر وڃڻ لاءِ رڪشا کي هٿ ڏنو هو. بس ائين چيو هئائين- ”سچ جي ان پيچري تي مان تنها به هلي سگهان ٿي- ڏک اهو آهي ته تو پنهنجا اوچا آدرش بي حد سستي اگھ ۾ وڪٽي ڇڏيا آهن- صبح ضرور ايرندو-“

پر صبح اپريو ئي ڪونه هو. زندگيءَ جا سمورا ڏک پوڳڻ کان پوءِ، دنيا تياڳي هوءَ انهيءَ ننڍڙي ڳوٺ ۾ اسڪول ماستريائڻي اچي ٿي هئي. لوڪ اگهور ننڍ مان جاڳڻ لاءِ تيار ئي ڪونهي. جڏهن هو ۽ مهراڻ ٻوڏ ۾ تباھ ٿيل ڳوٺاڻن لاءِ امداد گهرڻ ڪاڻ لطيف آباد جا بند گيٽ کڙڪائيندا هئا- تڏهن به اهي گيٽ نه کلندا هئا ۽ اهي گيٽ اڄ به بند آهن. سنڌي رسالن ۽ ڪتابن جا سٽا ڪٽي انهن اهي گيٽ کڙڪايا هئا. ڪتابن جا سٽا پٽ تي اڇليندي سندن هڪ ڪلاس فيلو مظهر پيرجي آيل آواز ۾ پٽڪندو هو- ”لعنت آهي هن قوم تي- مرده دل آهي اها قوم- سڀ بڪواس آهي- مان ڪو ليڪڪ هجان ها نه مريم!-

ڪڏهن بہ سنڌيءَ ۾ نہ لکان ها-"

لطيف آباد جي ڳلين ۾ ڪتابن جا سٽا ڪٽي هلندي هن موٽ ڏني هئي 'اهو سڀ وقتي آهي- هر ماڻهو اڳهور ننڍ مان ڪڏهن نہ ڪڏهن ضرور جاڳندو آهي.

"خوش فهمي آهي توکي- ڏس نہ مريم! هي جو سنڌين جو اوچو ۽ وچولو شهري طبقو آهي- انهن جي گهرن جي بند دروازن اڳيان سنڌي ٻولي ۽ سنڌ جو اتهاس سڏڪي سڏڪي مري ويندو- انهن منجھ آس رکڻ بي ڪار آهي مريم!"

جن جوشيلن سنڌي شاگردن ۽ شاگردياڻين سان گڏجي هن سچ جي پيچري تي پير هو پاتو- ڏرتي ڏرتيءَ تي بک هڙتال ڪئي هئي- جلسا ۽ جلوس ڪڍيا هئا- جن سان گڏجي هن احتجاجي بينر کنيا هئا- ون يونٽ ٽٽڻ جا جشن ملهايا هئا- سنڌي رسالن ۽ ڪتابن جا سٽا ڪٽي سنڌين جا بند دروازا کڙڪايا هئا- ٻوڏ جي ستايلن لاءِ ڍڳها ڍڳها پنڌ ڪيا هئا- اهي سڀ هوريان- هوريان ڪري پنهنجا پنهنجا پيچرا مٽائي ويا هئا- مهراڻ سميت (جيڪو هن جي سپنن جو شريڪ هو)، هو پارٽيءَ جي اڳواڻن جي سفارشن تي ايئرڪنڊيشنڊ آفيسن ۾ وڃي ويٺا هئا ۽ هن جون جيڏيون انهن ڪامورن سان لائون لهي هاڻ نئين ماڊل جي گاڏين ۾ گهمنديون هيون. ماڻهو ڏاڍو ڪمزور ٿيندو آهي. جسم جي سک لاءِ پنهنجي آتما وڪڻي ڇڏيندو آهي.

آخري ڀيرو ملڻ کان ڪجھ ڏينهن اڳ يونيورسٽي جي آڊوٽوريم ۾ (جشن لطيف ملهايو پئي ويو) هوءَ مهراڻ جي پر واري ڪرسيءَ تي ويٺي هئي. هن جي چئني پاسي شاگردن ۽ شاگردياڻين جو هجوم هو.

"مهراڻ!"

"هون؟" هو اسٽيج تي اکيون کپايو ويٺي هئي- پر هن جو من-!!

"تو کي اهو سڀ ڪڏهن بہ ياد نہ ايندو- مهراڻ؟- تو کي اهو سڀ ڪيئن وسري سگهندو پلا-!!"

”سڀ ڪجھ وسري ويندو آهي مريم!- اهي ساروڻا مون کي ڏئي به ڇا ٿا سگهن!!- مان بڪ مرندس ته ٿن وقتن جي ماني به هيءَ قوم مون کي نه کارائيندي-“

”مون کي وساري سگهنديڻ مهراڻ؟!!“ ڪنهن مرندڙ ماڻهوءَ جيان هن جو آواز ٽٽڻ لڳو هو. مهراڻ ڇرڪي ڏانهس نهاريو هو. هن جي اکين ۾ ڏياريءَ جي رات لهي آئي هئي.

ان رات هو فنڪشن اڌ ۾ ئي ڇڏي هليو ويو هو. هوءَ خالي ڪرسيءَ جي پر ۾ پچاڙيءَ تائين ويٺي رهي. رات اجهامڻ تي هئي. سياري جي بي حد سرد رات ۾ ڇامشوري ڪان بس ۾ شهر ويندي هوريان هوريان صبح اپرندو رهيو هو پر هوءَ اندر ئي اندر مرندي رهي هئي.

هن جي اوچن آدرشن واري زندگيءَ ۾ ڪيڏو بوگس واقعو ٿيو هو. بلڪل عام ڇورڪرين جيان، شرنائين جي شور ۾ ننڍپڻ جي مڱيندي سان وهانءُ ٿي ويو.

”اڙي!!- هيءَ مان آهيان- سنڌ جي انقلابي نياڻي-“ هن حيرت منجهان آرسيءَ ۾ پنهنجي سينگاريل وجود کي گهوريو. ماڻهوءَ جي هر خوبصورت احساس کي فنا آهي. فنا آهي ماڻهوءَ جي هر سپني کي. هڪ اُداس صبح ڏاهپ جي ڏوھ ۾ مليل طلاق جو ڪاغذ بيگ ۾ وجهي هوءَ ان ننڍڙي ڳوٺ ۾ هلي آئي. اسڪول ماسترياڻي جي حيثيت ۾. اهو هو هن جي سموري جيون ناٽڪ جو ڪلائمڪس. گمنامين جي انهن اونداهين غفائن ۾ اچي هن پنهنجيون سموريون ڪهاڻيون ۽ ڪوتائون ڦاڙي ڇڏيون هيون. پنهنجا چتر ساڙي ڇڏيا هئا. ماڻهو بي حد آسانيءَ سان جيئندو آهي، مرڻ جو اوسيئڙو ڪرڻ لاءِ. اڄ هو نجاڻ ڪيئن هن کي ڳوليندو اچي نڪتو هو. هن کي ائين آڏو ڏسي حيران به نه ٿي هئي (زندگيءَ جا سمورا هاڃا سندس عادت بڻجي ويا هئا). وقت بنهي کي پوڙهو ڪري ڇڏيو هو. پر هوءَ کنڊر بڻجي چڪي هئي ۽ هو اڃا به مضبوط ۽ آباد هو. زندگيءَ جا سمورا سک سندس ڇهري تي اڪريل هئا. ماڻهو جنم پل کان آدرش مٺ ۾

پري حياتيءَ جي چتيءَ ويڙھ ۾ ڪاھي پوندو آھي. ۽ ڪو پل اھڙو بہ ايندو آھي جڏھن آدرش واٽ تي ڪوئجي ويندا آھن. مٺ خالي ٿي پوندي آھي ۽ ھٿ تريءَ تي رھجي ويندي آھن ھڪ ٻي کي ڪٽيندڙ ريکائون.

ھن سگار ڪيس مان ھڪ ٻيو سگار ڪڍي دکايو. دونھون چوڌاري ڦهلجي ويو ھو. مھراڻ جي چھري تي ۽ مريم جي اکين منجھ. رات ھوريان ھوريان دريءَ ڪان ٻاھر لنگھندي ٿي وئي. چنڊ جي ھيڏي اُداس روشني مريم جي چھري تي ڦهلجي آئي ھئي.

"مريم!" ھو پڇڪيو-

"ھون!؟" ھوءَ ڪليل دريءَ ۾ اچي بيٺي.

"مان- تو ڪان ڏار رھي جيئندي بہ جڻ مرندو رھيو آھيان.

ھوءَ چنڊ جي ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ بي حد اُداسيءَ منجهان مرڪي پئي ھئي. جڻ ھن ڪا بي معنيٰ ڳالھ ڪئي ھجي. انيڪ سال اڳ ھوءَ انھن لفظن جي آسانگي تي جيئندي ھئي.

"مان- تو بن ڏاڍو ٿڪجي پيو آھيان مريم!- سپنا ۽ آدرش جيڪي تو وٽ ڇڏي ويو ھئس انھن گهڙيءَ گهڙيءَ منھنجو پيڇو ڪيو آھي مريم!- ھل موٽي ھلون. مون پنھنجي گهر جي ھر ڪنڊ ۾ تنھنجي ڪمي محسوس ڪئي آھي. منھنجي زندگيءَ جو ھر سک تو بن اڌورو آھي-"

ھو اُداسيءَ واري نوع ۾ مرڪندي رھي.

"منھنجي بنگلي جي لان ۾ انيڪ ساوا وڻ آھن پر انھن ھيٺ تون ويٺل ناھين- ڪار ڊرائيو ڪندي پر واري سيٽ تو بن مون کي تھائين خالي محسوس ٿيندي آھي- مريم! مان جاڳندي سپنا ڏسندو آھيان، تنھنجو ھٿ پڪڙي سمنڊ ڪناري ھلڻ جا- مان- مان ڏاڍو ٿڪجي پيو آھيان- مون وٽ سڀ ڪجھ ھوندي جڻ ڪجھ ناھي- منھنجو سڪون تنھنجي ھٿ تريءَ ۾ رھجي ويو آھي-"

مريم بي حد دک منجهان پنھنجي ڪليل ھٿ جي تري ڏٺي، جنھن

منجھ ڪجھ بہ نہ رهيو هو. سڪون، جنهن لاءِ ماڻهو بن بن ڀٽڪيو آهي، اهو سڪون ڪٿي بہ ناهي. محض هڪڙو لفظ آهي ۽ لوڪ پاڳل ٿي پيو آهي ان لفظ جي پويان. هوءَ چپ چاپ، ڏڙڪندڙ من سان هن کي يڪ ٽڪ ڏسندي رهي. ڪڏهن هن انهيءَ شخص جو بڻجڻ چاهيو هو. اڄ هو ڪيڏو اوپرو هو لاڪاس. ڪائنس پنهنجن سپنن جي بيڪ گهري رهيو هو. اوهہ- خدا-!!- زندگيءَ ۾ ڪيترا پل موت جا آهن. ماڻهو جي آس پاس موت جو واسو آهي- مهراڻ!- مان جا هن پل ڪنهن زنده وجود جيان ويٺي آهيان تو اڳيان، تون نہ سمجهي سگهندين نہ مون کي مُٺي جڳ لنگهي ويا آهن. جيڪي سپنا ۽ آدرش پاليندا آهن من ۾- انهن جي جيون ناٽڪ جو ڪلائمڪس اهو ئي ٿيندو آهي. تون اهو سڀ سمجهي نہ سگهندين. تنهنجي بنگلي جي گيٽ تي بيٺل سپاهي تنهنجن احساسن تي بہ پهرو ڏيندا آهن. تنهنجي ڊرائيونگ جي رفتار پلا ڪڏهن تنهنجن احساسن جو ساٿ ڏيندي هوندي ۽ ٿڪجي، تہ مان بہ پئي آهيان. سڪون نہ مون وٽ آهي نہ تو وٽ آهي. سڪون ڪٿي بہ ناهي.

هوءَ ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيو بند اکين سان سوچيندي رهي.

"مان تنهنجي انهيءَ ماٽ کي ڇا سمجهان مريم؟"

هن اکيون پٽي مهراڻ ڏانهن نهاريو. هن جي بلڪل مٿان بيٺو هو. هن جو پاڇولو مريم جي وجود تي ڦهلجي آيو هو.

"اڄ مريم!- هڪ ڀي جو هٿ پڪڙي زندگيءَ جي پيچري تي وک وڌايون" مهراڻ پنهنجو مضبوط هٿ ڏانهس وڌايو هو.

موٽ ۾ هن پنهنجو هٿ نہ وڌايو هو. بس آڳميل نيڻن سان هن جو مک تڪيندي رهي هئي. ڳوٺ جي مسجد ۾ فجر جي ٻانگ ملي رهي هئي. ٻنهي جو من هوريان هوريان ڏڙڪندو رهيو هو. هوءَ ڪرسيءَ تان اٿي بيٺي ۽ مهراڻ جو وڌيل هٿ ٺاريءَ جيان ڪري پيو هو. ٻانگ ملندي رهي. مال جي ڳچين ۾ ٻڌل ڇنڊ ڇڙن جا مڌر مڌر آلاپ شروع ٿي ويا هئا.

"مهراڻ!!" سانت جي مهاساگر منجهان هن ٻوليو هو.

"صبح ڪڏهن به نه ٿيندو مهراڻ!- انهيءَ اونداهي ۾ جيئڻ ۽ مرڻو آهي. سڏڪي- سڏڪي ساهه ڏيڻو آهي- هاڻ ته مون پنهنجا پير به وڍي ڇڏيا آهن. مان ڏاڍي ٿڪجي پئي آهيان. آخري وک به نٿي وڌائي سگهان. صبح ڪڏهن به نه اڀرندو تڏهن به مان آس جو هڪڙو ننڍڙو ڏيئو ٻاري رکڻ ٿي چاهيان. سالن پڄاڻان ئي سهي مون وٽ پڙهيل ڪنهن هاري ناريءَ جو پٽ ان ساڳي ويڙهه ۾ ڪاهي پوندو-تڏهن به ان کي مان پنهنجن سپنن جي ساڃيان ڀائيندس. مان هتي ئي ٺيڪ آهيان. بلڪل ٺيڪ آهيان"- آڪميل نيڻن سان ڪيس ڏسندي هوءَ ڪن لاءِ چپ ٿي وئي.

"پر- مريم!!- صبح ته تڏهن به نه اڀرندو شايد" مهراڻ جي آواز ۾ زهر پرجي آيو هو.

"ها پر- ڏيئي منجهان ڏيئو ته ٻرندو آهي نه-" هيڪر وري هن جي اندر جي مري ويل انقلابي عورت ساهه کڻڻ لڳي هئي.

"مهراڻ!- هن وشال ڪائنات ۾ منهنجي ڪهڙي حيثيت آهي، انهيءَ جي ڪٿ هاڻ لڳائي اٿم. منهنجو اهو گمان غلط هو ته هيءَ ڪائنات مون لاءِ جڙي آهي. مان ته گهر ۾ پيل اهڙا بي ڪار شيءِ آهيان جنهن جو ڪوبه مصرف نه هوندو آهي. پر جنهن کي ڪنهن نه ڪنهن ڪنڊ ۾ ايڊجسٽ ڪرڻو ئي پوندو آهي."

"مان- موٽي وڃان- م- ر- ي- م؟!!" هو دک منجهان ڀٽڪيو.

دريءَ کان ٻاهر پولارن ۾ نهاريندي هوءَ ڀٽڪي "ها- توکي موٽي وڃڻ ئي گهرجي- هن جيٽ ايج ۾ به گهٽو گهٽو پوئتي پيل ننڍڙي ڳوٺ کان ٻاهر حياتيءَ جا سيئي سک تنهنجي آجيان لاءِ بيٺا آهن- تو کي موٽي وڃڻ ئي گهرجي". اهو سڀ چوندي هن جا ڪمزور ۽ هيڊا (سرنهن جي گلن جهڙا) هٿ پڳهر ۾ شم ٿي ويا هئا. هو صبح جي ٿهلجندڙ گلابي روشنيءَ ۾- بي حد اُداس من سان ٻاهر نڪري آيو هو. ٻاهر بيٺل هن جي جيپ ماڪ ۾ پسي وئي هئي. هوءَ ٻاهر هن کي خدا حافظ چوڻ آئي هئي. ٻاهر روشنيءَ ۾اڇي هن مريم کي ڏٺو. ائين

ڀانيو هئائين جڻ هوءَ ورهين جي بيمار هجي. هن جي اداس نيڻن ۾ پيڙا جو جيڪو مها ساگر وهندو ٿي ويو- مهراڻ ڪن انهيءَ ۾ ٻڏي ٻڏي ويو هو.

صبح جي گلابي روشنيءَ ۾ مهراڻ ڪي هن آخري ڀيرو ڏٺو. بلڊ ڪينسر جيان ڪو اڻڄاتو دک هن جي رڳ رڳ ۾ ڦهلجي ويو هو. جيپ ڊوڙ اُڏائيندي نيڻ نهار کان آلوپ ٿي وئي هئي.

زندگيءَ جو زهر

هن جي ڄمڻ جو اوسيئڙو بہ ڪيڏو هئن پر نياڳي ڄائي بہ تہ ائين جو سمورين آسون اميدون ٻڃي موت مري ويون. ڄمندي ئي ٻڪ جو شديد احساس پيٽ ۾ لڪائي ائين روئندي سڏڪندي آئي ڄڻ هن لاءِ هن جڳ ۾ ڪير جي سٻيل ورهائجي رهي هجي. هوءَ هئي بہ تہ اهڙي جو ڪيس ايڏن سورن سان ڄڻڻ واري ئي نفرت منجهان اکيون پوري ڇڏيون. هن جو جنم ماڻس لاءِ ائين بہ نئون هو جو انهيءَ ڏينهن مڙس دل تي ڪٽيو هئس، جنهن ۾ سور اڃي ٿيا هئس. انهيءَ ڏينهن هو دل تي نشو ڪري آيو هو ۽ اچڻ سان ئي مٽس موڇڙن جو سٽڪو لائي ڏنو هئائين جو ڪيس شڪ هو تہ جوڻس ڪي اهو ڪنهن ٻئي مان ٿيو آهي. ائين هن جي ڄمڻ جو ڏينهن بہ هن وانگر نياڳو ٻڻجي ويو ۽ جڏهن هن ماڻس جي پيٽ مان منهن ٻاهر ڪڍيو هو تڏهن ماڻس سموري ڪائنات جون نفرتون پنهنجي من ۾ پڪڙيون پانيون هيون. نہ تہ هن ڪان اڳ بہ هن اڻ جيئرا ڄاڄندا ٻار جنم ڏنا هئا. جنهن ڏينهن هن کي سور ٿيندا هئا، انهيءَ ڏينهن مڙس مٽانس سؤ پيرا پيو صدقي ٿيندو هو پر اهي ٻار هوندا بہ تہ چنڊ جهڙا هئا. سدا ملوڪ، ماءُ پيءُ وانگر موچارا. تڏهن ئي اسپتالن جي معرفت ٻي اولاد ماڻهو چڱي اگهہ تي ڪٽي ويندا هئا ۽ پوءِ ڪڏهن بہ هنن جي سار نہ ايندي هئس ۽ ڪير جيڪو هن جي ڄاتين ۾ پرجي ايندو هو اُهو بہ چڱي اگهہ تي، ڪنهن ٻار جي آيا ٻڻجي وڪٽي ڇڏيندي هئي. ائين سمورو سال سک سان لنگهي ويندو هئن، تڏهن تہ مڙس آپريشن ڪرائڻ نہ ڏيندو هئس ڄڻ هوءَ عورت نہ هجي ٻار ڄڻڻ جي مشين هجي.

پر هن پيرِ هوءَ جا ڄائي هئي تہ اهڙي ڪاري جو مٽس اُونداهي رات جو گمان ٿئي. ايڏي ڪوجهي جو ڏسڻ تي دل نہ چوي، ايڏي

ڪمزور ۽ بيمار جو هڏن جي پڃري جو گمان ٿئي. مڙس تہ اڳئي مٿانهس بگڙيو وينو هو ويتر هن کي ڏسي پڪ ٿي ويس تہ اهو پيٽ جوڙس کي ڪنهن ٻئي مان هو. هاڻ الله جيڪر جمڻ واري جي پنيءَ تي هن جي پيءَ جو نالو بہ لکي ڇڏي تہ ڪيڏو چڱو ٿئي. پلا هوءَ سال بہ سال پاڻيءَ مان پريل مٽ جهڙو پيٽ کڻي ڪنهن سان ياري رکندي هوندي. هيو بہ الله کي ڪل تہ هوءَ ايڏي ڪوجهي ڇو ڇائي هئي جو هن کي ڏسڻ لاءِ بہ دل نہ چوي.

هن جي ڪنن ۾ ٻانگ بہ نہ ڏني ويئي. بس ائين ئي هن جو نالو ڪاري پئجي ويو. هوءَ هفتو سڄو اسپتال ۾ پئي هئي پر ڪوبہ هن جو گراهڪ نہ ٿيو البت هن جي پٽيءَ جو ڪير ڪنهن وڏي ماڻهوءَ جي نئين چاول ٻار جي حصي ۾ هليو ويو ۽ هوءَ وڃ جهڳيءَ ۾ پئي ائين سڏڪندي هئي، ائين رنڀندي هئي جڻ آسمان جي اوچائين تان ڪنهن ڏِکو ڏئي پستين ۾ اڇليو هجيس.

پٽس جي نرڙ تان ڳهنڊ نہ لٿو- ڇئي رن نياڳي! موچاري شڪل آڻي ها تہ ڳهڻ ۾ڳهڻ اڻ نو سؤ تہ نڪري اچن ها. ۽ جڏهن پيرين پنڌ ڪرڻ لڳي ۽ ٻاتائي ٻاتائي ماني گهرڻ لڳي تڏهن وڏي اوسيئڙي کان پوءِ ماڻس جو پيٽ ٻاهر نڪتو. هاڻ پٽس جي نرڙ جا ڳهنڊ ڪنهن قدر ڳهنجي ويا هئا. هوءَ مانيءَ جي سين هڻندي هئي تہ پٽس "رن حرامڙي" چئي پيرن مان موچڙو لاهي هڻندو هئس- وڃي ماڻهين جي چڪم کان ماني گهر جنهن جو اولاد آهين.

تن ڏينهن ئي مون هن کي ڏٺو هو. اگهاڙي، ڪاري ڪوجهي، سڄو بدن ۽ وار ڌوڙ ۾ لٽيل. سموري پاڙي ۾ وائڙي وائڙي ڦرندي هئي. هڪڙي مانيءَ جي سين هن جي سڪل ٺوٺ چپن تي، هن جي آلين آلين اکين ۾ پکڙيل هوندي هئي.

ٻار ڪٽس چيڙائڻ لاءِ چوندا هئا، "ڪاري! ماني کائينديئن؟" هوءَ يڪدم ھاڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻي ڇڏيندي هئي. ٻار هن کي ماني ڏيکاري ڊوڙڻ لڳندا هئا ۽ هوءَ بہ ڪنهن بکايل ڪتيءَ وانگر وات ڦاڙي پويان

پويان ڊوڙندي هئي پوءِ جڏهن ٻار انهي تماشي مان ٿڪبا هئا تڏهن ماني اُچلائي ڇڏيندا هئس اڳيان.

نہ ڄاڻ ماٽس ڪڏهن ڪم ڪار تان موٽندي هئي ۽ هن کي ٻانهن کان جهلي وجي جهڳيءَ ۾ اُچلائيندي هئي. هن کي گهر ۾ مانيءَ جو سڪل ٽڪر بہ نہ ملندو هو، هِتان هُتان ڀِني سني پيٽ ڀريندي هئي. اڳي پٽس نشو ڪري ايندو هو تہ رڳو ماٽس جون آهون ۽ دانهون ٻڌڻ ۾ اينديون هيون. پر هاڻ تہ گڏوگڏ هن جون بہ ڪيڪون ٻڌڻ ۾ اينديون هيون. عجيب عذاب هوندو هو هن جي ڪيڪن ۾ ڄڻ سموري ڪائنات تي خدا جو عذاب نازل ٿي رهيو هجي. ٻئي ڏينهن هوءَ سموري پاڙي ۾ پنهنجي بدن تي لڳل ڪارا نيرا نشان ڏيکاريندي وتندي هئي ۽ ٻڌائيندي وتندي هئي رات پٽس، ماٽس کي اُگهاڙو ڪري ٻوٽ سان ماريو هو. پر ماٽس کي تہ ڄڻ پرواهہ ئي ڪانہ هئي. هوءَ صبح ساڻ هار سينگار ڪري بنگلن ۾ ڪم تي هلي ويندي هئي، هاڻ نڄاڻ ڪيترا ٿڻ هوندا هن جي ڪپڙن اندر لڪل.

هوءَ اسان جي گهر بہ ايندي هئي. در تي اچي مانيءَ جي سين هڻندي هئي، جي ماني نہ ملندي هئس تہ اُتي ئي پٽ تي ائين روئڻ لاءِ ويهي رهندي هئي، ڄڻ پٽس جو ڪو گهر هجي پر پيءُ جي گهر تہ هن جي ايتري بہ حجت ڪانہ هئي. اسان جي ڏاڏي پنج ئي وقت نماز پڙهڻ واري، جيسين تائين جاڳندي هئي وضوءَ ۾ ئي رهندي هئي، هن کي ڏسي پريان ئي رڙ ڪندي هئي، "رن هيڏانهن متان اچين، سيني کي پليت ڪنديئن". هوءَ هيسجي اُتي ئي بيٺي هوندي هئي. "وٺ ماني" ڏاڏي ماني اُچلائي ڏيندي هئس ۽ هوءَ ائين پٽ تي پيل ماني ڏانهن ڊوڙندي هئي جو پل اپل لاءِ مٿس گمان ٿيندو هو ٻڪايل ڪتيءَ جو.

اسانجن بنگلن جي پويان جهڳين جي ۽ مٽيءَ جي ڪچن گهرن جي هڪڙي قطار هئي، انهن مان هڪڙي جهڳي هنن جي بہ هئي. پٺئين پاسي جي درين مان هنن جو پاڙو نظر ايندو هو. مون بہ انهن درين مان، هڪ وار ڪيس پاڙي جي لوفر ڇورن اڳيان نچندي ڏسي ورتو. هن

جو اڏ اُگهاڙو، ڪارو ۽ بيمار بدن نچندي ڪيڏو عجيب لڳو هئم ۽ چورن جا ٿهڪ هئا جي اوچا ٿيندا ٿي ويا. ۽ پوءِ تہ ڄڻ اهو سڀ ڪجھ هر ڪنهن ڪي تماشو ٿي هٿ آيو.

"ڪاري نچي ڏيکار تہ آنو ملندئي، ماني ملندئي." ۽ حڪم ملندي ئي هوءَ نچڻ لڳندي هئي. نچڻ مهل هن جو نڪ پيو وهندو هو ۽ ساهہ پرجي ايندو هئس. اکيون پورجي ويندڀون هئس، عجيب تماشو هوندو هو هن جي نچ ۾ جو رڳ رڳ ۾ زهر پکڙيو محسوس ٿيندو هو ۽ ڇپن تي مرڪ پکڙجي ايندي هئي.

هن ڪان پوءِ ٿي پيرا ماڻس ڪي پيٽ ٿيو پر ٻن ٽن مهينن ڪان پوءِ ٻار ڪهائي ٿي ويندو هئس ڄڻ ڪنهن ڪامياب بزنس مين جو بزنس اوچتوئي اوچتو تباهہ ٿي وڃي. نياڻي اهڙو نياڳ ڪٽي آئي جو برڪت ئي ڪجي وئي. جنهن ڏينهن ماڻس جو ٻار ڪهائي ٿيندو هو پڻس زمين آسمان ڪٽي هڪ ڪندو هو. اهڙيون اهڙيون گاريون ڏيندو هو جو امان اسان جو اڱڻ تائين نڪرڻ بند ڪري ڇڏيندي هئي. هن جو آواز اسان جي گهرن تائين پهچندو هو. پڇاڙي ۾ ڪاري جون ڪيڪون ٻڌڻ ۾ ايندڀون هيون ڄڻ ڪائنات تي خدا جو عذاب نازل ٿي رهيو هجي.

شهر ۾ ماتا جو مرض پکڙيو تہ اسان جي پاڙي ۾ سڀ ڪان پهرين ڪاريءَ تي حملو ڪيائين.

"خدا ڪو موت ڏي هن نياڳيءَ کي" پڻس جي رنيءِ اسان جن گهرن تائين گونجندي هئي ۽ هوءَ هئي جنهن مرڻ جو نالو ئي نٿي ورتو ڄڻ ماءُ جي پيٽ مان ئي، صديون، يگ جنم جيئڻ جو پهہ ڪري آئي هئي. پڻس انعام جي لالچ تي ڊاڪٽرن ڪي اطلاع بہ ڏنو پر ڪوبہ اوهي واهي نہ وريو. هوءَ پاڻ ئي پاڻ چاق ٿي وئي. مون هن کي ٻيهر گهٽيءَ ۾ نچندي، پنهنجي چاقائيءَ جو جشن ملهائيندي ڏٺو. هن پيري مٿس ڪنهن پراڻي تربت مان نڪتل لاش جو گمان ٿيندو هئم اهڙو لاش جنهن جي رڳن ۾ زندگي اڃا باقي هجي. گوشت هن جي بدن تي

اِڳ بہ ڪونہ هو هاڻ تہ چڻ هڏن جو پڃرو هئي. سندس چهري تي ماتا جا انيڪ داغ پکڙيل هئا ۽ سندس هڪڙي اک ختم ٿي وئي هئي. ڪيڏو پوائتو هو هن جو رقص، موت جو رقص، زندگيءَ جو رقص.

”ڪاري! ماني کائيندئين؟“ ڪنهن هن کي ماني ڏيکاري، ماني ڏسي هن جي هڪڙي اک جرڪڻ لڳي، هن جي پوائتي چهري تي زندگيءَ جي لهر پکڙجي آئي.

”ڏي- ڏي- ماني ڏي“ جي سِينَ هٿندي هو ائين پويان پيکي چڻ ڪو ڏاڙيل هن جي زندگيءَ جو سمورو حاصل کنيو پيو وڃي. آئون اڄ بہ سوچيندي آهيان تہ شڪليون مٽجي وڃن پر پيٽ جي بک جو انداز نٿو مٽجي سگهي. هڪڙي سکل، پاروٽي مانيءَ جو ٽڪر هن جي زندگيءَ جو سمورو حاصل هو. ماڻس جو بزنس تباهہ ٿي ويو، پڻس نشي جو ماريل، الاءِ ڪيڏانهن هليو ويو. جوڻس بدائيندي هئي تہ جوا جو اڏو هلائيندو آهي ۽ دلالي ڪندو آهي- ۽ هوءَ جا روز هار سينگار ڪري، وڏن ماڻهن جي زالن جا لاٿل ڪپڙا پائي ڪم تي ويندي هئي، جنهن جي ڏيءَ ڦاٽل ڪپڙن ۾، مانيءَ جي سِينَ هٽندي هئي ۽ پاڙي جي لوفر ڇورن اڳيان هڪڙي آني جي لالچ تي نچندي نچندي ساٿي ٿي پوندي هئي. اُها هڪ ڏينهن اسان جي گهر آئي، امان کي انهيءَ بي غيرت کان ازل جي نفرت هئي. آئي تہ سجاٽپ ۾ نہ پئي اچي. ڦاٽل ڪپڙن ۾، بک هن جي سکل ٽوٽ چپن تي اٽڪيل، بيمار ۽ لٽيل. نجاڻ ڪهڙو پل هو جڏهن ڪيس ڏيڻس جو پاراتو لڳو هو. اوچڻ ساڻ ئي امان جي پيرن تي ڪري پئي، ”هڪڙي پنجاهہ رپين جي، الله جي نانءُ تي ڏيوم، پلي گرويءَ ۾ اوهان ڪاريءَ کي رکو.“ ڪيڏو لوپ هو هن جي اکين ۾ ۽ ڪيڏو عذاب هئس چهري تي پکڙيل. امان نفرت مان هن جي هٿن مان پنهنجا پير ڇڏائيندي چيو ”مائي اسان ڪو ڇوڪرين جي بازار کولي آهي ڇا؟“ انهي مهل ڪيڏي دل چئي هيم تہ سموري ڪائنات ڏئي هن جو پوائتو وجود خريد ڪيان. ايڏو مهانگو بہ تہ نہ هو هن جو وجود. دنيا جي هر شيءِ کان سستوئي تہ هو. هن بہ گهر

گهر وچي ڏيٺس جو هوڪو ڏنو پر هوءَ اهڙي بيڪار شيءِ هئي جنهن لاءِ ڪو گراهڪ ڪونہ هو.

ڪنهن چيو "نہ اڙي امڙ-! منهنجا ٻار تہ هن کي گهٽيءَ ۾ ڏسيوئي ڊڄيو وڃن، هن کي گهر ۾ ڏسي هو تہ اندر پير ئي ڪونہ رکندا." ائين هن جو وکرو نہ ٿيو، هن جي بازار تہ صرف گهٽيءَ ۾ ئي لڳندي هئي.

پوءِ اوچتو هڪ ڏينهن هوءَ ڪاريءَ کي وٺي الاءِ ڪيڏانهن هلي وئي. گهٽين ۾ گونجندڙ مانيءَ جي سين ختم ٿي وئي. هڪڙو سرڪس هو جيڪو ٻہ ٽي ڏينهن تماشو ڏيکاري ڪنهن ٻئي پر هليو ويو. هن جي وڃڻ کان پوءِ جڏهن ٻہ مون مانيءَ جو ڪو گراهڪ ڪنيو، هانوَ تي هُري آيو هن جو پوائنٽو چهرو ۽ بکايل اکيون ۽ پوءِ ٻن ٽن سالن کان پوءِ جڏهن ڪاري اسان کان وسري وئي تڏهن هڪ ڏينهن ماٽس موٽي آئي پر هن پيري ڪاري ساٽس گڏ نہ هئي. "ڪاريءَ کي مون وڪڻي ڇڏيو" هن ڏاڍي مانَ سان اها خبر ٻڌائي، "مون هن کي هزار رپين ۾ وڪڻي ڇڏيو." ڪاري ڏاڍي سستي وڪاڻي. هوءَ اسان جي گهرن ۾ نہ وڪاڻي پر هڪڙي جاءِ اُها ٻہ هوندي آهي جتي عورت جي هر ڪا شڪل، هر ڪو جسم، هر ڪو روپ وڪامجي ويندو آهي رڳو اگهہ پار جو فرق هوندو آهي. ڪاري ٻہ اُتي هزار ۾ وڪامجي وئي. انهن پيسن مان ماٽس پلش جو هڪڙو سيڪنڊ هينڊ گلابي وڳو جهوني مارڪيٽ مان ورتو هو، جيڪو بدن تي اوڍي هوءَ اسان ڏانهن موٽي آئي هئي. هڪڙي ڏينهن روئندي پٽيندي آئي. سندس مڙس ٻي زال وٺي ڪئي هئي، جيڪا هن کي سال ٻہ سال نئون ۽ موچارو ٻار ڏئي ٿي سگهي. آئون ڦُرجي ويس، جون صدائون چوڏاري پڙلاءُ بڻجي گونجڻ لڳيون. اسان سڀ لکي، هن جو تماشو ڏسڻ وياسون. جهڳيءَ ۾، هڪڙي چنل کٽ تي هوءَ اونڌو منهن ڪيو پئي هئي. هن کي اهو ئي پلش جو گلابي وڳو پيو هو. چولو هن ڦاڙي ڇڏيو هو. وارن ۾ ڌوڙ پيري ڇڏي هئائين. ٺونٺ تائين جيڪي چوڙيون پائيندي هئي انهن جا انيڪ ٽڪر پٽ تي وکريا پيا هئا. هن جو سهاڳ سلامت هو پنهنجي ٻيءَ زال سان

گڏ، هن جا اڻ خوبصورت ٻار، انهيءَ لمحي زندگيءَ جو حسن ميٽرينندا هوندا، هن جي ڪاري ڪوجهي ڏيءَ هٿون هٿ وڪامجندي هوندي. انهيءَ لمحي هوءَ ڪنهن ڏهاڳڻ وانگر ائين ماتم ڪري رهي هئي جنهن جي مڙس جو جنازو هن جي آڏو رکيو هجي، جيڪا ڦوهه جوانيءَ ۾ ڏهاڳڻ ٿي وئي هجي، جنهن جو مڙس هن جي هنج ۾ ڪابہ نشاني نہ ڇڏي ويو هجي.

هن اڪيون پٽي اسان ڏانهن نهاريو، ڪيڏي وحشت هئي هن جي اکين ۾. هوءَ اٿي ۽ ڊوڙي اچي مون ڪي پاڪرن ۾ پريئين، "منهنجي ڏيءَ-منهنجي ڪاري- منهنجي ڪاري ڏيءَ" انهي لمحي هرڪو چهرو هن ڪي ڪاريءَ جو چهرو ٿي نظر آيو. هن جي ٻانهن ۾ سموري ڪائنات جي طاقت هئي. آئون هن جي ٻانهن مان پاڻ ڇڏائي پڳيس هوءَ بہ پويان ڊوڙندي آئي، واٽ تي جيڪو بہ ٻار ڏسئين انهي ڪي "منهنجي ڪاري ڏيءَ"چئي ڪٽي پاڪر وڏئين. سوچيندي آهيان هن ڪاريءَ ڪان سواءِ بہ اڻ ٻار جنم ڏنا پر انهي لمحي ڇو هڪڙي ڪاريءَ جو چهرو هن جي ذهن ۾ واسو ڪري ويو. هڪڙيءَ ڪاريءَ جي ئي نانءُ جي صدا ڇو هن جي ڇپن تي اٽڪي پئي هئي. چاق ٿيندي هئي تہ ڪم تي هلي ويندي هئي. دورو پوندو هئس تہ سجاٽپ ۾ ڪانہ ايندي هئي. مڙس وٽ وئي تہ سندس ڀاڄ ڏڪا ڏئي ڪڍيس، مڙس ڪي تہ ازل ڪان هن ڪي مارڻ جي عادت هئي سو هوءَ بدن تي ڪارا نيرا نشان سجائي موٽي آئي. ڪاريءَ ڪي واپس آڻڻ لاءِ هن پائي پائي گڏي هزار رپيا گڏ ڪيا پر هوءَ تہ نجاڻ وڪامندي وڪامندي الاءِ ڪيڏانهن هلي وئي هئي.

"اڃا تہ هن ڪي ڪاريءَ جون پٽون لڳنديون، اڃا ڪٽي ڪم پيو آهي". هن جا سڏڪا ۽ آهون ٻڌي امان نفرت منجهان چوندي هئي. سچ پچ هن ڪي ڪاريءَ جون آهون لڳيون هيون. قدرت هن ڪي ڪاريءَ جي شڪل ڏسڻ لاءِ ڪيئن ڪيئن نہ ترسايو. ڪاري جا هن لاءِ واريءَ جو ننڍڙو ذرو هئي سا هن جي زندگيءَ جي سڀ ڪان وڏي تمنا بڻجي وئي.

۽ ائين ڪيئي ڏينهن لنگهي ويا. هڪ ڏينهن هوءَ الاءِ ڪٿان الاءِ ڪيئن ڪاريءَ کي پڪڙي آئي. سڄي پاڙي ۾ ڳالهه پکڙجي وئي ته ڪاري اڇي وئي. امان ته هاڻ اسان جو گهٽين ۾ نڪرڻ بند ڪري ڇڏيو هو نه ته ڪيڏي دل چئي هيم ته ٻاهر ڊوڙي وڃي ڪاريءَ جي آڇيان ڪيان. دريءَ جي چاريءَ جي پويان کان مون گهٽيءَ مان ڪاريءَ جو جلوس لنگهندي ڏٺو. اهو ئي پوائنٽو چهرو، اها ئي هڪڙي اک، اهي ئي سڪل نوٽ چپ جڻ اڄهو هينئر اهي چپ چرندا ۽ "ماني ڏي-ماني ڏي" پر اهي چپ نه چريا. مون حيران اکين سان ڏٺو. هن جو پيٽ ٿوڪٽي وانگر ٿوڪيل هو. هن جو قد اڳي کان گهٽو وڌي ويو هو. ڪاري جوان ٿي وئي هئي. هاڻ هوءَ گهٽين ۾ نچڻ واري ٻار نه هئي. انهيءَ جو ثبوت هن جو ٿوڪٽي وانگر ٿوڪيل پيٽ هو.

هن سان گڏ ماٽس به هئي. هلندي هلندي ڪٽي پاڪر ٿي پاتائينس يا هن جو پوائنٽو چهرو ٿي ائين چميائين جڻ اهو ڪاريءَ جو چهرو نه پر ڪو مقدس ڪتاب هجي. ڪيڏو عذاب هو ڪاريءَ جي چهري تي ۽ ڪيڏي زندگي هئي هن جي ماءُ جي اکين ۾. ڪاري اڇي ته وئي پر هو جهڳيءَ کان ٻاهر نه نڪرندي هئي. هوءَ مانيءَ جي سين نه هٽندي هئي. ڪڏهن ڪو لوفر ڇورو نٽيڻ ۾ ڪاريءَ کي ماني ڏيکاري چيڙائڻ وارو، هنن جي جهڳيءَ جي اڳيان لنگهندو هو ته چئي ڏيندو هو "ڪاري! ماني کائيندين؟" وراڻيءَ ۾ ماٽس ٻاهر نڪري ايندي هئي "ماني وڃي ڪاراءِ ماٺين ۽ پيٽين کي، ماني ڪاراءِ پنهنجين جوئين کي."

مون کي ڏاڍي سڌ هئي ته ڪاريءَ کي گهٽيءَ ۾ نچندي ڏسان، هن کي مانيءَ جي سين هٽندي ٻڌان پر هوءَ ته موت جهڙي سانت ڇپن تي اٽڪائي آئي هئي. ماٽس کي ته جڻ ڪو خزانو ملي ويو هو. ڏينهن رات جڻ ڏيٽس جي پوڄا ڪندي هئي. ٻڌو هئم ته ڪاري ماٽس سان ڳالهائيندي ئي ڪانه هئي، ماٽس کي ويجهو اچڻ ڪانه ڏيندي هئي پر ماٽس ته خوش هئي، بي انتها خوش هئي. هاڻ هن کي دورا به نه پوندا هئا. هاڻ هو پاڙي جي ٻارن جي پويان به نه ڊوڙندي هئي ۽ ڪاري

هئي جنهن پنهنجو نئون روپ نٽي مٽايو، جنهن چپن تان ماٺ جا قلف نٽي لاٿا پر ماڻس جي گيان ڌيان ۾ ڪوبہ فرق نہ آيو.

"پاڙي ۾ ڪنواريون ڇوڪريون ويٺيون آهن، رن کي ٻاهہ لڳي، گناهن جي هڙ پاڻ سان ڪٽي آئي آهي" وڏڙين ڏڙيو پر ڪنهن ۾ ايڏي طاقت هئي جو ڪاريءَ جي ماءُ جي هوندي ڪاريءَ لاءِ ڪجھ چوي.

۽ پوءِ جنهن رات ڪاريءَ جي ڦوڪيل پيٽ مان گناهن جي انهيءَ هڙ جنم ورتو انهيءَ رات ڪاريءَ جون ٻوائتيون رڙيون اسان جي گهرن جي بند دروازن کي چيرينديون اسان جي ڪنن ۾ پڙلاءُ بڻجي گونجڻ لڳيون. ماڻس در در تي هٿ ہڏي آزيون نيازيون ڪرڻ وئي تہ ڪو ڪاريءَ جو هلي ويم ڪري نہ تہ هوءَ مري ويندي پر ڪير وڃي. هوءَ در در صدا ڏيندي رهي ۽ ڪاريءَ جون ڪيڪون ڇوڏاري پڙلاءُ بڻجي گونجنديون رهيون، ڄڻ ڪائنات تي خدا جو عذاب نازل ٿي رهيو هجي.

"رن جي بي حيائي تہ ڏسو جهڙو ڪو حرامي ٻار ڄڻائڻ اسان جو ڏنڌو هجي. نياڻيون گهر ۾ ويٺيون آهن، تنهن ڪان ہڏي مرجي". امان کي ازل کان نفرت هئي. رات جي پڇاڙڪن لمحن ۾ ڪاريءَ جون رڙيون هوريان هوريان ماٺ ٿي ويون ڄڻ طوفان ماٺ ۾ اچي ويو هجي. ڄڻ قدرت کي سڪون اچي ويو هجي ۽ پڇاڙيءَ ۾ ڪاريءَ جي ٻار جي روئڻ جو هلڪو هلڪو آواز ايندو رهيو.

صبح جو ماڻس ڪهنيءَ ڪهنيءَ ۾ پاڳلن وانگر پي ڦري. هن جا ڪپڙا ڦاٽي ويا هئا، هن جي وارن ۾ ڌوڙ پيريل هئي، هن جي اکين ۾ ڪائنات جي سموري وحشت هئي، ۽ هن جي هنج ۾ ڪاريءَ جي اڇي موچاري ڌيءَ هئي، جنهن کي ڇاتيءَ سان لڳايو هوءَ رڙيون ڪري رهي هئي، "منهنجي ڪاري مري وئي، هاءِ منهنجي ڪاري مري وئي- مون سان ظلم ٿي ويو- مون سان ڪيس ٿي ويو" هوءَ ڪاري جي ڌيءَ کي هنج ۾ ڪٽي وڃ ڪهني ۾ ويهي رهي، لڙڪن جي قطار هن جي ڳلن تي پکڙجي آئي. ڪاريءَ جو نانءُ هن جي سڪل ٺوٺ چپن تي اٽڪيل هو.

ماڻهو اهو نئون تماشو ڏسڻ لاءِ هن جي چوڌاري بيٺا هئا، هوءَ هر ڪنهن کي ڪائنات جو سڀ کان وڏو اليو ٻڌائي رهي هئي "ڪاري مري وئي." ٻن جي هنج ۾ ڪاريءَ جي ڏيءَ ٻڪ ڪان روئڻ لڳي، هن روئندي روئندي هن ڏانهن نهاريو پوءِ اوچتو هن کي ڇاتيءَ سان لڳائي چوڻ لڳي "منهنجي ڪاريءَ کي ٻڪ لڳي آهي- ڪاري ماني کائيندي- ڪاري کير پيئندي." هن پنهنجو ڦاٽل چولو مٿي ڪنيو ۽ پنهنجي سڪل پوڙهي ڇاتي ڪاريءَ جي ڏيءَ جي وات ۾ وجهي ڇڏيائين.

●

انسان

سج ماڻهوءَ جي من جيان هوريان ٻڏندو آهي-
ٻڏندڙ سج جي آخري ڪرڻي ڪن لاءِ نمڪو ڪيو ۽ اُجهامي ويو.
ساڻ ئي اُجهاڻو هو روڊ جي ڪاري ماتمي چادر تي ٽهليل سندس پاڇولو-
هو پنهنجي سڃاڻپ کان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-
ائين ڀائيندو آهي چڻ سندس سڃاڻپ ڪنهن تيز رفتار بس هيٺ اچي چيپاٽجي مري چڪي-
"ڪير آهيان مان"!!؟-
"هن شهر ۾ ڪهڙو ناتو آهي منهنجو!!؟؟"
هو ڪلهن تي پنهنجي صليب کنيو پيو هلي-
هن ڌرتيءَ جي اهڙي ڪهڙي ڪنڊ آهي جتي هو اها ڀاري صليب کوڙي سگهي-
(پنهنجو پاڻ مصلوب ڪرڻ لاءِ ۽- هر ماڻهو صليب تي ٽنگيو پيو آهي)-
ڌرتيءَ جي هر ڪنڊ تي جنگ جو خطرو آهي-
امن ناهي-
ماڻهوءَ جي سڙندڙ رت ۽ ماس جي ٻاس آهي-
گهر- خوبصورت ۽ سجايل گهر-
ٻار- گلن جهڙا-
عورتون- جن جي انگ انگ ۾ مٽيءَ جي سڳنڌ آهي-
مڙد- جن جي ٻانهن جي گهيري ۾ ڪائنات آهي-
ڇا سڀ ڪجهه ناس ٿي ويندو!!؟-

او خدا!!-
ڇا سڀ ڪجھ ناس ٿي ويندو!!؟-
ڌرتيءَ جي اُجاڙ- پوڙهي ڇاتيءَ تي بس رهجي ويندا مئل ماڻهن جا هڏا!!-
هڏا، جيڪي هوريان هوريان مٽي- بڻجي ويندا-
مٽي ماءُ آهي-

هو پنهنجي سجاڳ ڪان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-
سندس اکين منجھ ڄڱن جنمن جا اوجاڳا آهن-
شهر جي سمورن رستن ۽ ڳلين ۾ هن جي پيرن جا نشان آهن-
سمورن بند دروازن جي ڪڙ ور ڇاتين تي هن جي هٿن جا نشان آهن-
(گهر- قبرن سمان بند آهن. هر گهر ۾ جيئرا ماڻهو مئا پيا آهن)-
هو آهي جو نه جيئي ٿو نه مري ٿو ۽ هي جيئڻ بہ ڀلا ڪو جيئڻ آهي!! (سوچي ٿو!!)-
گگهہ اونداهي آهي، جنهن منجھ عالمي طاقتن جا ڪارا ايٽمي ڏند ڪرڻ- ڪرڻ ٿا ڪن-
نيوٽران بم جو زهر سندس رڳ رڳ ۾ لهندو ٿو اچي-
سندس هرڪا وک اوجها سينيٽوريئم ڏانهن ٿي ڪڇي-
۽ هو روز تصور ۾ U.N.O جي عاليشان بلڊنگ کي باهہ لڳائيندو آهي-
هو روز تصور ۾ هائيڊ پارڪ ۾ مظاهرا ڪندو آهي-
(سندس ملڪ ۾ اهڙن مظاهرن تي پابندي آهي)
روز صبح جو اخبار جي ڪڏي ڪيس چيڙائيندي آهي-
دنيا جي گولي تي رت سيرون ڪري وهي ٿو-
ماڻهو ماڻهوءَ کي ڇاها ڏئي ڪائي رهيو آهي-

سڀ ڪجھ ناس ٿي رهيو آهي-
تصور ۾ اپري ايندو آهيس آفريڪا جو بکيو- اُجيو- هڏن مٺ
جهڙو ٻار-
بک موت ٻڻجي ڦڙڪائي وئي آهي سندس ماءُ کي-
هو ماءُ جي پکھرندڙ لاش جي سيرانديءَ ڇا ويٺو سوچي!!؟-
ڇا مان پنهنجي منڙي امڙ- پياري امڙ جي گوشت سان پنهنجو پيٽ
ڀري سگهان ٿو!؟-
مون کي بک به ته ڏاڍي لڳي آهي-
مون کي بک به ته ڏاڍي لڳي آهي-
هن ٻار کي ڪوئي آهي جو ايٽمي بارود ڪارائي هن جو پيٽ
ڀري!!؟-
ٻار اٿي ٿو ۽ ماءُ جي ڇاتيءَ ۾ ڪپائي ٿو ڇڏي پنهنجا ڏند-

هو پنهنجي سڄاڻپ کان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-
سندس پيٽ ۾ ڳالهين جا گهاٽا- ڏکيا وڻ آهن جي وڌندا ٿا وڃن-
سندس وات ۾ هڪڙي چپ به آهي-
(خدا، ماڻهوءَ کي زبان ڏني آهي ڳالهائڻ لاءِ-)
ڪوئي اندر ئي اندر ڏونڌاڙيندو آهيس-
ڳالهاءِ- ڳالهاءِ- ڳالهاءِ-
ڇڙ ته منهنجي آتما آزادي ٿي چاهي-
ڇڙ ته مان جيئڻ ٿو چاهيان-
ڇڙ ته--!!؟؟-
ڇڙ ته -- !!! ؟؟؟؟-
هو ڳالهائڻ لاءِ وات کوليندو آهي هوريان- هوريان- ڪو لفظ اڃا
ٻولڻ چاهيندو آهي ته اوچتو وات رت مان ڀرجي ويندو اٿس-
جپ ڪپجي اچي هٿ ترڍءَ تي ڪرندي اٿس-

هو ڪپيل جپ هٿ تريءَ تي کنيو شهر جي سنسان رستن تي پيو رلندو آهي-
ڪپيل جپ تيسين ناهي ٻيهر جڙي سگهندي،
جيسين تائين هو ڪجھ به نه آکڻ جو وچن ناهي ڏيندو-
ڪنهن جُڳ ۾ هو "سچ" جي نانءُ سان ڪهاڻيون به لکندو هو-
اڄڪلھ ته سندس سيئي هٿ اگريون وڍيون پيون آهن-
هو سڀ ڪجھ اکيون مچڪائي مچڪائي ڏسندو ئي رهندو آهي-
اندر ئي اندر پيو ڪامندو ۽ سڙندو آهي-
(جاڻي ٿو ته ائين سڙندي پچرندي مري ويندو هو)-
لوڪ جو خيال آهي ته شايد هن جا پير وڍيا پيا آهن-
تڏهن ئي ته هو هڪڙي ئي دائري ۾ ٻيو ڦرندو آهي-
نستو ٿي ڍهي پوندو آهي-
ساھ پنڻ چاهيندو آهي جو.پنن تي ڇهڪ جو سنڪو ٿيندو آهي-
هو ٻيهر اٿي ڦرڻ لڳندو آهي-
پڳهر ۾ شمر ٿي ويندو آهيس تن ۾ ساھ پرجي ايندو آهيس-
سندس سهڪر جو پڙلاءُ پوڻ ساريءَ تي گونجندو آهي-
(پر لوڪ ته ٻوڙو آهي ۽ لوڪ کي ڪانهي سڌ ته هر ڪنهن جو ساھ پرجي آيو آهي)-
هن جي اکين تي ڪويا چڙهيل آهن-
پر- هو انهن منجهان به ڏسي سگهندو آهي (۽- سوچيندو آهي)،
ڪاش مان انڌو به هجان ها-
پوڳيندو ته بس اهوئي آهي،
جنهن جون اکيون ته هونديون آهن-
پر- جپ ڪپيل هوندي آهي-

هو پنهنجي سڃاڻپ.ڪان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-

اُجهاڻو پيو آهي اندرئي اندر-
پيڙائون وڪ- وڪ تي سندس پيڇو ڪنديون آهن-
وٽس جيئڻ جو ڪوبہ ڪارڻ ناهي-
پاڻ کي مطمئن ڪرڻ لاءِ تڏهن بہ وٽس هزارين ڪارڻ گهڙيا رکيا آهن-
سوچيندو آهي: ڪڏهن تہ روشني ٿيندي،
(ڇ ڪيس اها بہ سڌ آهي تہ روشني ڪڏهن بہ نہ ٿيندي- ڪڏهن بہ نہ ٿيندي)-
سگريٽ جي ہوٽ ۾ چرس پيري- نشي ۾ الوٽ،
هو رات جي گگھ اونداهي کان فرار ٿيو چاهي-
ان گگھ اونداهي ۾ هن ڦاڙي چڏيون آهن ڪاڳر جون سڀ ڊگريون (ڦاڙي ڇڏيا آهن حياتيءَ جا، انيڪ املھ سال).
ڇ ڦاٽل ڪاڳرن جا ٽڪر سندس بن جي سنسان صحرا ۾ بہ اڏاڻا هئا-
سڀ بڪواس آهي-
ڪوڙ آهي- ڊوڙ آهي-
خوبصورت ذهنن کي تيلي ڏيو ساڙيو پيو وڃي-
ٻاھ جي مچ ۾ جلائي پئي وڃي هرڪا ڌڙڪندڙ دل-
بند دروازا ڪڙڪائي ڪڙڪائي نيٺ بہ تہ هٿ ڇٽي پوندا-
هو No Vacancy جو پوسٽر سيني تي سجائي مري ويندو-
ائرڪنڊيشنڊ آفيس ۾ ويٺل خوبصورت ذهنن جا واپاري، ڪڏهن بہ ڪونہ مرندا-
شڪست مسلسل شڪست-
بي وسيءَ جي عجيب ڪيفيت هيٺ پيڙهجندو رهندو آهي-
سوچيندو آهي: ڇا اسانجا هي ڇٽيل هٿ،
سڙي رک ٿيل خوبصورت ذهن،
ڇ- ڌڙڪندڙ دليون،

سڀ عجائب گهرن جي شوڪيسن ۾ سجايا ويندا!.
صدين تائين نسلن جا نسل ڏسڻ ايندا انهن کي-
ڏاها، پنهنجي پنهنجي دور جا، ڪتابن ۾ لکندا،
هٿ کپي چڊيو پنهنجا، ان ڪان اڳ جو اوهانجا هٿ ڪپيا وڃن-
چپ سبي ڇڏيو، ان ڪان اڳ جو چپ ڪپي وڃي اوهان جي-
اکين تي ڪويا چاڙهي ڇڏيو، ان ڪان اڳ جو پيڙائون اوهانجو نصيب بڻجن-
اندر ئي اندر مري وڃو- مري وڃو- مري وڃو-
تڏهن به سوچيندو آهي،
ڪڏهن ته روشني ٿيندي!!-
(۽ ڪيس اها به سڌ آهي ته روشني ڪڏهن به نه ٿيندي-
ڪڏهن به نه ٿيندي)-

هو پنهنجي سڃاڻپ ڪان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-
سندس سانوري تن جو رت ۽ ست سڪندو ٿو وڃي-
نئهڻ اُس ۾ ڪارائجي ويو آهيس رنگ-
آڪاس سان ڳالهيون ڪندڙ بلڊنگن هيٺان لنگهندي، سندس پاڇولو به ڪانئس ڪوئجي ويندو آهي-
(هو تصور ۾ روز انهن بلڊنگن کي باهه ڏيندو آهي ۽ ڪيس روز انهن هيٺان لنگهڻو پوندو آهي)-
ساهه گهٽيندڙ باس ايندي آهيس انهن مان-
رت جي باس-
پگهر جي باس-
پگهرندڙ ماس جي باس-
سڀ ڪجهه ائين ٿيڻ نه گهرجي جيئن ٿيندو پيو آيو آهي-
هو رستي هلندي پگهر ۾ شمه مزدور کي ٻانهن کان پڪڙڻ

چاهيندو آهي-

ہڏا!- او- ہوڙا- ہڏا!- غور سان ہڏا!-

تنهنجي رت جي هر بوند- پگهر جي هر بوند- تنهنجا سپنا- او- سپ ڪجهہ

چؤ واٽي تي نيلام ٿي رهيو آهي-

پاڳل!- وکهري- وکهري مري ويندين-

تنهنجي گهر جي ڇت برسات ۾ ٽمندي ئي رهندي-

او- گونگا!! - ڪجهہ تہ ہول- ڪجهہ تہ ہول-

پنهنجي رت جا سڏڪا نٿو ہڌين انهن ديوارن مان!!؟؟

۽ پوءِ ڪيس اها سڌ پئي هئي،

جيئن تہ هر ڪنهن جي ڪپي پئي آهي-

اکڻ لاءِ لفظ تہ ڪوڙ آهن-

پر اسان لفظن کي سوريءَ چاڙهي ڇڏيو آهي-

گونگا- ہوڙا- انڌا ماڻهو،

لاش- لاش ماڻهو،

گمنام لاشن جو هجوم آهي-

گمانيءَ جو سنسان قبرستان آهي-

حياتيءَ جو ڪوڙو- بوڪس- فلاپ ناٽڪ آهي-

بلڊنگون تهائين اوچيون ٿينديون ٿيون وڃن-

۽ انهن هيٺان لنگهندي ڪائنس سندس پاڇولو بہ ڪوئجي ويندو آهي-

•

هو پنهنجي سجاڻپ کان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو-

سوريءَ تي ٽنگيل پنهنجي آتما جو ماتمي-

هن شاندار جيٽ ايج جي رڳن ۾ ڪينسر جيان ڦهلجندو ٿو وڃي-

ياري پٽرائين ڇپ هيٺان دفن سندس آتما-

هر ڪنهن رڙ جو جيتوڻيڪ ڳلو گهٽي ڇڏيو آهيس،
تڏهن بہ سندس اندر جي ايوانن ۾ راڙو راڙ متي پئي آهي-
هو جڻ ڪو ماتمي آهي-
رنگ ۽ نسل جي فرق تي ڌڪاريل ماڻهن جو ماتم-
اسپتالن جي ڊاڪٽرن تي مرندڙ هزارن لکن انسانن جو ماتم-
ايٽمي طاقتن جي پاڇولن ۾ بک وگهي مرندڙ انسانن جو ماتم-
ايڏي گهگهہ اونداهي ۾،
هو ڪربلا جي وشال ميدان ۾ بيٺل اڪيلو ماتمي آهي-
(هاءِ- هاءِ- هاءِ)-
هو سيني تي هٿ هڻندو آهي ۽ پنهنجن سڏڪن جو ڳلو گهٽيندو آهي-
(هاءِ- هاءِ- هاءِ)-

هو پنهنجي سڃاڻپ ڪان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو آهي-
پاڳل خاني جي ديوارن سان سر ٽڪرائيندو آهي اڄڪلهہ-
(ساري پاڳل خاني ۾ هو اڪيلو ئي پاڳل آهي، جيڪو پاڳل ناهي)-
خوبصورت ذهنن جا واپاري ڪيس انهن ديوارن ۾ پوري ويا آهن
اٿهئيءَ لاءِ- دروازن تي ڀاري قلف چاڙهي ويا آهن-
چانئٺ تي ڪنڊا پوڪي ويا آهن-
سندس ڇٽيل هٿ ۽ ڇپ ميوزم جي شوڪيس ۾ رکيا ويا آهن-
سندس روشن اکيون اونداهي ۾ انڌيون آهن جڻ-
شهرن جا شهر آهن، جي اجڙندا تا وڃن-
ماڻهو هڪ ٻي جو سمورو رت چوسي چڪا-
ڪجهون (عالمي ايٽمي طاقتون) ماڻهوءَ جو ماس پٽي چڪيون-
بک جو ڀوت ماڻهوءَ جي پيٽ تي قبضو ڪري چڪو آهي-
ڪاٺڻ لاءِ ڪجهہ بہ نہ رهيو آهي-

(پيٽ کي پٿر ٻڌي ڇڏيو-
ماني بارود آهي جا ايٽم بم جي پيٽ ۾ پري پئي وڃي.
پيٽ کي پٿر ٻڌي ڇڏيو)
ڪتاب سيئي ساڙي ڇڏيو-
صبح ڪڏهن به نه اڀرندو- ڪڏهن به نه اڀرندو-
پنهنجين پنهنجين قبرن ۾ دفن ٿي وڃو-
رات ڏاڍي ڏکي آهي،
۽ ان رات جي پڇاڙيءَ تي قيامت جو رقص آهي-
قيامت، جنهن جي ٻانهن ۾ رقص ڪرڻ وارن جي ڏکي قطار آهي-
بکين اگهاڙن انسانن جي قطار
جن جا گهر اجڙي چڪا-
سک جا سپنا بک جي چرنن تي دان ٿي چڪا آهن جن جا-
قيامت جون ٻانهون ڏاڍيون ڏکيون آهن-
(۽- اهو سڀ هو پاڳل خاني جي بند ديوارن ۾ پيو سوچيندو آهي-
لوڪ ته ٻوڙو آهي ۽ هاڻ ته هن جا سڏ پڙاڏا پاڳل خاني جون
ديوارن اکري به نٿا سگهن-
هو بس سوچيندو پيو آهي.
۽ هر سوچ کي سوريءَ پيو چاڙهيندو آهي)-
سوچيندو آهي: ڪير آهيان مان!!؟
ڪهڙي دوش ۾ هتي پوريو ويو آهيان!!؟
ڪيس بس پنهنجو هڪ ئي نالو سجهي ٿو (انسان)-
ڪيس بس پنهنجو هڪ ئي دوش سجهي ٿو (سندس انسان هئڻ)-
۽ هو پرپل ڪائنات ۾ لوڪ جي هجوم ۾ اڪيلو انسان آهي،
(سو به پاڳل خاني جي ديوارن ۾ بند، اڪيلو- مئل)-
۽ ڪيس پاڳل خاني جي ديوارن ۾ پورڻ ڪان پوءِ
ڪائنات ۾ موت ۽ بک جو رقص تهائين تکو ٿي ويو آهي-
ڪيس سڀ سڌ آهي،

پر هو ايڏي ڳڻ اونداهي ۾ ڪري ٻہ ڇا ٿو سگهي!!؟؟
روشنين جا سپيئي ڏيئا هو ڪانئس ڦري ويا آهن-
سورج جي اک انڌي ڪري ويا آهن-
(انڌو سورج اڀرندو بہ آهي پر هن جي روشنيءَ ۾ بہ ڳڻ اونداهي
ٽيندي آهي)-
هو چپ چاپ مري رهيو آهي-
اڄهامي رهيو آهي-
۽ جنهن ڪوٺيءَ ۾ کيس پاڳل سمجهي پوريو ويو آهي،
ان ڪوٺي جي ٻاهران امن-آزادي ۽ سک جو سورج،
آس جي شهزادي،
۽ سچ جو نوجوان شهزادو،
آدجڳاد کان ڄڻ سڏڪا ڀري روئڻ پيا-
ديوارن سان سر ٽڪرائين ٿا-
(انسان- انسان- او- انسان
هو سڀ کيس رڙيون ڪري پڪاريندا آهن)-
پر هو اندر مو پيو آهي-
هوريان هوريان سندس بدبودار لاش وگهري رهيو آهي-
۽ جڏهن جڳن پڇاڻان پاڳل خاني جا دروازا کلندا تہ،
ڪجھ بہ نہ هوندو اتي-

هو پنهنجي سڃاڻپ کان ڪٽيل شهر جو اڪيلو ماڻهو هو-

ڪربلا

پتڪڙو هئس. تڏهن، اسڪول ويندو هئس ڦاٽل ڳوٿري ۾ ڪتاب وجهي. رات جو جڏهن امان کان ماني گهرندو هئس- تڏهن امان مون کي ماني ڏيڻ بدران آسمان تي تارا ڏيکاريندي هئي.

هو ڏس پٽون- هو آهي ٽيڙو- ۽ هوءَ ڪٽ آهي.

ائين تارا تڪيندي تڪيندي ننڊ ڪنهن مهل اک لڳي ويندي هئم. صبح جو چوندي هئي تہ تون، اسڪول هل، آئون ڪنيو ٿي اچان ماني. آئون سڄو وقت در ۾ اکيون اٽڪايو ويٺو هوندو هئس. منهنجي پيٽ ۾ ڄڻ ٻليون پيون وڙهنديون هيون. پر امان ڪانہ ايندي هئي. منهنجين اکين ۾ لڙڪ اچي ويندا هئا ۽ آئون انهن کي لڪائڻ لاءِ اکين آڏو ڏئي ڇڏيندو هئس ڦاٽل- ساٽل ڪتاب.

منهنجي هڪ وڏي ڀيڻ بہ هوندي هئي. سڄو وقت ننڊ ڇا پئي سوچيندي هئي ۽ ڪڏهن سوچيندي سوچيندي اکين ۾ لڙڪ اچي ويندا هئس. شايد امان انهيءَ کي بہ مون وانگر مانيءَ جا آسرا ڏيندي هوندي. هيو هڪڙو پتڪڙو ڀاءُ بہ هوندو هئم. چنل ڪٽ جي جهول ۾ پيو هوندو هو. هن جي تن تي ڄڻ ماس هوندو ئي ڪونہ هو. بيمار هوندو هو شايد. مون کي ياد آهي هن جي وات تي سدائين مکين جا ميڙ هوندا هئا- هو انهن پڻ پڻ ڪندين مکين سان ڳالهائيندو هو شايد، آغون- آغون ڪري. بابا صبح ساڻ نڪرندو هو گهران ۽ لوڪ ستي موٽندو هو. امان ڳل تي هٿ رکيو پئي بابا جو اوسيئڙو ڪندي هئي. ننڊ ڇا پئي پٽڪندي هئي ۽ روئندي ويندي هئي. ۽ جڏهن بابا موٽندو هو تڏهن هوءَ ڄڻ سڏڪن ۾ پئجي ويندي هئي. آئون

پنهنجي مٿان پيل ڦاٽل ڳوڻ جي ڳڙڪ مان پيو ڏسندو هئس. بابا پيت تي ڪنڌ لاڙي اکيون پوري ڇڏيندو هو ۽ هوءَ سڏڪندي ويندي هئي. ڳالهائيندي ويندي هئي- نجاڻ ڇا ڇا پئي چوندي هئي- پر هن جون ڳالهيون هڏي ڳوڻ اندر منهنجون اکيون بہ لڙڪن مان پرجي ونديون هيون. نيٺ بابا بہ سڏڪي پوندو هو. هٿي هٿ ڪٽي امان آڏو جوڙيندو هو- چوندو هو "جنت!- تون روز روز ڇو ٿي منهنجن ڦٽن تي لوڻ ٻرڪين- آئون پلا ڇا ڪريان- ڪيڏانهن وڃان- منهنجي پيرن ۾ تہ نڦون پئجي ويون آهن هاڻي- ڪٿي بہ روزگار نٿو ملي- تون سمجهين ٿي منهنجو هانءُ نٿو جهري، هنن کي بکيو سمهندو ڏسي- آئون تہ اوهان جي ڪري آپگهات بہ نٿو ڪري سگهان جنت!- نہ تہ خدا شاهد آهي- جيئڻ ڪاڻ دل نٿي چوي-" ائين چئي هو سڏڪن ۾ پئجي ويندو هو، بلڪل امان وانگر. منهنجي دل چوندي هئي تہ آئون بابا جا لڙڪ وڃي اگهان پر آئون چپ چاپ بي ستو پيو هوندو هئس ڦاٽل ڳوڻ جي اندر ۽ بک جو احساس تهائين وڌي ويندو هو.

اسان جو گهر هڪ اونداهين بدبودار گهٽيءَ جي ڇيڙي تي هوندو هو. بي حد پراڻو- سوڙهو ۽ اونداهو ڪمرو جنهن ۾ ڪابہ دري ڪانہ هوندي هئي. امان چوندي هئي "هي گهر ٽوروئي آهي- هيءَ تہ جيل جي ڪولي آهي- انهيءَ کان بہ ابتر". هڪڙو ننڍڙو اڱڻ بہ- جنهن جي هڪڙي ڪنڌ ۾ رڌڻو (جيڪو ڪڏهن ڪڏهن ئي آباد ٿيندو هو) ٻي ڪنڌ ۾ ڪاڪوس ۽ ٽين ڪنڌ ۾ وهنجڻ جي جاءِ (جتي پاڻيءَ جي بي پناهہ کوٽ جي ڪري ڪير وهجندو بہ ڪونہ هو). ڏاڍي باس هوندي هئي اسان جي گهر ۾. اهڙا انيڪ گهر هوندا هئا پاڙي ۾. شام ٿيندي هئي تہ اسان پاڙي جا ٻار گهٽيءَ ۾ ڦهليل اونداهيءَ ۾ لڪ لڪوٽي راند رهندا هئاسون. اسانجن گهرن جي پويان پڪو پختو ڏامر جو ڪارو روڊ هو ۽ روڊ جي هن پار نجاڻ ڇا جو ڪارخانو هو جنهن جو ڪارو دونهن سڄو ڏينهن سڄي رات پيو اسانجن گهرن مٿان لنگهندو هو...... پاڙي جا گهڻي ڀاڱي مرد انهيءَ ڪارخاني ۾ مزدور هئا. مون کي

خواب وانگر ساروڻا آهن تہ بابا بہ انهيءَ ڪارخاني ۾ ڪم ڪندو هو. تڏهن اسان ٻہ ويلا ماني کائيندا هئاسون پوءِ هڪ ڀيرو انهيءَ ڪارخاني ۾ ڏاڍو گوڙ ٿيو هو. ماڻهن جو هجوم هو، جيڪو ٻانهون لهرائي لهرائي رڙيون ڪري رهيو هو. انهن جا منهن ڳاڙها ٿي ويا هئا ۽ انهن سڀني جي اڳيان اڳيان هو منهنجو بابا. هن جي هٿ ۾ ڪارو جهنڊو هو ۽ هو ڪجهہ ڳالهائي رهيو هو. انهيءَ ڏينهن کان پوءِ بابا ڪڏهن بہ ڪارخاني ڪونہ ويو. سندس نوڪري ختم ٿي وئي هئي. بس اهو ڏينهن هو جڏهن کان اسان ٻہ ٻہ ڏينهن ماني کائڻ ڇڏي ڏني هئي. شروع شروع ۾ آئون ۽ ڀيڻ ڏاڍو روئندا هئاسون پر پوءِ اسان کي عادت پئجي وئي هئي انهيءَ بک جي. جيڪڏهن بک لڳندي بہ هئي تہ تارا ڳڻڻ لڳندا هئاسون. اڻين اک لڳي ويندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن امان ٻڪ ڪٽي انهيءَ ڪارخاني کي پٽيندي هئي "شل باهہ لڳي انهي ڪارخاني کي" پر باهہ نہ لڳي هئي انهي کي.

انهن ئي ڏينهن امان جو پيٽ مٽ وانگر ڀرجڻ لڳو هو آئون ڀيڻ کان پڇندو هئس "ڀيڻ! امان جي پيٽ ۾ ڇا آهي؟"- ڀيڻ ڏاڍي عقل واري هوندي هئي. ڪجهہ کن سوچي پوءِ چوندي هئي- 'ٻارُ آهي امان جي پيٽ ۾' پر امان کي ڪابہ خوشي ڪانہ هئي پيٽ ۾ ٻارُ جي. ڪڏهن ڪڏهن جڏهن هوءَ بابا سان کهڙو اٽڪندي هئي تڏهن پيٽ تي مڪون هڻندي ويندي هئي ۽ چوندي ويندي هئي 'اِنهيءَ مصيبت کي بہ هينئر اچڻو هو. آهي کائڻ لاءِ ڪجهہ بہ ڪونہ، هيءُ ڪيئن پلبو!' موٽ ۾ بابا گهٻرائجي چوندو هو "نہ- نہ- جنت! ڏرمائي نہ- هر ڪو پنهنجو روز ٻاڻ ساڻ ڪو آڻي- نہ هڻ پيٽ تي مڪون- ڇو ٿي پاپ ڪرين." بس انهيءَ ڳالهہ تي امان مچ ٿي ويندي هئي- رڙ ڪري چوندي هئي-

"اسان کهڙو پنهنجو روز ٻاڻ ساڻ آندو جو هيءُ بہ آڻيندو-" بابا چپ ٿي ويندو هو. هو ڪڏهن بہ امان سان ڇڪي نہ سگهيو. هڪ صبح جڏهن آئون ننڊ مان اٿيو هئس تہ امان جي ڀر ۾ ٻارُ پيو هو. بي حد

پتڪڙو ڪمزور ۽ هيڊو. بابا جي پراڻي گوڏ ۾ ويڙهيل. هن اکيون چنيي مون کي ڏٺو ڪن پل لاءِ ۽ پوءِ پوري چڏيون هٽائين. ٻلي جي پونگڙي جهڙيون هيون هن جون اکيون. مون کي تہ ڏاڍو وڻيو هو. سڄو سڄو ڏينهن پيو ڏسندو هو سانس. هو ڇنل ڪٽ تي جهول ۾ پيو رڙندو هو- مکين جا ميڙا هوندا هئا مٿس پر امان مڙي بہ نہ نهاريندي هئي ڏانهس- بس پيڻ پئي ڪچ تي کهليندي هيس- بابا ايندو هو تہ ڪاوڙيو هو امان تي 'تون ڪير چو نٿي ڏين هن کي!' امان سدائين جيان مچ تي ويندي هئي 'ڪٿان آڻيان ڪير- بک ۾ پاهه پئي ٿيان- ڪير اچيمہ تہ ڏيانس' بابا ٿڌو شوڪارو پري پاءُ ڏانهن نهاريندو ۽ اکيون پوري ڇڏيندو هو. امان بابا کي سدائين چوندي هئي تہ اسانجو هيءُ حال تنهنجي ڪري ٿيو آهي- نہ ڪرائين ها ڪارخاني ۾ گوڙ تہ چو اڄ اسين بک مرون ها.

پيڻ تہ ڪجھ ڳالهائيندي ئي ڪانہ هئي. سڄو وقت ماٺ ماٺ ۾ هوندي هئي. پيڻ کي شيشي جون چوڙيون ڏاڍيون وڻنديون هيون پر ڪڏهن بہ اهي چوڙيون وٺي نہ سگهي هئي. آئون گند جي دڙن تان هن کي پڳل چوڙين جا ٽڪر ڳولهي آڻي ڏيندو هئس. هن وٽ هڪڙي ڪوکي ۾ ڍڳ ڪن گڏ تي ويو هو، پڳل چوڙين جي ٽڪرن جو. ڪڏهن ڪڏهن هوءَ اهو ڪوکو کولي ويهندي هئي. هر ڪو رنگ ڌار ڪندي ويندي هئي ۽ اکين ۾ لڙڪ گڏ ٿيندا ويندا هئس ۽ جڏهن لڙڪ ڳلن تي لڙي ايندا هئس تڏهن هوءَ ڪوکو بند ڪري ڇڏيندي هئي. هوءَ ڪانہ ڳالهائيندي هئي پر آئون ساڻس- ڳالهائيندو ويندو هئس. هوءَ هون- هان ۾ پئي جواب ڏيندي هئي- شايد بک کان ڳالهائي ڪانہ سگهندي هئي.

هڪ ڏينهن اسڪول کان موٽندي گند جي دڙن تي پيڻ لاءِ چوڙين جا ٽڪر ڳولهڻ لڳو هئس جو نظر پئجي وئي هئمہ دڙي تي هاريل پاروتي پت تي. ڪتو سونگهي رهيو هو انهيءَ پت کي. ڪتي کي سروٽو اڇلي ڀڄائي ڪڍيو هئمہ ۽ جهوليءَ ۾ ميڙي- سيڙي ڪٽي آيو

هئس اهو پيٽ. جڏهن گهر ۾ گهڙيس تہ بابا ويٺو هو. انهيءَ ڏينهن بابا نجاڻ ڪيئن جلدي موٽي آيو هو.
"جهولي ۾ ڇا اٿئي؟" بابا پڇيو هو.
"پيٽ!" ڊڄندي ڊڄندي وراڻي ڏني هئم.
"ڪٿان آندو اٿئي؟"
"گند جي ڍڙي تان" آئون ڪوڙ ڳالهائي نہ سگهيو هئس. پوءِ تہ بابا ڇڻ سڄاتوئي نہ پيو. ڳچيءَ مان اچي پڪڙيو هئائين مون کي. ايڏو ماريو هئائين جو اڌ مئو ٿي پيو هئس. پيٽ پٽ تي ڪري پيو هو. آئون ڪنڊ ۾ ويهي روئڻ لڳس ۽ سدائين جيان امان اچي بابا کي ورايو هو. پريان ويٺل پيڻ ٽڪ ٻڌي پٽ تي پيل پيٽ کي ڏسندي رهي هئي. بابا سڏ ڪندي رڙ ڪئي هئي "منهنجو هانءُ ٿو جهري جنت! هن جو گند جي ڍڙي تان پيٽ آندو آهي"- پوءِ الاءِ ڇا ٿيو هو جو هٿ جي پٺ سان لڙڪ اگهندي مون کي سڏ ڪيو هئائين- آئون ڊڄندو ڊڄندو ويجهو اچي بيٺو هوساڻس-
"بک گهٽي لڳي اٿئي ڇا؟"
موٽ ۾ منهنجين اکين مان لڙڪ ڪري پيا ها. مون کي هانهن ڪان جهلي پٽ تي ويهاريو هئائين ۽ چوڻ لڳو "ڇڱو ويهي کاءُ هي پيٽ" مون ڊنل ڊنل نظرن سان ڏانهس نهاريو- اعتبار ئي نہ پي آيم.
"ها- ها- پلي کاءُ پيٽ"-
آئون لڙڪ اگهي پٽ تي پيل پيٽ کائڻ لڳس. پرسان ويٺل پيڻ بہ اٿي آئي هئي.
"امان! تون بہ اچ نہ" مون امان کي سڏ ڪيو.
بابا کي چوڻ جي ڪنهن بہ سگهہ ڪانہ پي ساري. ڪي ڪن هو اسان کي پيٽ کائيندو ڏسندو رهيو پوءِ چوڻ لڳو "اڙي! مون کي بہ تہ پيٽ کارايو." ائين چيو هئائين ڄڻ روئندو هجي. هو بہ پيٽ کائڻ لڳو، ۽ ساڻ ساڻ روئندو ٿي ويو. ڏاڍي باس هئي انهيءَ پيٽ ۾ پر اسان سڀ کائي ويا هئاسون.

هي ڏينهن جڏهن آئون اسڪول مان موٽيو هئس ۽ در تي پير رکيو هئم تہ اڱڻ ۾ ويئل پيڻ چرکي نهاريو هو منهنجي خالي جهوليءَ ۾. کن کان پوءِ امان اندران نڪتي هئي. بي اختيار ئي پڇيو هئائين "پت آندو اٿئي چا؟" مون تہ ڪجھ بہ نہ آندو هو. چپ چاپ ويٺو رهيس. انهيءَ رات بابا جڏهن آديءَ مهل موٽيو هو آئون ڪوٺي ۾ ويڙهيو پيو هئس. امان کان سرهاڻ ڪري پڇيو هئائين "ڪاڪي پت ڪونهي آندو اڄ؟"

"نہ" امان جو آواز ڏاڍو جهيڻو هو.

"اڇا!!" ۽ پٽ تي ليٽي پيو هو بابا.

مون ۽ پيڻ انب جو ڪوئلو پوکيو هو اڱڻ ۾. روز نند مان اٿي انهيءَ ڪنڊ جو رخ ڪندا هئاسون. سوچيندو هئس تہ جڏهن انب جو وڻ وڏو ٿيندو ۽ انب ڏيندو تڏهن اسين ڪڏهن بہ بک ڪونہ مرنداسون پيڻ بہ شايد ائين سوچيندي هئي.هڪ ڏينهن زمين مان منهن ڪڍيو هو انب جي ٻوٽي.

پوءِ هوريان هوريان وڌڻ لڳو هو اهو ٻوٽو. آئون هاڻ آسمان تي تارا ڳڻڻ بدران پهرن جا پهر انهيءَ ٻوٽي کي پيو تڪيندو هئس.

هڪ ڏينهن بابا آيو تہ ساڻ آندا هئائين پنجاهہ روپيا. بلڪل ائين جيئن اوچتو عيد جو چنڊ ڏسي وٺجي. ڪٿان آيا هئا اهي پنجاهہ روپيا- انهيءَ جي تہ ڪنهن کي بہ ڪل ڪانہ هئي. پر انهيءَ ڏينهن اسان ڊوَ تي ماني کاڌي هئي. بابا نجاڻ ڇو سمورو وقت چپ چاپ اکيون پوريو پيو هو. ڪجھ بہ تہ نہ پئي ڳالهائين.

انهيءَ ڏينهن پهريون ڀيرو امان پيار منجهان بابا کان پڇيو هو "ڇو ائين پيو آهين؟ ڇاڪ تہ آهين نہ؟"

بابا کن لاءِ اکيون پٽي امان کي ڏٺو ۽ پوءِ وري پوري ڇڏيون هئائين اکيون.

"ماني نہ کائيندين؟" امان بابا جي وارن ۾ آڱريون ڦيريندي وري پڇڻ لڳي.

”نہ“ بابا ھٿ ڪٽي اکين تي رکيا ھئا.

”ڇو“؟

”مٿو پيو ٺريہ“ بابا جا ھٿ ھوريان ھوريان ڍڪي رھيا ھئا.

”ڪہ ڪھڙو ڪري آيو آھين؟“ امان جو آواز ٺھائين منو ٿيندو ٿي ويو.

”ڇا ھڏي ڪنديئن جنت!- تو تہ اڄ ڏوَ تي ماني ڪاڏي آھي نہ!“

”--“ امان ڪابہ ورندي ڪانہ ڏني ھئي.

”جنت!“ اکين تان ھٿ لاھي بابا امان ڏانھن اکيون پٽي نھاريو.

”ڇئو!“

آئون پنھنجي- رت- جي بوتل وڪٽي آيو آھيان-“ بابا وري ڪٽي اکين تي ھٿ رکيا ھئا پر مون پريان ڪان ئي بابا جي اکين ۾ ڪجھ جرڪندو ڏسي ورتو ھو. لڙڪ ھئا شايد ۽ بابا جي ڳالھ ھڏي اسين سڀ ڇرڪي پيا ھئاسون. آئون تہ سمجھي بہ نہ سگھيو ھئس بابا جي ڳالھ. ھا امان ۽ پيڻ ڪي نانگ سونگھي ويو ھو ڇڻ. امان تہ ڪيتري دير گوڏي تي مٿو رکيو بابا کي ڏسندي رھي ھئي. لڙڪ نہ ھا امان جي اکين ۾ پر مون کي ائين لڳو ھو ڇڻ اڃھو- ھينئر امان روئي پوندي. پيڻ چلھ ھارڻ ۾ لڳي وئي ھئي- ياءُ ڇنل ڪٽ جي جھول ۾ پيو ھو- اڄ انھيءَ بہ ڏوَ تي ڪير پيتو ھو- انھيءَ ڪري ھو بہ ڏاڍي گھري ننڊ ۾ ستو پيو ھو.

”جنت!“ بابا امان کي چوڻ لڳو ”ماٺ ڇو ٿي وئي آھين جنت؟“

امان ڪابہ ورندي ڪانہ ڏني ھئي- ھوءَ بس ٽڪ ھڏي ڏسندي رھي ھئي بابا کي.

پوءِ ٿيو ائين جو بابا ويو ٿي ڪمزور ٿيندو. ھن جو سانورو رنگ ھيڊو پوندو ٿي ويو. اکين ھيٺ ڪارا دائرہ پوندا ٿي ويس. بلڪل ھڏن جو پڃرو لڳندو ھو- پر ھو اڪثر ساڻ پنجاھ روپيا آڻيندو ھو ۽ اسان بہ ويلا ماني ڪائڻ لڳا ھئاسون. بابا کي مٿي ۾ سور ۽ ڦيري ٿيڻ لڳي ھئي. ھاڻ تہ ھو ٻاھر بہ ڪونہ نڪرندو ھو- سڄو ڏينھن پيٽ

جي پاڙ ۾ پيو هوندو هو. اٿندو هو تہ بہ وکون ڪٽي ڪري پوندو هو. چوندو هو تہ منهنجين اکين اڳيان اونداهي ٿي اچي. امان زوريءَ ڪٽس ماني جا گراهہ وات ۾ وجهندي هئي. بابا کائيندو ئي ڪونہ هو ماني- امان چوندي هئي "ماني نہ کائيندين تہ هيڪاري ڳرندو ويندين- ڪيئن منجهئي رت ٿيندو"- ۽ ائين چوندي امان جون اکيون نمي وينديون هيون- بابا چرڪي نهاريندو هو امان ڏانهن. سندس اکين ۾ نجاڻ ڇا هوندو هو جو انهيءَ پل آئون بہ ڏانهس نهاري نہ سگهندو هئس. ائين ڪلي چوندو هو (ڇڻ روئندو هجي) "ڏاڍي خود غرض آهين- جنت!" ۽ امان جون اکيون هيڪاري نمي وينديون هيون.

بابا ڳرندو ٿي ويو- ايترو، جو ڪٽس ڏسي ڊپ ٿيندو هو- هڪ ڏينهن ويو پر ساڻ پنجاهہ روپيا نہ آندا هئائين.

"ڇو- اڄ ائين پيو اچين؟" سندس خالي هٿ ڏسي امان پڇيو هو. چلهہ ۾ باهہ ٻاريندي پيڻ جا هٿ بيهي رهيا هئا- بابا ساٿو ٿي اچي ڪريو هو پيٽ جي پاڙ ۾.

"جنت!"

امان اٿي ويجهي اچي ويٺي هيس.

"ڇا- ٿيو؟؟"

"ڊاڪٽر چون ٿا هاڻ تو مان رت نہ ڪڍنداسين- نہ تہ مري پوندين ۽ خون پوندو اسان جي ڳچيءَ ۾-"

امان جي نرڙ تي گهنج پئجي ويو هو

"ٻڌئي جنت! هاڻ تہ رت بہ کٽي ويو آهي مون مان-" ائين چئي بابا اوچنگارن ۾ پئجي ويو هو- ڄڻ ڪو مري ويو هجي- امان چپ چاپ ڏسندي رهي هئي بابا کي.

ٻي ڏينهن بابا ٿڙندو ٿاٻڙندو نڪري ويو هو روزگار جي ڳولها ۾. ٽيو ڏينهن اچي ٿيو پر بابا نہ وريو. امان وري نجاڻ ڇا پٽڪڻ لڳي هئي ۽ ساڻ ساڻ روئيندي ٿي وئي. انهيءَ رات آئون ڪيتري دير ڦاٽل ڳوڻ جي ڳڙک مان در ڏانهن ڏسندو رهيو هئس.

ٽين ڏينھن پاڙي وارو ڪو ماڻھو آيو ھو، ٻڌائڻ لاءِ تہ بابا اسپتال ۾ پيو آھي. ڪني پاڻيءَ جي نالي ۾ بيھوش پيو ھو جو ماڻھو کڻي ويا ھئس اسپتال. اسين ويا ھئاسون بابا کي ڏسڻ لاءِ. پلنگن جي قطار ۾ ھڪڙو اڇو اجرو پلنگ بابا جو بہ ھو. ڇت ۾ اکيون اٽڪايو چپ چاپ پيو ھو. اسان سيني کي ٽڪ ٻڌي ڏسندو رھيو. ڪجھ بہ تہ نہ ڳالھايو ھئا ٿين.

ڪجھ ڏينھن کان پوءِ بابا اسپتال مان موٽي آيو.

انھن ڏينھن جڏھن بابا اسپتال ۾ ھو امان روزگار لاءِ ٻاھر نڪري ويندي ھئي. پر جڏھن بابا موٽيو تہ امان وڃڻ ئي ڇڏي ڏنو ۽ اسان کي بہ منع ڪري ڇڏيو ھئائين بابا کي ٻڌائڻ کان. نجاڻ ائين ڇو ڪيو ھئائين نہ تہ بابا اسان کي ھر بہ ويلا ڪڏھن ڪاڙائيندو ھو پر امان ٽي ويلا ڪارائيندي ھئي. شايد امان ۾ بابا کان ججھو رت ھوندو. بابا آيو تہ اسين وري ڪيترا ويلا لنگھڻ ڪاٽڻ لڳاسين.

بابا اھوئي پيو روزگار لاءِ ڀٽڪندو ھو. ۽ پوءِ ھڪ ڏينھن بابا کي روزگار ملي ويو. بابا فوج ۾ ڀرتي ٿي ويو. انھيءَ ڏينھن بابا تماشام مھل ئي موٽي آيو ھو. ڳالھ ڳالھ تي ٽهڪ ڏنائين. اسين سڀ حيران ٿي بابا کي ڏسندا رھيا ھئاسون تہ ڇو ٿو کلي بابا!! رات جو بابا اوچتو ٻڌايو ھو تہ ھو فوج ۾ ڀرتي ٿي ويو آھي. آئون ڏاڍو خوش ٿيو ھئس. مون کي فوجي ڏاڍا وڻندا ھئا. بندوق ڪلھي تي- مٿي تي لوھي ٽوپ ۽ پيرن ۾ ٺڪ ٺڪ ڪندڙ ڪارو بوٽ. مون تہ بابا کي سدائين ڦاٽل ڪپڙن ۾ ڏٺو ھو. خوشيءَ منجھان مون بابا کي ڪُٺي پاڪر پاتو ھو. ڀيڻ مرڪي پئي ھئي- ھو جڏھن خوش ٿيندي ھئي تہ بس مرڪي ڏيندي ھئي ۽ امان- اھا تہ بابا کان بہ وڌ ٽهڪ ڏئي رھي ھئي. سڄو پاڙو آيو ھو مبارڪ ڏيڻ. اسان تہ ڪڏھن ماڻھن وانگيان عيد ملھائي ئي ڪانہ ھئي پر انھيءَ ڏينھن ڄڻ عيد اچي وئي ھئي. جيتوڻيڪ انھيءَ رات بہ اسان ماني ڪانہ کاڌي ھئي پر خوشيءَ مان اسين سڄي رات جاڳندا رھيا ھئاسون. وچ ۾ بابا ويٺو ھو

۽ انهيءَ جي چوڌاري آئون پيڻ ۽ امان. ڪيترن- ڏينهن کان پوءِ امان پاءُ کي ڪڄ ۾ ڪنيو وينئي هئي.
"بابا- هاڻ تہ تئي ويلا ماني ملندي نہ؟" مون پڇيو هو. بابا ڪٽي ڀاڪر پاتو هو مون کي.
"اڙي ها منهنجا راجا- هاڻ سمجھ تہ وڏو ماڻهو ٿي ويو آهين تون."
"بابا- تون هت ئي رهندين نہ؟" پيڻ پڇيو هو- ڪن لاءِ بابا چپ ٿي ويو هو.
"پوءِ چيو هئائين "نہ- پر هاڻ اوهين بڪ ڪونہ ڪاٽيندا- هاڻ ڦاٽل ڳوڻ ۾ ڪونہ سمهندا- هاڻ اهڙي گهر ۾ ڪونہ رهندا!-" بابا اسان کي ڪيترين ئي اهڙين ڳالهين ٻڌائيندو رهيو هو.
"بابا- آئون نوان ڪتاب وٺندس-" مون چيو هو.
"اڙي! توکي تہ انهيءَ خيراتي اسڪول مان ڪڍائي ڪنهن سٺي اسڪول ۾ ويهاريندس- هاڻ تہ پڪ ئي پڪ تون ڊاڪٽر ٿي ويندين."
"بابا! آئون ريشمي ڪپڙا ۽ چوڙيون وٺندس" پيڻ چيو هو. ٻي ٻانهن سان پيڻ کي ڀاڪر پائيندي چيو هئائين "توکي تہ آئون ڪنوار ڪندس-" آئون ٺهڪ ڏئي کلي پيو هس ۽ پيڻ کي چيڙائڻ لاءِ چوڻ لڳس "پيڻ! هاڻ تنهنجي شادي ٿيندي- تنهنجي ڄڃ ايندي- تون ڪنوار ٿينديئن" پيڻ شرمائجي بابا جي پويان لڪي وئي هئي.
امان تہ بس ڳوڙهن تي ڪنڌ لاڙيو اسان سڀني کي ڏسي مرڪندي رهي هئي. نجاڻ ڇا ڇا سوچيندي رهي هئي. سندس ڪڇ ۾ پاءُ ستو پيو هو ۽ ننڊ ۾ مرڪي رهيو هو، شايد اسانجين ڳالهين تي.
پوءِ بابا هليو ويو- اسين ٻہ ويلا ماني کائڻ لڳاسون. مون اسڪول جا ڪجھ نوان ڪتاب ورتا هئا. پيڻ چوڙيون ورتيون هيون. امان هاڻ پاءُ کي شيشي ۾ کير وجهي ڏينهن ۾ ٻہ ٽي ڀيرا پيارڻ لڳي هئي. بابا کي وئي ڪيترا ڏينهن ٿي ويا هئا. اڳڻ ۾ لڳل انب جو ٻوٽو ڪجھ اچا ٻہ ايري آيو هو- پر هاڻ آئون يا پيڻ گهٽ انهيءَ جي سار سنڀال لهندا هئاسون. امان روز صبح جو اٿي مون لاءِ نيرن ٺاهيندي هئي. اسڪول

مان موٽندو هئس ته ماني تيار رکي هوندي هئي. ڪڏهن ڪڏهن ڪٽ تي ليٽي تارا ڳڻيندو هئس ته امان رڙ ڪري چوندي هئي.
"چورا ! نه ڳڻ تارا- مٿي ۾ سور پوندئي"
۽ مون تارا به ڳڻڻ ڇڏي ڏنا هئا- هاڻ ته آئون دڙي تان پيڻ لاءِ پڳل چوڙين جا ٽڪر به نه ڳولهيندو هئس- هاڻ ته پيڻ چوڙيون گڏ ڪرڻ لڳي هئي ۽ سندس ٻنهي ٻانهن ۾ ڳاڙهيون سايون چوڙيون پيون جرڪنديون هيون-
هڪ ڏينهن بابا جو پهريون خط آيو هو- لفافي ۾ بند خط ڪٿي آئون اڱڻ ۾ نچڻ لڳو هئس ۽ امان ۽ پيڻ منهنجي پويان پويان ٽي ڊوڙيون خط وٺڻ لاءِ. انهيءَ خط ۾ بابا لکيو هو "آئون اوهان کي ڏاڍو ياد ٿو ڪريان پر في الحال اچي نه سگهندس- ڏاڍي سخت ٽريننگ آهي"- موٽ ۾ اسان به بابا کي خط لکيو هو- پوءِ ائين بابا جا خط ۽ پيسا ايندا رهيا. جنهن ڏينهن پيسا ايندا هئا اهو ڏينهن عيد جو هوندو هو. امان پيسا گڏ ڪري پاءُ لاءِ ننڍڙو پينگهو ورتو هو. هاڻ پاءُ انهيءَ پينگهي ۾ سمهندو هو- هاڻ هو ٿلهو ٿيندو ٿي ويو- پيڻ به هاڻ ڪلڻ ۽ ڳالهائڻ لڳي هئي- گهر به هاڻ صاف سٿرو هوندو هو.
هڪ نماشام جو بابا اچي نڪتو هو- بابا جي پويان پويان پاڙي جي ٻارن جو ميڙ هو. بابا ته سڃاڻپ ۾ ئي نه پي آيو. بدن ۾ پريل ڳاڙهو ڳنول فوجي وردي ۾. مٿي تي لوهي ٽوپ، ڪلهن تي بندوق ۽ پيرن ۾ ٺڪ ٺڪ ڪندو ڀاري بوٽ. بابا دروازي تي بيهي مون کي سليوٽ ڪيو هو ۽ منهنجو وات ڦاٽي ويو هو بابا کي ڏسي. امان ته بابا جي ڇاتيءَ تي مٿو رکي سڏڪن ۾ پئجي وئي هئي. بابا گهر جو نئون رنگ ڏسي مرڪي پيو هو "ته- ڇٻو ته مزي ۾ آهيو"-
اسان سڀني بابا کي اهي ننڍڙيون شيون به ڏيکاريون، جيڪي اسان بابا کان پوئيتي ورتيون هيون-
بابا هڪ ڏينهن ۽ هڪ رات هو. سڄو پاڙو آيو هو ساڻس ملڻ لاءِ. انهن ڏينهن بابا جون اکيون ڏاڍيون چمڪنديون هيون.

بابا هليو ويو- ڪڏهن ڪڏهن ايندو هو تہ ساڻ ڇڻ عيد ڪنيو ايندو هو- آئون پڇندو هوسانس "بابا!- تنهنجو ڪم ڪهڙو آهي؟"

"منهنجو ڪم!- منهنجو ڪم آهي ملڪ جي حفاظت ڪرڻ "

"ملڪ جي حفاظت ڪيئن ٿيندي آهي بابا؟" آئون سمجهي نہ سگهندو هئس.

"جڏهن بہ هن ملڪ ۾ جنگ لڳندي، تڏهن آئون وڙهندس" بابا جا هٿ بندوق جي ناليءَ تي مضبوط پڪجي ويندا هئا. مون جنگ جو نانءُ جڏهن ڪان ياد ٿو پويم تڏهن کان ٻڌو هئم. جنگ ڇا ٿيندي آهي اها تہ سڌ ئي نہ هئم. بابا ٻڌائيندو هو تہ ڪيئن جنگ ۾ حملا ٿيندا آهن- ماڻهو مرندا آهن- بم ڪرندا آهن- بندوقون- گوليون- موت- رت- تباهہ ٿيندڙ شهر- ڳوٺ- گهر- بليڪ آئوٽ- لئون سڄو سراپجي ويندو هئس. منهنجين اکين ۾ نجاڻ ڇا اچي ويندو هو جو بابا کٽي پاڪر پائيندو هئم. مون کي ياد آهي- چلم وٽ ويٺل امان جا هٿ ڌڪڻ لڳندا هئا ۽ پيڻ اٿي هلي ويندي هئي.

"بابا" منهنجو آواز منهنجي نڙيءَ ۾ گهٽجڻ لڳندو هو.

"جيءُ بابا؟" بابا جو پاڪر هيڪاري تنگ ٿيندو ويندو هو.

"بابا-! تون تہ چوندو آهين تہ ماڻهو مارڻ گناهہ آهي- ها نہ- بابا؟!!" پوءِ کان آئون بابا جي ٻانهن جي گهيري ۾ لڪندو ويندو هئس. بابا چپ ٿي ويندو هو- ڪابہ ورندي نہ ڏيندو هو.

انهن ئي ڏينهن مون کي سڄيون سڄيون راتيون ننڊ نہ ايندي هئي- آئون بستري ۾ پئي پئي پيو سوچيندو هئس، جيڪڏهن جنگ لڳي تہ ڇا اسين سڀ مري ويندا سون. اسانجو گهر جنهن جي اڱڻ ۾ پوڪيل انب جو ٻوٽو گهٽو اپري آيو هو- جنهن جي ديوارن تي بابا تازو گلابي رنگ ڪرايو هو، جنهن کي هاڻ امان جيل جي ڪوليءَ جو نانءُ نہ ڏيندي هئي. آئون سوچيندو هئس ڇا آئون بہ مري ويندس- پيڻ بہ جيڪا هاڻ هر وقت پئي ڳالهائيندي هئي ۽ کلندي هئي- ياءُ بہ- جيڪو هاڻ سرڻ لڳو هو- ڳالهہ ڳالهہ تي پيو ٺهڪ ڏيندو هو- آئون

چپ چپ رهڻ لڳو هئس.

بابا جڏهن بہ ايندو هو- منهنجو اندر سراپجي ويندو هو.

رات جو اڱڻ ۾ پيل کٽ تي بابا جي پر ۾ اچي ليٽندو هئس. مٿي آسمان تي تارا پيا جرڪندا هئا- بابا اُتي جون ڳالهيون پيو ٻڌائيندو هو، جتي هاڻ هو رهندو هو.

آئون پَو ڪان بابا جي ڀاڪرن ۾ گهڙندو ويندو هئس.

"بابا!- جنگ ڇو لڳندي آهي؟- ڏس نہ بابا- ائين تہ سڀ ماڻهو مري ويندا نہ!"

بابا چپ ٿي ويندو هو. شايد جواب پيو سوچيندو هو. مون کي خبر هئي تہ بابا کي منهنجي ڪنهن بہ سوال جو جواب نٿو اچي.

"بابا!- تون بہ ماڻهو مارينديں ڇا؟- تون نہ مارجئين بابا!- نہ تہ انهي ماڻهوءَ جا ٻار روئندا- ڪونہ مارينديں نہ؟" آئون اميد مان بابا ڏانهن نهاريندو هئس ۽ بابا اکيون پوري ڇڏيندو هو- الاءِ ڇو!!!-

"بابا!- تون بہ ماڻهن جي گهرن تي بم ڪيرائيندين ڇا؟"

"بابا!- ڇا اسانجن گهرن تي بہ بم ڪرندا!"

"مون کي ڊپ ٿو ٿئي بابا!"

آئون بابا جي ڀاڪرن ۾ پيو هوريان ڏڪندو هئس- بابا نجاڻ ڇا پيو سوچيندو هو- ڪجهندوئي ڪونہ هو. امان رڌ ڪري چوندي هئي "چپ نٿو ڪرين ڇورا! مرڳو هاڻ ئي ڪڍيو رکين"

آئون چپ تہ ٿي ويندو هئس پر منهنجو ڊپ ويندو هو وڌندو.

بابا واپس هليو ويندو هو پر آئون پيو سوچيندو هئس. گهر جي هڪ- هڪ شيءِ کي ائين پيو تڪيندو هئس ڄڻ ڦرجڻ واريون هجن مون کان امان- پيڻ ۽ ڀاءُ بہ ڄڻ ڦرجڻ وارا هجن مون کان.

بابا جا خط پيا ايندا هئا. امان اهي خط ڪاٺ جي هڪ پراڻي پيٽيءَ ۾ سانديو پئي رکندي هئي.

هڪ ڀيرو گهڻن گهڻن ڏينهن کان پوءِ بابا آيو. چپ چپ هو نہ تہ اڳي ايندو هو تہ بابا جون ڳالهيون ۽ ٽهڪ ئي نہ پيا کٽندا هئا.

ڪيترو مون ڳالهائڻ چاهيو هو پر بابا ڳالهايو ئي نه. نجاڻ ڪهڙي ڳالهه تي رٺل هو- آئون سوچيندو هئس.
بابا جي وڃڻ ۾ ڏينهن به هئا باقي. هڪ صبح ساجهر بستري ۾ پيو هئس اجا- بابا چلهه جي اڳيان امان وٽ چانهه جو ڪوپ هٿن ۾ جهليو ويٺو هو- امان ڳالهائي رهي هئي.
"هاڻ وري ڪڏهن ايندين تون؟" امانُ پڇيو هو.
"الاءِ-" بابا جهيڻي آواز ۾ پڙڪيو هو. ڪي ڪن ٻئي چپ چاپ ويٺا رهيا. بابا هٿن ۾ ڪوپ جهليو نجاڻ ڇا سوچيندو رهيو.
"جنت!" بستري ۾ پئي پئي بابا جو پڙڪو ٻڌو هئم.
"جنت!- جنگ لڳڻ واري آهي. جاڻ وري ڪڏهن اچڻ ٿئي!- ٿي سگهي ٿو ته هي پاڻ آخري ڀيرو ملندا هجون"-
امان جي هٿن مان ڪو ٿانءُ ڇڏائجي ويو هو شايد- هوءَ ٿڪ ٻڏي ڏسندي رهي هئي بابا کي. رلڻ مان سير ڪري مون ڏٺو- امان جي اکين ۾ هوريان- هوريان جيڪو پاڻي گڏبو ٿي ويو سو سندس ڳلن تي لڙي آيو هو-
"روئين ڇو ٿي چري!- مرڻ ته هونئن به هر ڪنهن جي مٿان رکيو آهي-" بابا کلي چيو هو پر الاءِ مون کي بابا جي کل ڪانه وڻي هئي. بابا سدائين ائين ٿورو ئي ڪو کلندو هو.
"جنت!"
"هون-"
"جي آئون موٽي نه آيس ته اوهان کي حڪومت ٿورا گهڻا پيسا پئي ڏيندي. ڪاڪي کي به مُنين جي ساوڪ ٻڌائي آهي. ڪنهن ڪم تي لڳرائي ڇڏجانس. پڙهڻ نه ڇڏرائجانس منهنجو پٽ آفيسر ٿيندو-"
هن ڀيري به بابا کليو هو پر هن ڀيري به مون کي بابا جي کل ڪانه وڻي هئي. امان ڪابه ته ورندي ڪانه ڏني هئي. انهيءَ صبح جڏهن آئون بستري مان اٿيو هئس ته سڄو ٻڪر ۾ شمر هئس ۽ منهنجو بدن هوريان- هوريان ڏڪي رهيو هو.

امان مون کي اسڪول لاءِ اٿاريو هو. الاءِ ڇو آئون روئي پيو هئس. سڏڪندي چيو هئم "اڄ آئون اسڪول ڪونہ ويندس امان!"
الاءِ ڇو امان سدائين وانگر اها ڳالھ ھڏي دڙڪو نہ ڏنو هو مون کي- بس ايترو پڇيو هئائين تہ "ڇو اسڪول نہ ويندين؟"
"نہ- اڄ آئون اسڪول ڪونہ ويندس- اڄ آئون بابا سان ڳالهيون ڪندس"
منهنجي ہانهن تان امان جو هٿ ڍرو پئجي ويو هو.
"اڙي ڇو اڄ اسڪول ڪونہ ويندين؟" پريان ڪان بابا رڙ ڪئي هئي.
"اڄ آئون توسان ڳالهيون ڪندس بابا!"
"ڇو؟!!- آئون پڇيو ٿو وڃا ڇا؟"
"الاءِ-" منهنجي اکين ۾ پاڻي ڀرجي آيو هو ۽ نجاڻ ڇو امان بہ پوتي اکين تي رکي روئڻ لڳي هئي.
انهيءَ ڏينهن آئون اسڪول ڪونہ ويو هئس. انهيءَ ڏينهن مون کي بابا پر ۾ ليٽائي ڪيترين ئي آکاٽيون ہڌايون هيون، بهادر ڇوڪرن جون.
نجاڻ ڪهڙيون آکاٽيون هيون- آئون تہ بس بابا کي ڏسندو رهيو هئس. ڀاءُ کي بہ ڪٽي پيٽ تي وبهاريون هئائين. پوءِ جيترو وقت بہ بابا هو مون امان کي سيني ڪان لکي ڪندن پاسن ۾ روئيندي ڏٺو هو.
هڪ شام بابا هليو ويو- وڃڻ مهل امان اوڇنگارون ڏئي رني هئي. ڀيڻ بہ سڏڪي سڏڪي رني هئي. بابا ڀاءُ کي ڪڇ تي ڪٽي سندس نرڙ چميو هو. مون کي ۽ ڀيڻ کي ڀاڪر پاتو هئائين. امان ڏانهن نهاريو هئائين- تڏهن ڏٺو هئم شايد لڙڪ هئا بابا جي اکين ۾.
ڪيترا ڏينهن لنگهي ويا هئا بابا کي وئي. امان سڄو سڄو ڏينهن پئي ٽپالي جو انتظار ڪندي هئي. ڪو خط ئي نہ آيو هو بابا جو. هڪ اونداهين رات جو ننڊ مان اک پٽجي پئي هئم عجيب قسم جي

شور كان. مون کي ائين لڳو ڄڻ زمين ڏهي رهي هجي.
ڳڪهو وڃي رهيا هئا.
ڪٿ تي امان ڪوڏن ۾ منهن لڪايو رني ٿي شايد!. پيڻ امان جي پر ۾ ويٺي هئي. گهور اونداهي ۾ هو مون کي ڪنهن پاڇولي وانگر ٿي نظر آيون. آئون بہ ڪٿ تان لهي امان جي ڪٿ تي وڃي ويٺو هئس- مون کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ اسان جا بدن هوريان- هوريان ڏڪي رهيا هئا.
"امان!"
"امان! هيءَ ڇا پيو ٿئي؟-" آئون روئي پيو هئس.
"جنگ لڳي آهي" امان جو آواز بہ ڏڪي رهيو هو- آئون سڄو سراپجي ويو هئس پوَ ڪان.
"هاڻ ڇا ٿيندو امان!" هن پيري پيڻ سڏڪي هئي.
"امان!- هاڻ پاڻ مري ويندا سون؟- پنهنجو گهر بہ ڊهي پوندو؟- بابا هاڻ ڪڏهن بہ نہ ايندو ڇا- تون ڳالهائين چو نٿي امان؟!!-" موٽ ۾ امان پنهنجو هٿ ڪٽي منهنجي وات تي رکيو هو.
رهيو رهيو ٿي نڪاءُ ٿيا-
سڄي رات اسان ائين ڪٿ تي ويهي گذاري هئي-
ائين لنگهڻ لڳا هئا ڏينهن هوريان- هوريان.
بابا جو خط ئي نہ پي آيو-
پيڻ سڄو سڄو ڏينهن انب جي انهيءَ ايرنڊڙ ہوٽي کي ڏسيو نجاڻ ڇا پئي سوچيندي هئي!. ڪنهن ڪنهن مهل ڪهٽ ۾ رکيل ڪوڪي مان چوڙيون ڪڍي پئي ہانهن ۾ لاهيندي چاڙهيندي هئي. امان نجاڻ ڇو نڪ ہڌي گهر جي هر شيءِ کي پئي ڏسندي هئي. ياءُ ڪي تہ ڪل ئي نہ هئي ڪنهن ڳالهہ جي.
سج لهندو هو تہ اونداهي ڦهلجي ويندي هئي. آئون بتي ہارڻ چاهيندو هئس پر امان ہارڻ نہ ڏيندي هئي ۽ مون کي اونداهي ۾ ڊپ پيو ٿيندو هو. ڪٽ تان هيٺ لهندوئي نہ هئس. گهر جي پويان جيڪو

ميدان هو اتي خندقون کوٽجي ويون هيون. گگهو وڃندو هو تہ پاڙي جا ڪيترا ماڻهو انهن ۾ وڃي لڪندا هئا. اسانجن گهرن مٿان جهاز زوزاٽ ڪندا لنگهندا هئا- منهنجي دل زور زور سان ڌڙڪڻ لڳندي هئي. سوچيندو هئس، اجهو هي جهاز بم ڪيرائيندو ۽ اسين سڀ مري ويندا سون. بابا جي ڪا خبري ڪانہ هئي- آئون سوچيندو هئس بابا ڪي ڪيڏو نہ گناهہ ٿيندو، جو هي ماڻهو ماريندو هوندو. ماڻهو، ماڻهو کي ڇو ماريندو آهي!؟ مون کي سمجهہ ۾ ڪونہ ايندو هو. سوچيندو هئس آخر اسان ڪهڙو ڏوهہ ڪيو آهي جو هي ملڪ وارا اسان کي مارڻ ٿا چاهين آئون تہ هي ملڪ وارن کي سڃاڻندو بہ ڪونہ هئس، مون ڪهڙو ڏوهہ ڪيو هوندو!. گهٽ ۾ گهٽ منهنجي گهر مٿان تہ نہ بم ڪيرائين. مون کي تہ نہ مارين. پر شايد بابا کو ڏوهہ ڪيو هوندو!. ڪنهن جو پيءُ پڪ ماريو هوندو- پڪ ڪنهن جي گهر مٿان بم ڪيرايو هوندو، تڏهن تہ هو زوزاٽ ڪندا لنگهندا هئا اسانجي گهر جي مٿان ڪان.

هڪ صبح سرڪاري تار آئي هئي اسانجي گهر. انگريزي ۾ هئي. ٽپاليءَ امان کي پڙهي ٻڌائي هئي- بابا جنگ ۾ وڙهندي مارجي ويو هو- مون کي ياد آهي امان گهٽيءَ ۾ بيهي پار ڪڍي رني هئي. مٽي ۾ ڏوڙ پيري ڇڏي هئائين- ڪپڙا ڦاڙي ليڙون ليڙون ڪيا هئائين- پاڙو سڄو اچي مٿانس گڏ ٿيو هو- آئون چپ چاپ در تي بيٺو رهيس- ڪيترين ئي ڳالهين سوچيندو رهيو هئس- انهيءَ پل گگهو وڳو هو- امان جي چوڌاري گڏ ٿيل ماڻهو ڊوڙي وڃي خندقن ۾ لڪا هئا- گهٽيءَ ۾ امان اڪيلي رهجي وئي هئي ۽ مٿان جنگي جهاز زوزاٽ ڪندا لنگهيا هئا- امان ڪنڌ کڻي انهن کي ڏسندي رهي هئي- سڪل نوٽ اکين سان چوڻ لڳي 'آ- ڪهڙو ظلم ڪيو اٿو مون تي منهنجا هيڏڙا پسون يتيم ڪري ڇڏيانوَ- اڙي! مون کي نڌڻڪو ڪري ڇڏيانو- ڪهڙو تہ ڏوهہ ڪيو هو مون اوهانجو؟؟' جهاز بنا ڪا وراڻي ڏيڻ جي لنگهي ويا هئا.

انهيءَ شام پيڻ اڳڻ ۾ ويهي پٿر سان ڪري ٻانهن ۾ پيل ٻاڙهيون ساديون چوڙيون ڀڃي ڀور ڪيون هيون- امان سڄو ڏينهن پار ڪڍي رني هئي- سندس چوڏاري پاڙي جي عورتن جا ميڙا هئا.

پر امان تہ ڄڻ پاڳل ٿي پئي هئي- پيڻ جي اکين ۾ لڙڪ ٺي نہ هئا- هوءَ تہ بس چپ چاپ اکيون ڦاڙي سيني ڪي ڏسندي رهي هئي. مون کي بابا ٻڌايو هو تہ جنگ ۾ مرڻ وارا شهيد ٿيندا آهن ۽ شهيد مرندا ناهن جيئرا هوندا آهن- بس ٻين کي نظر نہ ايندا آهن.

اُنهيءَ رات، جڏهن امان پٽ ۾ پئي شوڪارا ڀريندي رهي هئي - ڪونيءَ ۾ ڪنهن ڪنهن مهل پيڻ جو سڏڪو ٿي ٻڌڻ ۾ آيو. ۽ آئون سڄي رات جاڳي بابا جون اکيون پٽي انتظار ڪندو رهيو هئس. بابا شايد سچ پچ مري ويو هو- تڏهن تہ نہ آيو هو- مري نہ ها تہ ضرور اچي ها امان کي ائين روئندي ڏسي.

بابا نہ آيو-

ٻي ڏينهن بہ نہ آيو-

امان کي شايد پڪ هئي تہ بابا ڪونہ ايندو- تڏهن تہ هوءَ روز صبح جو نئين سر ائين پار ڪڍي روئيندي هئي ڄڻ بابا اڄ مئو هجي.

مون کي ياد آهي بليڪ آئوٽ جي اُها اونداهين رات- ڪجھ بہ نہ رڏو هو اسان جي گهر. امان گذريل ڪيترين راتين جيان پٽ ۾ پئي هئي- سندس شوڪارا ۽ سڏڪا اُونداهين ڪوني ۾ پئي گونجيا. پيڻ کٽ تي اونڌو ڪنڌ ڪيو پئي هئي- سندس چوڙين کان ٻُٺي ٻانهن کٽ کان هيٺ لٽڪي رهي هئي پاءُ پينگهي ۾ پيو هو.

آئون اُونداهي ۾ اکيون ڦاڙيو ويٺو هئس- شايد بابا مئو نہ هجي، ۽ ڪنهن مهل اچي نڪري- تند منهنجي ڪليل اکين ۾ مرچ ڀري ڇڏيا هئا ڄڻ. پر اکيون نہ پوريون هئم تڏهن بہ.

انهيءَ لمحي گگهو وڳو هو- گهٽيءَ ۾ ماڻهن جي ڊوڙڻ جا آواز اچڻ لڳا هئا- شايد خندقن ۾ لڪڻ ٿي ويا- نجاڻ ڇو منهنجي دل چئي هئي

تہ اسين بہ خندقن ۾ وڃي لڪون- امان کي چيو هئم "مون کي ڊپ ٿو ٿئي امان!- هل پاڻ بہ هلي خندقن ۾ لڪون- هل نہ امان!-" موٽ ۾ امان هڪ ڏکيو ٿڌو ساهہ ڀريو هو- جڻ سڏڪندي هجي- چوڻ لڳي "هاڻ ڪهڙا ڊپ- جنهن ساڻ جيئڻ هئا سو ئي ويو هليو."

ماٺ ڇانئجي وئي هئي ڇڙڌاري ۽ اُنهيءَ ماٺ ۾ جنگي جهاز زوزاٽ ڪندا لنگهيا هئا اسان جن گهرن جي مٿان کان.

ياد اٿم مون ڪٽ تان لڙڪندڙ پيڻ جي ٻسي ٻانهن پڪڙي ورتي هئي. انهيءَ لمحي جڏهن ايڏو زبردست ڌڪاءُ ٿيو هو- جڻ زمين ڦاٽي پيئي هجي ۽ هر شي منهنجي مٿان اچي ڪري هجي. مون رڙيون ڪري پڪارڻ چاهيو هو سيڻي کي. نڄاڻ ڇا ٿيو جو ڪنهن بہ ورندي نہ ڏني هئي مون کي.

نڄاڻ ڪنهن مهل اکيون پٽيون هئم- جڻ قبر ۾ پيو هئس- سوچيو هئم مري ويو آهيان شايد- مون کي روئڻ اچي ويو هو- سوچيم هئم ڇو مئو آهيان آئون- مونکي تہ اڃا جيئڻو هو نہ- وڏو آنيسر ٻڻجڻو هو- وڏو ٿي مون کي تہ اڃا سڄي دنيا مان جنگ بند ڪرائڻي هئي- ڇاڇا نہ ڪرڻو هو مون کي- پر مون ائين محسوس ڪيو هو ڄڻ آئون مري ويو آهيان- پيڻ بہ شايد انهيءَ قبر ۾ هئي- جو سندس ٻانهن اڃا تائين منهنجي هٿ ۾ هئي-

"پيڻ !" مون قبر جي اُونداهي ۾ پيڻ کي سڏ ڪرڻ چاهيو- پيڻ ڳالهايو ئي نہ- شايد هوءَ بہ سوچيندي هونديءَ تہ آئون ڇو مري وئي آهيان؟!

نڄاڻ ڪهڙي مهل هئي- جو قبر جي ٻاهران مشينن جو آواز ۽ ماڻهن جو آواز اچڻ لڳو- الائي ڪيتريون قبرون هيون منهنجي قبر جي پاسي ۾- مشينن جو آواز ڇا جو هو؟- ڇا قبرن اندر بہ جنگ لڳندي آهي؟؟- پوءِ کان اکيون پوري ڇڏيون هئم-

منهنجي مٿان قبر جي مٽي هٽڻ لڳي هئي- ماڻهن جا ۽ مشينن جا آواز ويا ٿي اوچا ۽ ويجها ٿيندا. مون کي ڏسي ڪنهن رڙ ڪئي هئي

”اڙي ھي تہ جيئرو آھي“ مونکي ڇڪي قبر مان ڪڍيو ويو- پيڻ جي ٻانھن منھنجي ھٿ مان ڇڏائجي وئي- ۽ آئون جيئرو ھئس- پيڻ اندر قبر ۾ رھجي وئي ھئي.

”اندر- منھنجي پيڻ بہ آھي“ پر ۾ بيٺل نوجيءَ کي رڙ ڪري چيو ھئم- ھو قبرون کوٽڻ لڳا- پر اُھي قبرون تہ نہ ھيون- گھر ھو منھنجو- مٽيءَ جو دڙو- ڪجھ دير ڪان پوءِ ھنن پيڻ کي ڇڪي ڪڍيو ھو- پٽ تي پئي ھئي مون نھاريو اُھا پيڻ نہ ھئي.

پيڻ جي ٻانھن ھئي- ڪپيل- ۽ بسي-

ٻاءُ جو صرف پينگھو نڪتو ھو- ڀڳل- پور پور ٽيل ڪائيون-

۽ امان- سا تہ نجاڻ ڪيڏانھن گم ٿي وئي ھئي- بس سندس پوتي پئي ھئي دڙي اندر- اڇي ڦاٽل پوتي.

●

پيڙا

دور- دور تائين ماڻهوءَ جو رت وهندو ٿو وڃي.
شانتي ڪانهي
(سروم دکم دکم- سڀ ڪجهه دک آهي- سڀ ڪجهه دک آهي)
ڪيڏي اُساٽ آهي.
دونهين جا بادل چوڌاري ڦهليل- (هاءِ) منهنجو ساهه ٿو گهٽجي (ڇا مان مري رهيو آهيان!!)- ائين ٿو لڳي ڄڻ پيڙا جي هن رات جو ڪوبه ڪنارو ڪونهي. پر مان هن پيڙا ڀري رات مان ٻاهر نڪرڻ لاءِ، پولار جو سينو چيريندي ستين آسمان جو ڪنارو ٿو ڇهڻ چاهيان.

راڻا!!
مهل ڪڏهن به بيهي نه سگهندي- هاڻي.
سندس واڳون اسان جي هٿن مان ڇڏائجي چڪيون آهن.
(راڻا!!- تو ڏٺو ته ڪيئن اسانجي ڪومل هٿن جون ريکائون مٽايون پيون وڃن).
تو پنهنجي نيڻن تي ڇو هٿ ڏري ڇڏيو آهي!؟- ڇا تون هن هٿ جي آرپار ڏسي سگهندين! ايڏو نراس ڇو آهين؟ ايڏو ڪنور بڻجي ڇو ٿو سوچين!؟- ڇا تنهنجو ويساهه نه رهيو آهي پنهنجي اندر جي سگهه ۾-اڪيون پٽ نه- راڻا!!- ٻاهر نڪري ڇو نٿو وقت جي سرڪش گهوڙي جا ڳس جهلين- توکي ائين جهول ڪٽ تي پئي پئي مرڻ نه گهرجي.

اڪيون- پٽ- نه- راڻا!!
مان اڪيلي شهر جي سنسان گهٽين ۾، بند دروازن کي ڪڙڪائيندي ڊوڙي رهي آهيان-
جاڳندڙ اکين سان سپنا ڏسي رهي آهيان- پر ڇا ڪڏهن به اهي بند دروازا کلي نه سگهندا-؟
ڇاڻا ته، ماڻهو انڌا به ناهن- ماڻهو گونگا به ناهن- ماڻهو ٻوڙا به ناهن- پر ماڻهن جي دروازن جي ٻاهران ڪٽ چڙهيل تلف چاڙهيا ويا آهن ۽ ماڻهو اندر پوريا پيا آهن (نه پر مُئا پيا آهن ۽ ڪيڏي باس آهي سڙندڙ آتمائن جي)-

(صدين جي سک لاءِ-
صدين جي جنگ جوٽي پوندي آهي ماڻهوءَ کي)

تو لکيو آهي ته "اسان پن پن ٿي ڇڻي رهيا آهيون"-
پر راڻا !!- جڏهن به ڪهڙائون گجگوڙ ڪري وسنديون ۽ جڏهن به امن جي گلابي مند موٽي ايندي- تڏهن ڪنهن تارن ڀري رات ۾ اسانجي اجاڙل مرڪ ۾ نئين چٽنگ دکندي ۽ اسان اهو پن- پن ميڙي جيون- جنگ ۾ ٻيهر ڪاهي پونداسين (ها نه- راڻا!!)-
تو اهو به ته لکيو آهي نه ته- ساوڻ جهڙو جيءُ اسانجو- گجگوڙ ڪري وسندو-
اڄ پنيرڪي تائين توکي ۽ مون کي جلڻو آهي- هن اونداهين رات مان ٻانهن ڊگهاري سورج ديو کان روشنيءَ جي ڀيک به مڱڻي آهي- پنهنجيءَ مٽ ۾ ساوڻ جهڙا لڙڪ سهي پر تو ڪڏهن برسات کان پوءِ بادلن جي اوٽ مان سج کي اپرندو ڏٺو آهي راڻا!!- ائين لڳندو آهي ڪائنات ٻيو جنم وٺندي هجي- پر منهنجو ٻي جنم ۾ ويساهه به

ڪونهي- ڏس نہ، ماڻهوءَ کي ٻي جنم جي آس تي ٽڪڻ بدران، انهيءَ هڪڙي جنم جا دائرا ٽوڙڻ گهرجن- تنهنجي سگريٽ جو ٿلو وڏندو پيو وڃي، ڇا پيو سوچين؟- پوَ جا اهي پاوَ نہ ورائيندا اتئي راتڻا، تہ ڪٿي ائين سوچيندي ٿي نہ حياتي بند مٺ مان لنگهي وڃي. ڇا تو ۾ حياتيءَ جي لهندڙ سج جي پاڇولن ۾ ويهي خالي (ڪوري ڪاڳر جهڙي) مٺ ويهي پسڻ جي سگهہ هوندي!؟- نہ- نہ مان تہ ائين سوچي ٿي دکي ٿي پوندي آهيان- بند مٺ ۾ ڪجهہ تہ رهجي وڃڻ گهرجي- ساوڻ جهڙو ڪو لڙڪ بسنت رت جهڙي ڪا مرڪ-

ياد نہ ٿو پويم تہ ڪڏهن پر ڪنهن خط ۾ تو لکيو هو "سڳنڌ! وقت ڏاڍو تکو ٿو ڊوڙي ايڏو تکو- ايڏو کر جو پل اپل ۾ ٿي نيڻ نهار کان الوپ ٿيو وڃي- پوءِ انڌن وانگر منوراڙيون ڏئي ماڻهوءَ کي هلڻو پوندو آهي- هزارين لکين سپنا ڏسندا آهيون پر حقيقت اها آهي تہ اسان اتي حو اتي رهجي ويندا آهيون- اسانجيون سوچون ۽ سپنا وقت جي تکي ڊوڙ جو ساٿ ڏئي نہ سگهندا آهن- پوڙها ٿي ويندا آهيون ۽ مري ويندا آهيون"- تون ائين ڇو سوچيندو آهين راڻا؟ ائين نہ سوچيندو ڪر- جيون صرف ٽي بي سيني ٽورئيم تہ ناهي نہ، جنهن ۾ صرف رت ٿڪي ٿڪي مري وڃجي- ١٩٧١ع ۾ جڏهن جنگ لڳي هئي ۽ اسان جي گهر ۾ بليڪ آئوٽ جي گهور اونداهي ڦهلجي ايندي هئي- مان گيلري ۾ ويهي ٻاهر اونداهي ۾ هڏل ڪائنات کي ڏسندي موت ۽ زندگيءَ جي فلسفي تي ڇا ڇا نہ سوچيو هو- ماڻهو ڪيڏو بہ ڪٽي موت جو اڙاهہ ٻاري پر هي چوڏهين جو چنڊ اجهامڻو ناهي- تارن ڀريو آسمان، اونداهي ۾ جهومندڙ وڻ، وهندڙ سمنڊ جو وشال نيرو سينو، ماڻهن جي گهرن جي چمنين مان وٺ سٺ ڪائي نڪرندڙ دونهون، پاڙي جي گهر مان ايندڙ ٻار جي ٽهڪ جو مڌر پڙلاءُ- وقت جي تکي ڊوڙ تہ رڪجي نہ سگهندي آهي راڻا، پر ماڻهوءَ جا نيڻ بہ ڪڏهن سپنن کان خالي نہ

رهندا آهن- ماڻهوءَ جا نيڻ آباد شهر سمان آهن-

اڄ نه- راڻا!!- ڪليل نيڻ ٻرندڙ سج ۾ ڪپائي ڇڏيون-

ڪيسين تائين پيو ائين ويليم تي ٽڳيندين!؟- پسم ٿي ويندين راڻا!، جيڪڏهن ائين ئي پيو اندر ۾ سلوپوائزن اوتيندين- ائين ته سوچڻ سمجهڻ جون سموريون صلاحيتون مري وينديون- اندر سڄو قبرستان بڻجي ويندو- انيڪ ڏينهن کان پئي سوچيان ته گورين جي اها شيشي دريءَ کان ٻاهر اڇلي ڇڏيان- توکي ڪلهن کان جهلي ايڏو ڏونڌاڙيان- ايڏو ڏونڌاڙيان جو تنهنجي رت جي هرڪا ٻوند اٿلي پوي- ڇو ايڏو بي حس ٿي ويو آهين!؟- ڪيترن ڏينهن کان دري نه کولي اٿئي، ڇا ٻاڻ ڪي اهو ويساهه ڏيارڻ ڪاڻ ته ائين ٻاڻ ڪي هين کان ڪٽي سگهڻ ۾ ڪامياب ويندين!!- ڏس نه، ٻاهر ڪائنات پنهنجن سمورن هنگامن سميت سجاڳ آهي- برسات جون ٻونڊون رستن تي جرڪي رهيون آهن- تو جيها انيڪ ماڻهو آهن جيڪي مسلسل انهن رستن تي ڊوڙي رهيا آهن، جنم پل کان مرڻ پل تائين- تنهنجي بند دريءَ کان ٻاهر پوکيل گلاب جي ٻوٽي تي انيڪ گل ٽڙي پيا آهن- مان تولاءِ هڪ گل ڇني اچان راڻا!!- هاڻ ته پيلا سگريٽ اجهائي ڇڏ، ڪٽي آڱريون نه سڙنئي- ائين گهوري ڇا ٿو ڏسين مون ۾؟

اڄ- راڻا-!!- بادلن کي پاڪرن ۾ پريون-

سنڌ جي سر مٿان تاٽيل نيل گگن هيٺ بلڪل تنها (پنهنجي

سنسان ذات اندرا سوچيان ٿي راڻا!!- اسانجن پيرن هيٺان وهندڙ وقت جو ڪارو- گهرو سمنڊ ڪٿي وڃي پڄاڻي ڪندو!؟- ڇا اسان سڀ (تون- مان ۽ هي موڪي من وارو لوڪ) ڪنهن اونهي کاهيءَ ۾ ڪرڻ وارا آهيون ۽ پوءِ ڇا اسان سڀ انهيءَ اونهي کاهيءَ منجھ رڙيون ڪري ڪري (Help- Help- Help) مري ويندا سين!؟- ۽ ٻاهر ڪائنات جيئن جو تيئن موجود هوندي! تون ٻڌين پيو نہ؟- الاءِ ڇو مون کي ائين ٿو لڳي ڄڻ تنهنجن ڪنن منجھ پٿر پريل آهن- ماڻهو چون ٿا تہ تون پاڳل ٿي رهيو آهين- ماڻهو بڪواس ٿا ڪن، ها نہ راڻا!! مان ڄاڻان ٿي تہ تنهنجي اندر جو سچو انسان جيئڻ لاءِ پاڻ پتوڙي رهيو آهي- مان سڀ ڄاڻان ٿي- ماڻهوءَ جا نيڻ تہ ڪائي جي ٻت آهن، جنهن جي آرپار سڀ ڪجھ ٿو پسجي- ڪالھ تو چيو هو نہ تہ تون ان لاءِ نٿو دري کولين جو پريان ڪان پسجندڙ پاڳل خاني جي ڊگهي ديوار تنهنجن نيڻن ۾ ٿي چڀي!!- مان بہ انيڪ سالن تائين پنهنجي ڪمري جي دري ان لاءِ نہ کوليندي هيس جو سامهون (نيڻ نهار تائين) ڦهليل سنسان قبرستان نيڻن منجھ لهي ايندو هئم- پر راڻا!!، اهي تہ زندگيءَ جون حقيقتون آهن نہ- ڪڏهن ڪڏهن ماڻهو پاڳل نہ هوندي بہ پاڳل ٿي پوندو آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن جيئرو هوندي بہ مئل مئل پيو محسوس ڪندو آهي-

اڄ نہ راڻا!!- ٻانهن ڊگهاري سج کي مٺ ۾ بند ڪريون-

ڪنهن هڪڙي ڏڳ تي ويهي ليڪا پائڻ ڪان، ڇا سڦل اهو ناهي راڻا!، تون اهو ڏڳ ئي اورانگهي اچين- هي ڇا، لڙڪ!!؟ اوري آءُ- مان پنهنجي پوتيءَ جي پلاند سان تنهنجو لڙڪ اگهان- اڙي- تون تہ ايڏو اٿل هئين نہ پُرڻ جهڙو- ڇا ٿي ويو اٿئي راڻا؟ ان سموري عرصي ۾

آرسي ڏني اٿئي؟- ڪارا دائرا پئجي ويا اٿئي نيڻن جي چؤڌاري ڪيڏو ڏهرو ٿي ويو آهين- هڏ بہ ماس تان ايري آيا اٿئي- اڃا تہ جوان آهين راڻا!! پر هينئر ڪان ئي هٿن ۾ ڏڪڻي اچي وئي اٿئي- ڇا اهو سڀ تو جهڙي ماڻهوءَ لاءِ سٺو آهي!!؟- سمهڻ، کائڻ ۽ پيئڻ، رڳو اهائي تہ زندگيءَ جي روٽين نہ هئڻ گهرجي راڻا!! مسلسل نند جون ڪوريون کائڻ ڪان پوءِ هڪڙي اسٽيج اها بہ ايندي آهي، جڏهن جڳن جا اوجاڳا ماڻهوءَ جو نصيب بڻجي ويندا آهن- مان ڄاڻان ٿي تہ تون گذريل انيڪ راتين ڪان جاڳندو پيو اچين- راتين جي انهن اوجاڳن ۾ ڇا لوچيندو آهين راڻا؟- مان ماڻهن منجهان ناهيان پر ڪڏهن مون کي بہ ائين محسوس ٿيندو آهي جڻ تنهنجي سڏڻ، اڪڻ، سوچڻ جي سگهہ مرندي ٿي وڃي ۽- ۽ تون پاڳل ٿي رهيو آهين- جي ائين ناهي تہ پوءِ تون ڇو نٿو ڪوريئڙي جي ا ِ ڄار مان نڪري اچين-

اڄ نہ راڻا!!- سيئي نيئر ڇني ڇڏيون-

سانجهيءَ ويل، ڪارونجهر جي ڪناري تي اڪيلي بيٺل مان- آرسيءَ جهڙي پاڻي منجهہ ايري آيل منهنجو عڪس اڄن پکين جي ڊکهي ۽ تهائين اوچائيءَ ڏانهن) اڏڪڻ اڏام- پاڻيءَ منجهہ پاڻ ڏاريندڙ اڇوڪو سچ، ڪي ڪن اڳ جڏهن اجهاڻو هو، تڏهن من ۾من ۾ لوچيو هئم تولاءِ تہ تون اڄ بہ هٿ ڊگهاري سورج ديو ڪان روشني ڀيک مڱي نہ سگهين- ۽ اونداهين جي ان غار جي پڇاڙيءَ جي سڌ بہ اٿئي راڻا؟ جنهن منجهہ روشنيءَ جو ڪو هڪ ترورو بہ ڪونهي ۽ تون جنمن ڪان هڪ ئي پٽ کي ٽيڪ ڏيو، نستو ٿي پيو آهين- توکي ڪا بہ سڌ ڪانهي- توکي اها بہ سڌ ڪانهي تہ ماڻهوءَ جي هٿ- ريکا گونگي آهي ازل ڪان (اڄايو پيو ائين ڪلاڪن جا ڪلاڪ هٿ ريکا تڪيندو آهين)- ٻولڻ

جي سگھ تہ ماڻھوءَ جي من ۾ هوندي آهي راڻا!!- جيڪو پل- پل پيو ڌڙڪندو آهي پر تو تہ ڪڏهن بہ ڌڙڪندڙ من جي آوازن تي ڪن ئي ناهي ڌريو- تون ائين پڇري، ڪامي، سڙي رک ٿي ويندين، اندر ئي اندر- مري ويندين راڻا!!-

مري ويندين- مري ويندين- مري ويندين

(هوءَ ٻنهي هٿن ۾ مک لڪائي سڏڪي ٿي پوي- سندس هٿن جون نرمل- ڪومل آڱريون هوريان هوريان آليون ٿينديون رهيون- ۽ هو اندر ئي اندر پٿر بڻبو رهيو)-

اڄ نہ- راڻا!!- لڙڪ سيئي روئي ڏيون (سڏڪو)

دک سيئي اوري ڇڏيون- ائين چپ ڏندن هيٺ پيڙي ڇا ٿو سوچين!!- ڪيترن ڏينهن کان شيوَ بہ نہ ڪيو اٿئي (صديون لنگھي ويون آهن ۽ تون منهنجي ڪلهي تي ڪنڌ ڌري رنو بہ ناهين)- لڙڪ سيئي روئي ڏيڻ کان پوءِ اندر ۾ نئين سگھ جنم وٺندي آهي- مان ڄاڻان ٿي تہ ڪهڙو دک توکي اڌوهيءَ جيان اندر ئي اندر کائي ٿو- تون مون کان ائين لڪائيندو ڇو آهين!؟- ڪو نہ ڪو دک اسان سيني جي من ۾ پلجي پيو- اسين سڀ پنهنجي پنهنجي پيڙا جي ٻولار ۾ هٿوراڙيون ڏئي ٻوڙون پيا پايون- پر ائين شڪستن جو ڪفن تاڻي سمهي پوڻ اسان مان ڪنهن کي ٿو ڄڳائي راڻا!!؟- جنهن پيت کي تون ٽيڪ ڏيو (صدين کان) ائين نستو ٿيو پيو آهين، ڄاڻين ٿو، انهيءَ پيت جي هن پار ڇا آهي!؟- ڇو تنهنجين اکين منجھ ايڏي ويراني لهندي ٿي اچي!؟- ڊاڪٽر غلط ٿا چون تہ تون پنهنجو دماغي توازن وڃائي رهيو آهين- ڊاڪٽرن کي ڪهڙي سڌ تہ تون ڪيڏو اٽل آهين- پاڳل پڻي جي ڪيفيت مان تہ هر ڪو لنگهندو آهي- جڏهن مان بہ (ڪڏهن-

ڪڏهن) پيڙا جون سموريون حدون اورانگهي ويندي آهيان، تڏهن مون کي بہ ائين پيو محسوس ٿيندو آهي جڻ پاڳل ٿي وئي آهيان- ايڏا سگريٽ ڇو ٿو پيئين!؟ ڇون ٿا ان سان ڪينسر ٿي پوندو آهي- نہ- نہ مان توکي ائين جهول ڪٽ تي پئي پئي مرڻ نہ ڏيندس راڻا؟- اهو هڪ ئي پيرو جيئڻ جو آهي نہ، پوءِ ان ۾ جي انيڪ وار پيو مرندين تہ پوءِ ڀلا جيئندين ڪڏهن راڻا!!- اٿي نہ، ٻاهر برسات پئي پوي- جهڙالو آسمان آهي- ماڪ ڦڙن جهڙيون بوندون آهن- هل ٻاهر وراندي ۾ هلي ويهون- مان تولاءِ گرم ڪافي ٺاهي ٿي اچان- وڻن جو پن پن ڌوپجي ويو آهي- رستي تي ٻارَ قميصون لاهي برسات جي پاڻيءَ ۾ وهنجي رهيا آهن- نہ!!؟- ڀلا دري کوليان!؟- آخر ڇو راڻا!- ڇا تون پنهنجن ڪليل نيڻن منجهہ ڪائنات جي اها سندرتا نٿو پرڻ چاهين- حياتيءَ جي هنن ساون لهرائيندڙ کيتن منجهہ تنهنجو بہ تہ حصو آهي نہ!؟ ڇا ڳالھ آهي، تون ائين يڪ ٽڪ ڇا گهوري رهيو آهين- راڻا - راڻا-!!

اڄ تہ راڻا!!- حياتيءَ جي ساوِن ساوِن کيتن ۾ ڌوڙون پايون-

پڇاڙي: سالن پڇاڻان پاڳل خاني جي اوچي ۽ ڏکي ديوار جي اڳيان ڪان لنگهندي من ائين پرڄي آيو آهيس جيئن چڻندڙ ڦٽ اٿلي پوندا آهن-

"راڻا"- بند چپن جو پڙڪو

ڪن ترسي، وارن ۾ لڳل گلاب جو گل ڪڍي پٽ جي هن پار اڇلي ٿي، پاڳل خاني جي اندر-

تون ۽ مان ڪڏهن ٻيهر نہ ملنداسون

اسان مليا هئاسون سال جي شروعات ۾. جنوريءَ جي ڪهڙي تاريخ هئي ياد نہ اٿم، پر اُها شام ڪيڏي ٿڌي ۽ هيبڙي هئي!، ان جو سارو ڏو اٿم. وڻ سيئي بي لباس هئا تن ڏينهنئين. سج جي ڪرڻن، پريتم جي ڇُهاوَ جيان ٿي جسمن کي گرمايو. اُن شام جيتوڻيڪ اچا سج لهڻ جو سمو نہ ٿيو هو، پر آسمان ايترو تہ جُهڙالو هو، جو سنجها جو سمو ٿي لڳو. زندگي ائين ئي روان دوان هئي، جيئن جُڳ جڳاندر کان رهندي پئي آئي آهي. نہ پر (شايد!) اُن شام زندگي سدائين کان وڌيڪ هنگاما خيز هئي. سيمينار جي پڄاڻيءَ تي اسان ٻئي ڪافي شاپ ۾ اچي ويٺا هئاسون. لٽريچر، آرٽ، فلاسفي ۽ دنيا جي بدلجندڙ حالتن ۽ انهن جي تهائين گهٽو بدنما ۽ ڀيانڪ پوڻ تي ڳالهائيندي ڳالهائيندي، نجاڻ ڪهڙي پل سيئي موضوع ختم ٿي ويا هئا ۽ وچ ۾ آيل ماٺار جي وٿي، جڻ اننت پولار بڻجي پئي هئي. هُن دريءَ کان ٻاهر نهاريو. سگريٽ دکايائين ۽ سگريٽ جو دونهن وٽ سٽ ڪائيندو، ڪن لاءِ منهنجي چهري ڪني گهيري بيهي رهيو، جڻ ڪو ڪوهيڙو ڇائنجي ويو هجي، اسان ٻنهي جي وچ ۾. ڪي ڪن پوءِ جڏهن ڪوهيڙو هٽيو هو اسان ٻنهي جي وچ تان، تڏهن منظر بدليل محسوس ٿيو هئم. اسانجي اندر جا منظر بدلجي ويندا آهن، اسانجي نيڻ نهار ۾، پر اڪثر احساسن جي رستي. بلڪل ائين، جيئن نيرو آسمان، ڪڏهن ڪڏهن، پنهنجي اندر ۾ سُرخ ٽامو محسوس ٿيندو آهي.

هن ڇيو: اسان ٻين جي اندر جي گهرائين ۾ لهڻ کان ڀهرين،

پنهنجي اندر ۾ ڪيڏا اجنبي هوندا آهيون. ان هوندي بہ تہ، بظاهر ڪيترا منظر، ڪتاب، ماڻهو، خواب زندگيءَ ۾ شامل هوندا آهن. عجيب ڳالهہ اها آهي تہ پنهنجو پاڻ، پاڻ کان وڌيڪ، ڪنهن ٻئي، ڪنهن نئين ۽ بلڪل اوپري شخص جي اندر ۾ احساس رستي ليندو آهي. اڄ تو سان ڳالهائيندي ڳالهائيندي، بلڪل هينئر اوچتو ۽ پهريون ڀيرو مون کي لڳو تہ مان پاڻ کي سڃاڻي سگهان ٿو!؟

مون چيو: شايد، اسانجي اندر ۾ دبيل، احساس ۾ ويڙهيل ڪجهہ منظر، اوچتو، ڪنهن اوپري شخص سان ٽڪراءُ ڪانپوءِ وڌيڪ چٽا ٿي نيڻ نهار آڏو ٿي بيهندا آهن. مان ان کي سڃاڻندي تہ هيس، پر ان سڃاڻپ ۾ حساسيت ۽ جذباتي پڻو مون کي پهريون ڀيرو محسوس ٿيئي ٿو.

ڪافي شاپ مان اسان ٻاهر نڪتاسون تہ سچ پچ رات ٿي چڪي هئي. سياري جي ڪري ٽريفڪ تمام گهٽ هئي. ايڪڙ ٻيڪڙ فوجي ٽرڪ ٿي لنگهيا. موڙ جتان اسان جا رستا الڳ الڳ ٿيا ٿي، اُتي چيڪ پوسٽ گذريل ڪيترن مهينن کان قائم ٿيل آهي. ٻہ فوجي مورچن ۾ نشانو وٺيو ويٺا هئا. ڪجهہ مورچن کان ٻاهر جديد هٿيار کُلهن ۾ لٽڪايو بيٺل هئا. هڪ اسان تي ٽارچ جي روشني وڌي ۽ هڪل ڪئي. ڪجهہ پل پهريون ذهن جنهن جذباتي پڻي ۾ ٻُڏل هو، اُهو پيو جا پاوَ ٻڏجي، لونءُ لونءُ ۾ چيڻ لڳو. فوجيءَ اسانجي تلاشي ورتي. منهنجي پرس ۾ ڪنهن هٿيار بدران اُهو نظم هو، جيڪو سيمينار جي شروعات ۾ پڙهيو هيم.

آءُ

پاڳلن جيان
ڪڏهن پنهنجي ڌرتيءَ جي مٽي
منهنءَ تي مليان ٿي
ڪڏهن پنهنجن هم وطنن جا چهرا
ڪنهن جلا وطن جيان نيڻن ۾،
جڻ آخري ڀيرو پريان ٿي

جنهن درياهہ جو پاڻي، جنمر کان ئي ماءُ پياريو اٿمر
اُنهيءَ ۾ آڱريون ائين ٻوڙيان ٿي
ڄڻ جنمر کان ئي اڃايل آهيان
۽ پيئڻ لاءِ مون وٽ بس اڪ جو پاڻي آهي.
هر صبح کي- هر شامَ کي
ٻارن جيانْ حيرت مان پسان ٿي
پنهنجي ئي جنمر شهر جي گِلين ۾
اجنبين جيان ڦرندي
پنهنجي ئي گهرَ جو ڏس پڇان ٿي

جڏهن کان منهنجي ڏيهہ تي
ڏارئين ڪاهہ ڪئي آهي تڏهن کان
پاڳل پڻي جي اهڙين ئي ڪيفيتن ۾ آهيان.

•

فوجيءَ هڪ اُڇاتري نهارَ نظم تي وڌي. شڪ ٻُڌاٽل نوع ۾ مون ڏانهن نهاريائين ۽ نظم وارو ڪاغذ ڦاڙي، پُرزا، پرزا ڪري هوا ۾ اُڏاري ڇڏيائين. ڪاغذ جا پُرزا ڪي ڪن اُڏاڻا ۽ پوءِ نستا ٿي روڊ جي ڪاري پٿرائين ڇاتيءَ تي ڪري پيا. ٻولي نہ سمجهندي بہ فوجيءَ ڪي اندازو ٿي ويو هو تہ اهو نظم ئي ٿي سگهي ٿو. آءٌ ۽ نظم ائين جدا ٿياسون، جيئن ماءُ ٻار کان جدا ٿيندي آهي. تلاشيءَ دوران هُن جي کيسي مان اُهو مقالو نڪتو، جيڪو هن سيمينار ۾ پڙهيو هو، 'منهنجي ڏيهہ کي ڏارئين جي ڪاهہ کان بچايو.' ان مقالي دوران هر هر پنڊال تاڙين سان گونجندو رهيو هو ۽ هن وقت مقالي جي ڪاغذن تي فوجيءَ جو ڀاري بوٽ رکيو هو. اسانجي ڏهيل ڏٻيل احتجاج تي، ڇيندڙ لهجي ۾ فوجيءَ چيو، "آءٌ اندازو لڳائي سگهان ٿو تہ هن دور ۾ اوهانجي

ھوليءَ ۾ لڪيل ڪا بہ شيءِ امن امان جي صورتحال ۾ بگاڙو آڻي ٿي سگهي."

اُن موڙ تان ، رستا الڳ ٿيڻ تي، موڪلائڻ ڪان پھرين، ڪي ڪڻ اسان چپ چاپ اسٽريٽ لائيٽ ھيٺ بيٺا رھيا ھئاسون. نہ ھن ڳالھايو ۽ نہ مون- بنا ھيھر ملڻ لاءِ ڪجھ چوڻ جي.

چڱو....

چڱو.....

جئي الڳ الڳ رستن ڏانھن مُڙي ويا ھئاسون اِھا اسانجي پھرين ملاقات ھئي.

اُن ڪان پوءِ اڪثر روڊ تي ڪڏھن پنڌ ، ڪڏھن بس ۾، دل چاھيو تہ ڪاش ڪٿي اوچتو، ھڪ ھئي جي سامھون اچي بيھون. اُن رات جي تلخيءَ ۾ جيترو ڪجھ اٿپورو ۽ بي معنيٰ بڻجي پيو ھو، اُھو ھيھر محسوس ڪندي، ھلڪڙي ڇُھاوَ جي احساس سان بس مان لھي، روڊ ڇڏي، فوٽ پاٿ تي ساڻ ساڻ ھلندا رھون.

تن ڏينھن شھرَ ۾ ڏاڍي ڇڪتاڻ ھئي. ناحق ۽ ڏاڍ جو سلسلو، ڏاڍي طبقي طرفان ھيٺي طبقي يا قوم تي بنا روڪ ٽوڪ جي ھلندو رھي تہ نہ رڳو اُن ڏاڍ ڪندڙ طبقي جي صفن ۾ سڪون رھندو آھي، پر حڪومت جي معمولات بہ پرسڪون نوع ۾ جاري رھندي آھي. رياست جي سرد مھر خاموشيءَ ۾ طوفان جون لھرون تڏھن اٿنديون آھن، جڏھن پيڙھجندڙ طبقو يا قوم اوچتو احتجاج جي پھرين دانھن ڪندي آھي. ان ڪي رياستي ھوليءَ ۾ امن امان ۾ بگاڙو ڇئبو آھي. اُن امن امان جي بگڙيل صورتحال تي قابو پائڻ لاءِ، ناحق ڪندڙ جي بدران، احتجاج ڪندڙ جي وات تي حڪومت ڪي لت رکڻي پوندي آھي. ملڪ جي سلامتيءَ جي نالي تي رچايل ناٽڪ ۾، احتجاج ڪندڙ ڪردار جي وات تي لت رکڻ جي اُن ڪُڌي فعل کي قانوني جواز ۾ حق مليل

آهن.

وات تي رکيل لت
ان رت عمل ۾
احتجاج ڪندڙ طبقو ڇتو بڻجي پيل.

اسانجي ہي ملاقات اهڙين ئي حالتن ۾ ڪيتري عجيب ۽ اٽپوري هئي. جيئن وات تائين آيل پاڻيءَ جو گلاس ڪوئي ڦري وني.

روڊ جي هن پار مان ۽ هُن پر هو، وچ تي ميڙيل جلوس، احتجاج ڪندڙن جو ۽ ان تي پوليس ۽ فوج جي ڪاهه- لٺيون، لتون، پهرين هوائي فائرنگ پوءِ سڌو هجوم ڏانهن رائفلن جا منهنءَ ڪجي ويل. آخر ۾ ٽيئر گيس ۽ اکين تي هٿ ڏري مختلف ڏسائن ڏي ڊوڙندڙ هجوم. ان سموري واردات دوران، اسان هڪ ٻئي کي روڊ جي هن پر ۽ هُن پر اکين ئي اکين ۾ پاڻي ورتو هو.

پوءِ وچ وچ ۾ هڪ ٻئي کي پائڻ جي جتن دوران، هڪ ٻئي جي نيڻ نهار کان الوپ ٿي ويا هئاسون. ان کان پوءِ قيامت جهڙي شور ۾، ٽيئر گيس کان گهٽجندڙ ڳلي ۽ سڙندڙ اکين تي هٿ ڏري، پاڳلن جيان پڇندي، هڪ ڊگهي عرصي لاءِ جدا ٿي ويا هئاسون.

شهر ۾ ڊگهو عرصو ڪرفيو لڳل رهيو. ڪرفيو فقط سڙڪن ۽ ڳلين ۾ نہ لڳندو آهي، ڪرفيو ذهنن تي بہ لڳندو آهي. احساسن، اميدن ۽ ويساهہ کي ٽڪائي شل ڪرڻ لاءِ، منهنجا احساس سڄي سڄي رات لاش جيان منهنجي بستري ۾ پيا هوندا هئا. لاش، جنهن تي ڪڏهن هن جي جسم جو گمان ٿيندو هئم ۽ ڪڏهن پنهنجي جسم جو. جن حالتن ۾ مون ايترا ذاتي ۽ حساس خواب ڏسڻ شروع ڪيا هئا، اُهي حالتون ئي اهڙيون هيون، جن ۾ مان ڪنهن زندهہ انسان بدران لاش سان ئي وصل ماڻي سگهيس ٿي.

گهڻ ۾ گهڻ لاش جهڙو جيئرو انسان.
اميد ۽ ويساهہ تہ هُئن بہ ٽڪجي شل ٿي پيا هئم.

ان کان پوءِ مليا تہ هئاسون، ساڳي ڪافي شاپ جي ساڳي ڪارنر

تي. وٹن تي ساوڪ پنهنجو رنگ هاري، انهن جي ننگائپ کي ڍڪي ڇڏيو هو. پهريون ڀيرو جڏهن اتي اچي وينا هئاسون، تڏهن سامهون ڳڙڪيءَ مان پسجندڙ پيلي پٿر جي اُها مني صدي پراڻي بلڊنگ، جنهن ۾ شهر جي اصلوڪن رهواسين جا فليٽ هئا، جيئن جو تيئن بيٺل هئي. جيتوڻيڪ، مني صديءَ جو عرصو لنگهڻ ڪان پوءِ بي جد بدصورت ۽ ڪنڊر بڻجي چڪي هئي، تڏهن بہ منجهس زندگيءَ جا آثار ڪر ڪنيو بيٺا هئا. مثلاً گيلرين ۾ سُڪندڙ آلا ڪپڙا (مون کي اڃا تائين ڪنهن هڪ گيلري ۾ سُڪندڙ ڪنهن نئين چاول هار جو ڳاڙهو سوئيٽر ۽ ٻہ پٽڪڙا جوراب ياد آهن). بلڊنگ جي ڳڙڪين مان ليئا پائيندڙ چهرا ۽ آوان جڻ زندگيءَ جي موجودگيءَ جو ثبوت هئا ۽ هينئر ساڳي بلڊنگ ڦبر مان نڪتل ڪنهن ڀوائتي هڏائين پڃري جيان ٿي محسوس ٿي، جنهن جو ٻد روح آڌيءَ رات جو قبر مان نڪري، شهر جي سڙڪن تي پنهنجي قاتلن جي ڳولا ۾ ڀٽڪندو هجي. احتجاج ڪرڻ جي ڏوهہ ۾، جتي شهر جي اصلوڪن رهواسين جو ڪيترو ڪجهہ ماريو، ساڙيو ۽ برباد ڪيو ويو هو، اُن ۾ اها بلڊنگ بہ شامل آهي. پهريون ڀيرو ملڻ تي اسان ڪيترو ڪجهہ ڳالهايو هو ۽ اڄ جڻ اسان وٽ ڳالهائڻ لاءِ ڪجهہ بہ ناهي. ادب، آرٽ، فلاسافي- ڪٿي ڪٿي انهن جي حد بہ ختم ٿي وڃي ٿي. ۽ ماڻهوءَ جي دل صرف رڙيون ڪرڻ تي چاهي ٿي.

گهري خاموشي، رڙين ۽ دانهن جو پس منظر يا رد عمل آهي.

ڪافيءَ جا مگ ائين ئي اسانجي وچ ۾ پيا رهيا ۽ اُنهن مان ٻاڦ اٿندي رهي. ڊگهي خاموشيءَ ڪانپوءِ اسان ڳالهايو هو.

هن چيو: انهيءَ وچ واري عرصي ۾ توسان ملڻ لاءِ دل ڏاڍي ٿي چاهي، پر ائين ٿي لڳو تہ تنهنجي منهنجي آنس جي وچ ۾ جيڪو ويهين منٽن جو فاصلو آهي، انهيءَ ۾ ٻن مهاڀاري لڙائين جي تباهيءَ جيترو ڦهلاءُ آهي. اسانجيون زندگيون بس ائين ئي آهن . ڪنهن اڄاتي ٽائم تي فڪس ڪيل ٽائم بم مٿان رکيل. زندگيءَ جي سموري گول ڦرندڙ ڦيري دوران، اسان بم بلاسٽ ٿيڻ جا منتظر آهيون. توسان مِلڻ

بہ تہ ڪيئن!؟ ڪڏهن ٽيئر گيس ڪوهيڙو بڻجي منهنجي اکين ڪان منهنجا سپني کس پنڌ وڃايو ڇڏي. ڪڏهن گولين جو وسڪارو، ڪنهن ٻچي نڪتل رنگروٽ جيان موت جي ڀوَ هيٺ ابتن پيرن ڊوڙڻ تي مجبور ڪريو ڇڏي. مان موت ڪان لڪندو وتان يا توسان ملڻ جون راهون ڳوليان!؟ نہ ئي مرڻ ٿو چاهيان، نہ تو کي وساري ٿو سگهان، نہ ئي هن نفسياتي ۽ هٿيار بند ويڙهہ ۾ نہ چاهيندي بہ ڦاٿل پنهنجي انفرادي سڃاڻپ کي اجتماعي حوالي سان شڪست جي ڪنهن اوڙاهہ ۾ ڦٽو ڪري سگهان ٿو. مثلاً مون وٽ هٿيار ڪونهي، پر مان وڙهڻ ٿو چاهيان ۽ جڏهن وڙهڻ جي سگهہ ڪٺي ڪرڻ جو جتن ٿو ڪريان، تہ اِها ڄاڻ ٿي پويم تہ، وڙهي نٿو سگهان. مرڻ نٿو چاهيان، جو اُنهن خوابن تان هٿ کڻڻ منهنجي وس ۾ ئي ڪونهي، جن ۾ نہ رڳو تون آهين، پر اُهو سڀ ڪجهہ آهي، جن کي ماڻڻ لاءِ، رستا وري بہ کھمي ڦري انهيءَ مڙهيل نفسياتي ۽ هٿيار بند جنگ تي اچي رسن ٿا- ڇا ڪجي!؟ مان بهرحال هيٺين طبقي منجهان آهيان، ان ڪري چُپ رهندي بہ احتجاج ڪندڙ آهيان ۽ اُن ڪري ان مڙهيل جنگ ۾ وڙهڻ لاءِ مجبور آهيان- انهيءَ ويڙهہ جي انت ۾ شايد مان ۽ تون جيئرا هجون! شايد اسان ٻنهي منجهان ڪو هڪ باقي هجي يا شايد اسان ٻئي نہ هجون! سڄ پچين تہ ايذاءَ جي ڏکي سلسلي مان لنگهايو پيو وڃان. شهر جي هر چؤنڪ تي بيٺل فوجين کي پنهنجي تلاشي ڏيندي ڏيندي، ڄڻ چور بڻجي پيو آهيان. اِهو ڄاڻندي بہ تہ منهنجا کيسا خالي آهن، ڀوَ کان دل ٻيهڻ لڳندي آهي تہ نجاڻ ڪهڙي شيءِ مون منجهان نڪري پوي ۽ مان پڪڙيو وڃان.

سڄ لهندي ئي ڪرفيو راڪاس جيان شهر جي هي ڳليءَ مان ڦري ويندو آهي ۽ زندگي ڪنهن ٻي ڏوهيءَ جيان مڙهيل قيد هيٺ، گهرن ۾ پورجي ويندي آهي. افسوس اهو آهي تہ مان سڪون، امن ۽ انسان دوستيءَ جي ڪنهن شاندار دور ۾ نہ جنميو ويس. منهنجي حصي ۾ آگ، خون، بربادي، تباهي، ماڻهوءَ جي هٿان ماڻهوءَ جي ڪوس ۽ هٿيارن

جي پيانڪ ويڙهه ۽ ٽڪائيندڙ مايوسيءَ جو جڳ آيو ۽ مان ان ۾ ان لاءِ بہ جيئڻ لاءِ مجبور آهيان، جو مان بهرحال موت کان ڊڄان ٿو، اهو ڄاڻندي بہ تہ، موت ڪنهن نہ ڪنهن صورت ۾، ڪٿي نہ ڪٿي مون کي گڏجڻو ئي آهي. اها بہ پڪ اٿم تہ منهنجو لاش لاوارث حيثيت ۾ ڪنهن اُندانهين گهٽي يا ڪنهن گندي ناليءَ مان لڀندو يا انيڪ ڏينهن پنهنجي سڃاڻپ ڪرائڻ لاءِ اسپتال جي سردخاني ۾ پيو هوندو، يا ماتم ڪرڻ لاءِ منهنجي ماءُ کي ڏنو ويندو، ۽ هوءَ ماتم ڪندي بہ منهنجي چڇريل چهري کي ڏسي هر هر شڪ منجهان سوچيندي تہ نجاڻ اهو منهنجو پُٽُ آهي يا نہ؟. ان کان بہ وڏيڪ افسوس ان ڳالھ جو اٿم تہ اهو سڀ ڪجھ مان پنهنجي ئي وطن ۾، پنهنجي جنم شهر ۾ پوڳيان پيو. جنهن شهر جي گهٽين ۾، ٻاروتڻ ۾ اٽي ڏڪر ۽ لڪ لڪوٽي راند رهي آهي ۽ لتڙ اُڏايا آهن. جوانيءَ جي نئين نڪور شروعات ۾ ڪيئي پيرا ڌڙڪندي دل سان ڪيئي محبتون ماڻيون اٿم، انهن ساڳين گهٽين ۾ ڪلندڙ ٻُڙڪين مان توکي خبر آ، سورهن سالن جي عمر ۾ ڀريون پيار ڪنهن سان ڪيو هئم؟ ڪاھ ڪري آيل انهيءَ ڌاڙيل لشڪر جي چوڪري سان، جنهن لشڪر طرفان مڙهيل ڌاڌ هيٺ اڄ اسين پيڙجي رهيا آهيون، ۽ پيڙهجڻ کان انڪار ڪرڻ لاءِ احتجاج جي ڏوھ هيٺ، تهائين وڏيڪ پيڙجي رهيا آهيون، سرڪار هٿان. پر تڏهن اُن ڀرئين پيار ۾، پنهنجي پنهنجي گهر جي ڇت تي وچ ۾ بيٺل ديوار جي هن پر ۽ هُن پر بيهي، پيار جون ڳالهيون ڪندي اسان کي ڪڏهن خيال ئي نہ آيو تہ ايندڙ وقت رتو ڇاڻ ٿيو، اسانجي پنيان بيٺو آهي. وقت ايندو، جڏهن هڪ ٻئي جي پر مان لنگهدي نفرت جو احساس نانگ جيان ڏنگيندو اسان کي. منهنجي ڀرئين پيار جي پڇاڙي نفرت جي اِنهيءَ اظهار تي ٿي هئي. هن منهنجي قوم کي بُرو چيو هو ۽ مون هنن کي. اِن لاءِ هن وٽ ڪيئي جذباتي ثبوت هئا ۽ مون وٽ بہ ڪيئي دليل هئا. ان کان پوءِ هوريان هوريان مان انهن ساڳين گهٽين ۾ اوپرو بڻبو ويس. پنهنجي ئي اندر ڄڻ بي امان ٿي پيو آهيان، جو پنهنجي ئي گهر جي بند

ڪمري ۾ سمهندي به ائين پيو محسوس ٿيندو اٿم، ڄڻ فٽ پاٿ تي الف اُگهاڙي آسمان هيٺ پيو آهيان ۽ چنڊ به ڪنهن دهشت گرد جي اک جيان ٿو مون کي گهوري ۽ توري تڪي.

مون چيو: وري ڪڏهن ملنداسون؟

هن چيو: تون ۽ مان هاڻي شايد ڪڏهن به نه ملنداسون ۽ جي ملنداسون ته به هر پيري اويساهيءَ جي ان احساس هيٺ جدا ٿينداسون، ته شايد، اِها آخري ملاقات آهي. شايد ان کان پوءِ ٻيهر نه ملون.

اُن کان پوءِ ڪيتري دير چپ چاپ ويٺا رهياسون، ڪافي ٿڌي ٿي چڪي هئي. مون محسوس ڪيو ته اهڙي ئي ٿڌ اسانجي اندر ۾ آهي. ان خاموشيءَ دوران پنهنجي پنهنجي حصي جي ٿڌي ڪافي، زهر جي پيالي جيان هڪ ئي ڍُڪ ۾ پيئندي، مون محسوس ڪيو ته هو به سقراط آهي ۽ مان به سقراط آهيان، پر افسوس اسانجو سُور زهر پيئڻ سان به نٿو مري.

ان کانپوءِ

اهڙيون ڪجهه پوريون/ اڻپوريون ملاقاتون. اُنهن ۾ گڏيل پيڙائُن، اُداسين ۽ احساسن جو اظهار. اهڙو اظهار ڪڏهن خاموشيءَ رستي ۽ ڪڏهن لفظن رستي. ڪڏهن ٿڌي ڪافي ۽ ڪڏهن گرم. اُن کانپوءِ هڪ ٿهائين گهٽو ڊگهو عرصو دوريءَ جو وچ ۾ ٿلجي بيٺل. اُن ٿهلاءَ ۾ اُهو ئي ناحق، ڏاڍ، اُن جو رد عمل، احتجاج ۽ پڇاڙيءَ ۾ احتجاج جي وات تي لت رکيل ۽ ڪرفيو.

اُسانجي آخري ملاقات ڏاڍي عجيب هئي. هڪ صبح بستري ۾ پئي اخبار کولي هئم. ڪتي جيان چپ ڪڍي سهڪندڙ اخباري بيان پڙهندي پڙهندي، هڪ فوٽوءَ تي اکيون اٽڪيون هئم ائين، جيئن چار ۾ ڪوريئڙو اڙ ڪي پوندو آهي. مون پنهنجي نيڻ نهار کي ڦاسندو،

ٿٿڪندو ۽ نِستو ٿي سهڪندو محسوس ڪيو هو. فساد ۾ مارجي ويل لاوارث لاش سڃاڻو. جي سري هيٺ هُن جو فوٽو ڇپيل هو.
ٻاهر ڪرفيو لڳل هو ۽ اندر مان بستري جي قبر ۾ دفن ٿيل.

~

●

پاتال

سانت جو سفر- جيون.

۽ ماڻهوءَ جو من، جيون- بن ۾ هيڪلو جهڳن ڪنان.

”ڏس نہ، هيڏي وشال پرٿويءَ تي ڪابہ پناهہ گاهہ ڪانهي. ڪٿي بہ نہ- ۽- ائين گهوري ڇا ٿو ڏسين!!؟ ائين نہ گهوريندو ڪر مون کي، موت جهڙي نهار سان- مون کي ڏڪائي وجهندي آهي تنهنجي اهڙي نهار“.

هن جي نيڻن جي گهور تهائين سرد پوندي ٿي وڃي، موت وانگر- برف وانگر. ۽ هوءَ تن اندر رڳن تائين ۽ رت ڦڙن تائين موت جو سرد دريا لهندو ٿي محسوس ڪري. هيڪر وري ڇڪي ٿي.

”تہ جهڳن ڪنان منهنجي من ۾ هڪڙي ننڍڙي پرسڪون گهر جو جيڪو سپنو پلجي پيو، ڇا ڪڏهن ان کي ساڀيان نہ ملندي!!؟“ آواز ٽڙيءَ ۾ گهٽجي، مري- نري ٿو وڃيس.

”گهر!!- مان سوچيندو آهيان، ڇا هر ديوار پناهگاهہ بڻجي سگهي ٿي. ڇا هر گهر ۾ ماڻهو رهندا آهن. ڪيترا اهڙا گهر آهن، جن ۾ جانورن جهڙا ماڻهو- ماڻهن جهڙا جانور رهندا آهن. ايڏي اوچي ديوار بہ ڇا اڏي سگهجي ٿي. جنهن کي موت بہ نہ اڪري سگهي- هان!!“ آلين ڪائين جو دونهون جڻ نيڻن ۾ ڀرجي ٿو اچيس. ڪاهو هٽ نيڻن تي ڏري ٿو ڇڏي. انيڪ پل سانت جو واسو ٿو رهي، ٻنهي جي وچ ۾. ان سانت جي ڇچاڙڪي پل ۾، هوءَ جڻ سڏڪو ڀري ٿي.

”مان- مان- تو کي سڏ بہ آهي تہ- تہ- تنهنجي ٻار جي ماءُ بڻجڻ واري آهيان.“

نيڻن تان ڪاهو هٽ لهي ٿو اچيس. جڻ اوچتو بيٺل پاڻيءَ ۾ پٿر جو ڦهاڪو ٿيئي. نهار هن جي نيڻن منجهہ اٽڪيو ٿي پويس.

”نہ- نہ“ بس ايترو ئي ڪڇي سگهي ٿو.

”نہ چوا؟- ڇا تو مون سان راتيون نامن گهاريون!!- ڇا تو ڪڏهن بہ مون کي ڇهي ناهي ڏٺو!؟“
دک ۽ ڪاوڙ وچان نيڻ پرجي ٿا اچنس ۽ نڪ ڳاڙهو ٿيو ٿو پويس.
ڪا بہ ورندي نٿو ڏي.
”توکي- توکي شاڪ پهتو ڇا!؟“ پرجي آيل آواز ۾ پڇيس ٿي.
”ها“ سانت ۾ سڏڪو. نيڻ نهار آڏو هوريان هوريان هن جو مک ڏنڌلو پوندو ٿو وڃيس.
”تون چوندو هئين نہ تہ- عورت جي گرڀ ۾ پلجندڙ ٻار، هن پرٿويءَ جي سڀ کان سندر تخليق آهي. چوندو هئين نہ!!؟“
”ها“ کي ڪن چپ چاپ، ان ساڳي موت جهڙي نهار سان، پولار ۾ گهوريندو ٿو رهي.
”پوءِ توکي ايڏو شاڪ ڇو پهتو، هن ٻار جو ٻڌي!؟ لوڪ ڪنان ٿو ڊڄين نہ!! تون تہ مڙد آهين نہ، تڏهن بہ!! ۽ مان عورت هوندي بہ نٿي ڊڄان. توکي ڪانهي سڌ تہ مون کي ڪيڏو پيارو آهي، هن ٻار جو سپنو.“ لڙڪ لڙي اچن، ان کان اڳ ئي نيڻن تي هٿ ڏري ٿي ڇڏي.
انيڪ پل هو چپ چاپ، ڪيس ٽڪ ٻڌي ڏسندو ٿو رهي.
”ٻڌ“- ڪابہ ورندي نٿي ڏي (سانت ۾ سڏڪو). هو نيڻن تي ڏريل هٿ، پنهنجن هٿن ۾ جهلي، هيڪر وري پڪاريس ٿو.
”ٻڌ-!!- هن يگ ۾ جڏهن ماڻهو ماڻهوءَ جو ماس کائي رهيو آهي ۽ موت چوڌسا ۾ پر ڦهلايو بيٺو آهي، تڏهن ڇا اسان کي اڌيڪار آهي ڪنهن انسان کي جنمڻ جو- هان!!“
موڻ ۾ هن جي نيڻن منجهہ ايري ٿا اچن اچرج جا ڀاوَ جڻ ڪجهہ بہ نہ پئي سمجهي.
”مان سوچيان ٿو. تنهنجي گرڀ ۾، هي ٻار جو پيو آهي، هن بارود جي يگ ۾، ڇا ڪنهن ڀيانڪ جنگ جي بارود ۾ ڪهڻجي ڪهڻجي مري وڃڻ لاءِ جنم وٺندو!!؟ ۽- ۽ هيڏي ٻڪ آهي، هن وشال پرٿويءَ تي. نجاڻ روز ڪيترا ٻار ٻک وگهي مري وڃن ٿا!!- ۽-“
”بس ڪر-“ ڪاوڙ ۽ پيڙا وچان، نڙيءَ مان ڪهنيل ڪهنيل رڙ ٿي نڪري وڃيس.

”ڪالهائڻ ڏي مون ڪي. توکي ڪانهي سڌ تہ ڪيڏو وڏو دوزخ ٻرڻ وارو آهي هن ڌرتيءَ تي ۽ موت ڪيڏو ڀيانڪ ٿي پيو آهي. سلو پوائزن جيان جيئندو ۽ مرندو، هن يگ ۾ اينڊڙ ٻڳن جو ماڻهو- ۽- ۽ پناهه گاهه ڪٿي بہ ڪانهي.“

”پاڳل ٿي پيو آهين تون تہ-“

”هر اهو ماڻهو، جيڪو پاڻ کي هيڏي ڀيانڪ يگ ۾ ايڊجسٽ ڪري نہ سگهندو، سو يا تہ پاڳل ٿي پوندو يا آپگهات ڪري مري ويندو. تڏهن بہ ڏءِن جنمڻ ٿي چاهين اِهيو ٻار!!؟“

نيڻن منجهہ لهي ٿي اچيس موت جهڙي سرد نهار- پيڙا وچان ڪيس تڪ ٻڌي ڏسندي ٿي رهي.

”تون مون کي ٻڌي نہ رهي آهين نہ!!؟“

”توکي ٻڌڻ لاءِ جيڪا سگهہ گهرجي ٿي نہ، سا مون ۾ آهي ئي ڪٿي!!“

هو ائين ئي بنا ڪنهن معنيٰ جي ڪلي پئي ٿو، چڻ سڏڪندو هجي.

”اها سگهہ تہ مون ۾ بہ ناهي، تڏهن توکي پاڳل ٿو لڳان- پر- ٻڌ!! تون چو ڪنهن انسان کي سيڪجهہ چاڻندي بہ- موت جي ان ٻرندڙ دوزخ ۾ اڇلڻ ٿي چاهين!؟ ڏسي سگهنديئن ان کي زهرَ ٻڏاٽل هٿيارن جي زهر ۾ سڏڪي سڏڪي مرندو!! چپ چو آهين!؟ ڪجهہ تہ ڪچ نہ!“

”پوءِ!!؟؟“ پاتال مان چڻ آواز ٿو اچيس.

”پوءِ- پوءِ، ابارشن ڪرائي ڇڏ.“

سانت ۾ سڏڪو- بيٺل پاڻيءَ منجهہ پٿر جو ڇپاڪو- پيڙا جي هن درياءَ جو ڪو بہ پار ڪونهي.

”نہ-“ هوءَ پولارن ۾ پاتالن جي سموري سگهہ پاڻ ۾ سموئي رڙ ڪرڻ ٿي چاهي.

نہ- نہ- ن- ن- نہ- نہ- نہ- ا- ا- ا- ا- ا- ا-

نيڻن منجهہ لهي آيل دک ۽ پيڙا جا پاوَ تهائين شديد ٿيو ٿا پونس.

”او- ، تون تہ عورت آهين نہ! موتيءَ جهڙو من ٿيندو آهي عورت جو. پوءِ چو نٿي تون سمجهين!! ٻڌ!!، هن وشال پرٿويءَ تي ڪٿي بہ ڪا پناهگاهہ ڪانهي. اسانجن هٿن ۾ بارود ڀريل آهي ۽ ڪير ڄاڻي،

ڪهڙي سمي، سڀ ڪجھ ڀسم ٿي وڃي، هڪ ٺي ڌماڪي سان، ٽون- مان ۽- ۽ هو ٻہ"

اداسيءَ مان ڀٽڪي ٿي. پاتال مان جڻ اچيس ٿو آواز.

"دک اهيو آهي تہ تو ۾ اُهي سندر پاوَ آهن ٺي ڪين جيڪي ڪنهن سرجڻهار جي من ۾ پلبا آهن. مون کي- ائين محسوس ٿيندو آهي، جڻ- هو پنهنجن پتڪڙن پيرن سان منهنجي انگ- انگ ۾ پيو ڊوڙون پائي. ۽- ۽- ۽ هن جا هٿ منهنجن نيڻن تي رکيا آهن."

تهائين اداسيءَ مان ٿو ورندي ڏي، پولار منجھ جڻ گونجيس ٿو آواز.

"۽ دک اهيو آهي تہ، تڏهن بہ- تڏهن بہ تون هن کي اينڌڙ يگ جي دوزخ ۾ اچڻ لاءِ جنمڻ ٿي چاهين. ڏس نہ بک- بي روزگاري- بارود جو ٻرندڙ دوزخ- پيڙا- شڪستون- ۽ چؤڏسا ۾ ڦهليل موت جا ڪارا ۽ پوائتا پاڇولا- ٻيو پلا رکيو ٺي ڇا آهي هن هيڏي ساري پرٿويءَ تي!! ڇا اُهيو سڀ ڪجھ ڏيڻ لاءِ جنيسٽين ڪيس!!؟"

اوچتو، هوءَ پاڪرن جي گهيري مان پاڻ ڇڏائي، اٿي ٻيهي ٿي رهي. نيڻن منجهان جڳن جي پريت اجهامڻ ٿي لڳيس ۽ ڌڪار پرجي ٿو اچيس هن لاءِ.

"تنهنجي سيني ۾ من ڪٿي ٿو ڌڙڪي پلا!! پٿر پيو آهي تنهنجي سيني ۾. آئي- آئي هيٽ يو- ها- ٻڌي ڇڏ- نفرت- آهي- مون کي- تو ڪان- نفرت- آ- هي- مون- مون-" سانت ۾ سڏڪا- آرسيءَ سان پٿر جو ٽڪراءُ.

هو زور سان ٽهڪ ڏئي کلي ٿو پئي. ائين جڻ ڪنهن دک- ناٽڪ ۾ ايڪٽنگ ڪندو هجي. هو ڪيس زبردست ايڪٽر لڳي ٿو جيون- اسٽيج تي.

"وڃين ٿي- ڇا!!؟" جڻ ٻرندي- ٻرندي اجهامڻ ٿو لڳي.

"ها-" پرجي آيل نيڻ- سڏڪو- موت جهڙي سرد نهار.

"اهو ڇاڻندي بہ تہ- پناھ گاھ ڪٿي بہ ناهي- هان!!؟"

"پناھ گاهون تہ ماڻهوءَ جي من ۾ ٿينديون آهن. جنهن کي پنهنجي من ۾ پناھ ملي وڃي نہ: ان لاءِ- ان لاءِ هيءَ سموري پرٿوي پناھ گاھ بڻجي ويندي آهي."

وڃڻ لاءِ وک کڻي ٿي- ۽ هن جي اندر ۾ ڄڻ ڪجھ ڀري پئي ٿو. ٻرانگهون پريندو آڏو اچي بيهي ٿو رهيس، ڳس جهلي.
"نہ وڃ-"
"ترسڻ لاءِ ڪهڙو ڪارڻ آهي باقي!!- تنهنجي من جون سموريون سندرتائون مري- ٺري ويون آهن ۽- مون کي تو مان نڄيءَ جي بو اچڻ لڳي آهي. موت جهڙي ان سرد نهار سان نہ ڏسندو ڪر مون کي."
"اهيا، موت جهڙي سرد نهار تہ- تنهنجن نيڻن ۾ بہ آهي."
ٻنهي جا نيڻ هڪ ٻي ڏي ڪڄي، ٻنا ڪنهن ڪارڻ جي ٻولار ۾ ڄڻ ڪجھ ڳولڻ ٿا لڳن.
پل، اپل جي سانت کان پوءِ، هو ٿي ان سانت ۾ پٽڪي ٿو.
"حقيقت اهيا آهي- اسان سڀ، اينڌڙ لمحن جو موت اڳواٽ مرڻ لڳا آهيون. ۽- مرڻ کان اڳ هلي آ- هڪ ٻي جا چپ چمي وٺون."
"چپ چمڻ لاءِ جيڪي ڀاو گهربا آهن نہ، اهي- اهي". ائين ٿي لفظ اڌ پنڌ ۾ ڇڄي پيل.
"مان- وڃان ٿي."
"مان توکي آخري موڙ تائين ڇڏي اچان ٿو."
- هو سنسان روڊ تي ٽڪيون وڪون ڪڻندو هن ساڻ هلڻ لڳي ٿو.
"ٻڌ تہ- اسان کي ڪو بہ اڌيڪار ناهي، ان ٻار کي جنمڻ جو. ڇا تون ۽ مان ڪاني ناهيون، هيڏا پهاڙ جيڏا دک ڀوڳڻ لاءِ- هان!!؟"
ڳالهائيندي، ساھ ڀرجي ٿو اچيس.
"بڪواس ٿو ڪرين تون- نفرت آهي مون کي تو کان. مان- ڪجھ بہ ٿي پوي، ابارشن نہ ڪرائيندس. ڪجھ بہ ٿي پوي- ڪجھ- بہ- ٿي-" ڪهٽيل ڪهٽيل سڏڪو- ڪهاڻن ڊگهن وڻن جي هن پار سج اُلهي رهيو آهي. سنسان روڊ جي ڪاري سيني تي وڻن تان ڇٽيل سڪل پيلا پن وڪرندا ٿا وڃن. جيون تہ درد جو دريا آهي نہ، ڪٿي آهي،ان جو پار ٻلا!!؟"
ٻولار ۾ نيڻ ڪپائي هوءَ ٻيڙا وڃان ڳالهائيندي ٿي هلي.
"تنهنجي سيني ۾ تہ پٿر پيو آهي- نہ تہ- مون کي تہ هيئر سڀ ڪجھ سندر ٿو لڳي- ۽ جڏهن هو جنم وٺندو نہ، تڏهن بہ سڀ

ڪجهه تهائين سندر ٿي پوندو."

"ءَ- جڏهن بارود جو دوزخ ٻرندو- تڏهن اها سندرتا پل اپل ۾ ئي پسم ٿي ويندي ءَ-"

"تڏهن به سچ اڀرندو- هر نئون چاول ٻار نئين سچ سمان هوندو آهي- تون ڇو نٿو سمجهين- ڇو ٿو مارڻ چاهين ان کي- تو کي دک نه ٿيندو ڀلا؟"

هلندو، هو ڪيس ڪلهن کان پڪڙي، گهاٽي وڻ جي ڇانوَ هيٺان، ويجهو، ساهه- کان به ويجهو بيهاري ٿو ڇڏيس.

"وچڻ ڏي مون کي"- ٻرجي آيل نيڻ.

"تون منهنجي اندر جي سندرتا کي مارڻ ٿو چاهين- ڏس، جيڪڏهن هو جنم وٺڻ کان اڳ ئي مري پيو نه- تهِ- ته دوزخ جا اُلا تهائين تڪا ٿي پوندا- ءِ- ءَ ڪيريه نه رهندو ان کي اجهائڻ لاءِ- ڪير- به- نه- رهندو."

"سپنو آهي تنهنجو" اداسائيءَ مان مرڪي ٿو.

"نه- ان جو ويساهه آهي مون کي."

انيڪ پل ٻنهي جي وچ ۾ سانت جو واسو ٿو رهي- هوريان- هوريان ڦرلجندڙ اونداهي.

"وچڻ ڏي مون کي."

"ڇا- موٽي اچڻ لاءِ-!!"

"نه- هن موڙ کان مان پنهنجا پيچرا ڌار ٿي جوڙيان- ڏس- منهنجو پيڇو نه ڪجانءِ- مان نٿي مارڻ چاهيان پنهنجي اندر جي سندرتا کي- ٻڌين ٿو نه!!"

"ها- ٻڌان ٿو- ءَ تنهنجي هر لفظ جو دک به پيوگيان پيو. تو کي مون تي ويساهه ئي ڪٿي آهي ڀلا!- نه ته پناهه گاهه ڪٿي به ڪانهي- سڪون ڪٿي به ڪونهي. سڀ ڪجهه- فنا جي آخري نقطي تي اچي بيهي رهندو-"

"ڏاڍو ڪنور من آهي تنهنجو."

"ڪنور من وارا ئي جيئندا آهن- نه ته- نه ته، آرسيءَ جهڙا من ته پل ۾ ڀور ٿي پوندا آهن."

"تنهنجو من آرسي هجي ها نہ تہ، ان ۾ تون هن وشال پرٿويءَ جي سموري سندرتا پسي سگهين ها- پر- پٿر آهين تون تہ- پٿر- آهين."-
هوءَ ڪلهن تي ڏريل سندس هٿ لاهي، تکيون وکون کڻي اڳتي وڌڻ تي لڳي- هو بہ ٻرانگهون پريندو، هن ساڻ وک وڌائي ٿو-
"او- ٻڌ تہ!!"
"ٻڌڻ لاءِ باقي رهيو ئي ڇا هي- تو تہ من جي آرسي بہ ڀور ڪري ڇڏي آهي."
هن جي ڳالھ جي ورندي ڏيڻ بدران- ڳالهائيندو هلي ٿو.
"هن ڪي اهو ضرور ٻڌائجان- تہ مان- هن ڪي جنمڻ جي فيور ۾ نہ هئس- ان لاءِ- ان لاءِ جو مون نٿي چاهيو تہ هو- تہ- هو ان ڀيانڪ يگ ۾، سڏڪي- سڏڪي جيئڻ لاءِ جنم وٺي. تون- تون ٻڌين پئي نہ- هان-"
ڪن لاءِ هو بيهي ٿي رهي- پرجي آيل نيڻن سان پل اپل لاءِ ڪيس تڪ ٻڌيو ڏسندي ٿي رهي.
"ٻڌ!!- هن پل، جڏهن منهنجيءَ ڪرڀ ۾ تنهنجو پيار پيو آهي. مون کي ائين ٿو محسوس ٿئي، جڻ چوڏسا ۾ امن ئي امن آهي. بي پناھ سکون آهي- هن پرٿويءَ تي- ۽- ۽ منهنجو من- پناھ گاھ آهي- هن جي ۽ منهنجي- ۽- ۽ فنا کان اڳتي بہ- حياتيءَ جا ڏکھا- سلسلا آهن- سڀ ڪجھ ڏاڍو سندر آهي."
هو بس ڏک منجهان مرڪي ٿو پئي.
سامهون ئي اهو موڙ آهي، جتان هنن جو الڳ پيچرو ڦٽي ٿو نڪري.
"چڱو- هتان ئي تون موٽي وڃ- منهنجو پيڇو نہ ڪجان- مان- مان، هن وشال پرٿويءَ تي سندرتا ڳولڻ ٿي وڃا- ۽- ۽ جڏهن تنهنجو من آرسيءَ سان جرڪڻ لڳندو نہ، تڏهن مان ۽ هو توکي ڪنهن نہ ڪنهن موڙ تي ليي پونداسين." ڪابہ ورندي نٿو ڏي. موت جهڙي سرد نهار سان هن کي موڙ مڙندي ڏسندو ٿو رهي- هوريان هوريان هوءَ نيڻ نهار کان الوپ ٿي وڃي ٿي. ۽ هو وڻ هيٺان تنها بيٺو، نيڻ تي ٻئي هٿ ڏري ٿو ڇڏي.

●